

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Gårdsutveckling för att främja det sociala livet

Development of residential yards to
promote social life

Ulrika Larsson

Självständigt arbete • 30 hp
Landscape Architecture - Master's Programme
Alnarp 2016

Gårdsutveckling för att främja det sociala livet

Development of residential yards to promote social life

Ulrika Larsson

Handledare: Marie Larsson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Karl Lövré, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Anders Folkesson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0775

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Ulrika Larsson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Miljonprogrammet, Bostadsgård, Trygghet, Trivsel,
Socialt samspel, Förnyelse

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

First life, then spaces, then buildings
- the other way around never works.

- JAN GEHL -

Sammandrag

Mellan åren 1965-1974 pågick den största statliga satsningen på bostäder i Sveriges historia, som senare kom att kallas för miljonprogrammet. På mindre än tio år byggdes över en miljon bostäder, än i dag bor en fjärdedel av Sveriges befolkning i områden byggda efter miljonprogrammets ideal. I denna uppsats *Gårdsutveckling för att främja det sociala livet* redogörs på vilka sätt gårdsutveckling kan främja det sociala livet på bostadsgårdar. Resultatet är platsspecifikt för miljonprogramsområdet Charlottesborg i Kristianstads kommun, genom en fallstudie har det undersökts hur bostadsgårdar kan utformas för att locka till möten och social aktivitet samt vad de boende själva efterfrågar. Tanken är att uppsatsen kan inspirera till hur gårdsutveckling kan främja socialt liv även i andra bostadsområden av miljonprogrammet.

Den gemensamma utemiljön är en viktig del i människors vardag, för en del är det en plats för gemenskap, aktiviteter och rekreation medan andra endast passerar gården på vägen till något annat, vad beror det på?

I litteraturstudien framgick att det finns många faktorer som kan inverka på det sociala livet såsom: miljonprogrammet i sig och idealet det byggdes efter, fysiska avstånd mellan människor, hur lika vi är våra grannar, sociala strukturer i samhället samt tillit och trygghet. Villkor för utomhusaktivitet; som väderlek, tillgänglighet, form och innehåll samt möjlighet till olika typer av aktiviteter och användningsområden påverkar också hur mycket tid de boende spenderar utomhus.

Uppsatsen visar att det finns ett tydligt samband mellan det fysiska rummet och det sociala livet som förekommer där. En attraktiv bostadsnära utemiljö som skapar möjligheter att mötas gynnar även den sociala tilliten, tryggheten och gemenskapen i kvarteret i stort. Möjligen är lösningen att skapa flexibilitet och valmöjligheter för de boende snarare än att förutbestämma sociala mönster.

Abstract

The Million Programme is the common name for the most ambitious housing investment project made by the Swedish government. In less than ten years between 1965 and 1974, over one million residences were built. To this day, a quarter of the Swedish population lives in these areas built with modernist ideals.

This paper, *Development of residential yards to promote social life*, shows how the development of residential yards can promote social life. The study is site specific to the Million Programme residential area of Charlottesborg in the municipality of Kristianstad, but the anticipated result is that the paper can inspire how to develop residential yards to promote social life in Charlottesborg as well as in other neighborhoods. Through a case study, it has been investigated how residential yards can be designed to attract social gathering activities between neighbors.

The study has outlined that there are numerous factors that can affect social life: the Million Programme itself and the ideals it was built after, physical distance between people, how similar we are to our neighbors, social structures in society as well as trust and the feeling of safety. The conditions of outdoor activities, for example weather, accessibility, the opportunity of various forms of activities, form and content, are all contributing factors affecting the amount of time residents are spending outside.

This paper shows that there is a distinct connection between the physical space and the social life that exists there. If the physical quality improves, so do the conditions for strengthening all forms of social activity and interaction. An attractive outdoor environment that creates opportunities to meet also contributes to the feeling of safety and social trust in the community. Perhaps the best solution is to create flexibility and diversity, rather than predetermine social patterns.

Förord

Denna uppsats har skrivits inom ramen för kursen *Master Project in Landscape Architecture*. Arbetet behandlar utveckling och förnyelse av bostadsgårdar för att främja socialt liv och är skrivet under mitt femte och sista år som studerande till landskapsarkitekt på *Sveriges lantbruksuniversitet, SLU Alnarp*.

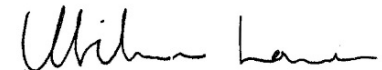
Jag skulle vilja rikta ett stort tack till min handledare och stöttepelare Marie Larsson, som under arbetets gång kommit med goda råd, tankeställare och uppmuntran.

Jag vill även tacka alla människor som tagit sig tiden att besvara mina frågor genom intervjuer, e-postkonversationer och telefonsamtal. Ett särskilt tack till *HSB Kristianstad* som dessutom försett mig med planer och ritningar över området.

Slutligen vill jag tacka alla tillmötesgående människor på Charlottesborg som bidragit med sina åsikter angående utemiljön. Ett särskilt tack till *Challan Boys*, en grupp med eldsjälarna i bostadsområdet som bjudit in till intressanta diskussioner angående gröna miljöer och om bostadsområdet i stort.

Tack!

Ulrika Larsson
Alnarp, 2016-05-12

Innehållsförteckning

Sammandrag

Abstract

Förord

Innehållsförteckning

1. Introduktion	8
Bakgrund.....	9
Frågeställningar	10
Mål.....	10
Material och metod	10
Litteraturstudie	10
Fallstudie	11
Avgränsning	12
Begreppsförklaring	14
Disposition	15
2. Teoretisk bakgrund	16
Miljonprogrammets utemiljö	17
Utemiljön utefter miljonprogrammets ideal	17
Förbättring av utemiljön.....	18
Miljöförbättringsepoken	19
Vad hände sen?	22
Att planera för socialt liv i grannskapet	24
Närhet till sina grannar	24
Ett heterogent eller homogent grannskap?	25
Social segregation	26
Upplevd trygghet	28
Människans användning av den bostadsnära utemiljön	31
Villkor för utomhusaktivitet	31
Användning av utemiljön	32

Den sociala människan	33
Aspekter vid förnyelse för att främja socialt liv	35
Klimat och väderlek	35
Tillgänglighet och trygghet	35
Intimitet eller rymlighet?	36
Social zonering	37
Funktioner och användningsområde	37
Form och innehåll	38
3. Bostadsområdet Charlottesborg	42
Områdesbeskrivning	42
Bostadsområdet och dess omgivning	42
Beskrivning av olika gårdstyper	43
Historisk beskrivning	44
Att bo på Charlottesborg	45
Gårdsbeskrivning, gårdsanalys och gårdsutveckling	42
Gårdsbeskrivning - Slutna gårdar	48
Gårdsanalys - Slutna gårdar	54
Gårdsutveckling - Intim trädgårdskänsla	54
Gårdsbeskrivning - Öppna gräsytor	60
Gårdsanalys - Öppna gräsytor	66
Gårdsutveckling - Halvöppen parkkaraktär	68
4. Diskussion	73
Avslutande reflektioner	73
Slutsatser	76
Metoddiskussion	79
Vidare studier	80
Avslutande kommentarer	81
Referenser	82
Bilagor	

1 | Introduktion

Bakgrund

Frågeställningar

Mål

Material och metod

Litteraturstudie

Fallstudie

Avgränsning

Begreppsförklaring

Disposition

1 | Introduktion

Bakgrund

Under våren 2014 skrev jag i mitt kandidatarbete om att ”Ta till vara, utveckla och förnya miljonprogrammets bostadsgårdar: En fallstudie över bostadsområdena Charlottesborg, Gamlegården och Österäng i Kristianstads kommun”. Med syftet att behandla frågor att ta hänsyn till vid en förnyelseprocess, som en grund för framtida åtgärder, anpassat efter behoven i dagens moderna samhälle¹. Att skriva kandidatarbetet gav mig insikt i vilka kvaliteter och möjligheter som miljonprogrammets bostadsgårdar utgör, samtidigt som det väckte nya frågeställningar för vidare studier och en nyfikenhet att ta reda på mer.

Under åren 1965-1974 pågick ett av det statliga välfärdspolitikens mest omtalade projekt, det skulle byggas en miljon bostäder på mindre än tio år, detta projekt blev senare känt som miljonprogrammet². Ambitionerna var höga och byggtempot rekordhøgt, målet uppnåddes, det byggdes 920 000 flerbostadshus samt 476 000 småhus, men även skolor, sjukhus och kontorslokaler³. Än i dag bor en fjärdedel av Sveriges befolkning i dessa områden, i andra länders motsvarighet till miljonprogrammet rivs många av dessa byggnader⁴.

Frågan är mer relevant än någonsin och Sverige måste ta ett beslut om vi vill satsa tid och pengar på att utveckla dessa områden. Av de 920 000 flerbostadshus som byggdes finns nu 830 000 kvar, 600 000 av

dessa beräknades år 2012 vara i behov av upprustning⁵. Trots att ett flertal förnyelseprojekt redan har startat så är det en lång väg att gå. 830 000 flerbostadshus är ett hem för väldigt många människor. Utöver bostäderna följer det andra viktiga kvaliteter och funktioner som måste finnas för en trivsamt utemiljö, som bostadsgårdar, lekplatser, parkeringsplatser och parker. Vad har dessa platser för koppling till det sociala livet i ett bostadsområde? Dessa platser spelar en stor roll i människors vardagsliv och det är många människor som påverkas av förändringar i en förnyelseprocess.

Anledningen till att jag valt att skriva om just miljonprogrammets bostadsgårdar är att det är platser som berör väldigt många människor samt att det är något som jag troligtvis kommer till att arbeta med någon gång under mitt framtida yrkesliv. Dessutom upplever jag att bostadsgårdar i hög utsträckning, generellt är sparsamt använda av de boende.

För en del är bostadsgården en viktig del i vardagen, en plats för gemenskap, aktiviteter och rekreation. Andra spenderar knappt någon tid alls där, trots att de passerar sin utemiljö varje dag, varför är det så? Vad efterfrågar de boende själva? Har alla samma önskan och behov?

”Jag sitter mest på balkongen... Tills solen går ner. Gården är mest för barnen, det är ju bara en lekplats så det är mest barnen som leker där...”⁶

Boende på bostadsgård i Charlottesborg, Kristianstad

Efter att ha pratat med ett flertal boende i samband med skrivandet av kandidatuppsatsen upplevde jag att somliga önskemål stod i konflikt till andra, många av de boende verkade känna att utemiljön ”inte var för dem”. Varför uppstår dessa motsägelser och finns det

¹ Larsson, 2014.

² Östberg och Andersson, 2013, sid. 37.

³ Vidén, 2012, sid. 22-24.

⁴ Svenska Bostäder, *Miljösatsningar i miljonprogram*, 2015-12-04.

⁵ Vidén, 2012, sid. 21.

⁶ Larsson, 2014, sid. 21.

sätt att skapa platser som inbjuder till att fler av de boende använder sin bostadsgård?

Möjligtvis är dessa platser som upplagt för konflikter, ett lotteri, där vi inte själv får bestämma vilka våra närmaste grannar ska bli. Samtidigt är det en möjlighet att bygga broar och utveckla relationer mellan människor som annars aldrig skulle ha träffats.

Jag har valt att fördjupa mig i bostadsområdet Charlottesborg i Kristianstads kommun. Under det tidigare kandidatarbetet drogs slutsatsen att Charlottesborg i en hög utsträckning har mycket av miljonprogrammets ideal kvar än i dag och att området ännu inte har genomgått en betydande förnyelseprocess⁷. Samtidigt är det en plats med mycket potential, med förskolor, skolor, demensboende, naturområden och stora grönområden i nära anslutning.

Frågeställningar

- På vilket sätt kan gårdsutveckling främja det sociala livet på bostadsgården?
- Hur kan bostadsgården utformas för att locka till möten och social aktivitet? Vad efterfrågar de boende?

Mål

Målet med uppsatsen är att diskutera alternativ och tillvägagångssätt som främjar det sociala livet i den bostadsnära utemiljön, samt belysa brukarnas perspektiv och betydelse. Genom en fallstudie på bostadsområdet Charlottesborg i Kristianstads kommun kan detta visas och konkretiseras.

Målet är även att undersöka förutsättningar för förnyelse med hänsyn till sociala faktorer som kan vara en grund för framtida åtgärder även i andra förnyelseprojekt.

Material och metod

För att hitta svaren på mina frågeställningar och nå målet med uppsatsen har jag under arbetets gång använt mig av både en litteraturstudie och en fallstudie.

Litteraturstudie och fallstudie har tillsammans resulterat i analys och utvecklingsförslag för två olika gårdstyper, *Slutna gårdar* och *Öppna Gräsytor* för att besvara frågeställningen: *Hur kan bostadsgården utformas för att locka till möten och social aktivitet?* Gestaltungsförslagen redogör aspekter att ta hänsyn till vid en förnyelseprocess och förenar litteraturstudie med fallstudie för att konkretisera hur förändringar som rör det sociala livet kan se ut i praktiken.

Litteraturstudie

Uppsatsen grundar sig på en litteraturstudie, information relevant för mitt arbete har insamlats från böcker, vetenskapliga artiklar och rapporter. Detta har skett med hjälp av SLU-bibliotekets söktjänster *Primo* och *Epsilon*, sökmotorn för vetenskapliga artiklar *Google Scholar* samt den nationella bibliotekssöktjänsten *Libris*.

I skrivandet om miljonprogrammets utemiljö och diverse miljöförbättringsprojekt har litteratur av Eva Kristensson, Thomas Schlyter samt Sonja Vidén och Gunilla Lundahl haft en betydande roll.

I delen som behandlar planering för socialt liv har forskning av Herbert Gans, Robert D. Putnam och Susanne Urban varit betydande.

För att få förståelse för mänskligt beteende och om hur människor använder sin utemiljö har Jan Gehl och hans verk *Livet mellem husene* varit till stor hjälp. Även forskning av Patrik Grahn, Ulla Berglund och Ulla Jergeby har varit betydande för förståelsen för mänskliga behov gällande utomhusvistelse.

⁷ Larsson, 2014, sid. 31.

Fallstudie

Fallstudien består utav följande delmoment:

- Inventeringar
- Observationer
- Intervjuer

Efter förberedelsearbete och genomläsning av litteratur genomfördes fyra platsbesök till bostadsområdet Charlottesborg för att genomföra inventeringar, observationer och intervjuer. Som förberedelse till platsbesöken lästes ett kapitel om att samla information genom dagboksanteckningar, observationer och intervjuer i Runa Patels och Bo Davidsons bok *Forskningsmetodikens grunder*⁸.

Inventeringar

En kall söndagsförmiddag i slutet av januari åkte jag till Charlottesborg för att inventera omgivningen i området för att få ett helhetsgrepp samt för att studera utformningen av tre karakteristiska bostadsgårdar. Jag valde att titta närmare på bostadsgårdar som skiljer sig från varandra när det kommer till användning, storlek, växtlighet och möblering.

Material i form av skisser, fotografier och minnesanteckningar har samlats under besöken, för att kunna återge en korrekt bild av bostadsområdet. Det insamlade materialet har varit till stor hjälp i det fortsatta arbetet; delvis för att sammanställa ett resultat av fallstudien och delvis för att utveckla aspekter vid förnyelse och gestaltungsförslag.

Observationer

Under det första besöket utfördes även ostrukturerade observationer i området. Detta för att få en känsla av hur de boende använder sin utemiljö som sedan kunde bekräftas i samtal med de boende. Observationsmetoden har gjort det möjligt att studera beteende och

⁸ Patel och Davidson, 2003, sid. 63-106.

händelser i ett naturligt sammanhang⁹. Vid ett återbesök en solig fredag i mitten av mars genomfördes ytterligare observationer, delvis för att insamla mer material samt delvis för att se om användningen av utemiljöer skiljer sig åt beroende på väderlek, tid och veckodag. Under besöken utfördes dagboksanteckningar där jag iakttagit social interaktion och aktiviteter mellan människor.

Det som studerades på bostadsgården var bl.a.:

- Typ av aktivitet
- De boendes rörelsemönster
- Samtalsplatser
- Platser för aktivitet

Intervjuer

En torsdagsmorgon i slutet av februari åker jag till Charlottesborg för ett samtal med gruppen *Challan Boys*. Challan Boys består av en grupp pensionärer med ett stort samhällsengagemang, flera av dem har bott i området en längre tid och vet hur det har förändrats genom åren. Tidigare har de anordnat aktivitetsdagar i Charlottesborgsparken där de bjudit in allmänheten för att förbättra det dåliga rykte som Charlottesborg länge brottats med. De har även anordnat många andra aktiviteter som: soppluncher, grillfester och julfester, för att få människor att mötas i området.

Intervjuer med boende i bostadsområdet har utförts under besöket i slutet av februari samt under besöket i mitten av mars (se sid. 13 *Frågor till de boende – Charlottesborg* för intervjufrågor). 18 personer har intervjuats. Stundtals har intervjuerna genomförts med enskilda individer och stundtals med grupper upp till fem personer, eftersom flera av de boende har varit i sällskap med varandra vid intervjutillfällena.

De boende som intervjuats har informerats om att deras svar kommer att vara anonyma, för att inte skapa hämningar eller blyghet om ”vad som får sägas”.

⁹ Patel och Davidson, 2003, sid. 88-89.

Emellertid har jag haft i åtanke att prata med människor från olika delar av området, från olika åldersgrupper och av olika kön. En del av intervjuerna var tvungna att kortas ner, av den orsaken att somliga av de boende inte hade tid för längre intervjuer. Vid dessa tillfällen har de frågor som jag tyckt varit mest relevanta, som behandlat bostadsgårdar och granngemenskap, valts ut.

	Enskilt	Parvis	Grupper om 3-5
- 12 år (K)			
- 12 år (M)			2
12 - 20 år (K)	1	2	
12 - 20 år (M)	1		
20 - 40 år (K)	2		
20 - 40 år (M)			1
40 - 60 år (K)	1		
40 - 60 år (M)			
60 - år (K)	1	1	
60 - år (M)		1	5
Totalt: 18 intervjuer		K=Kvinna M=Man	

Frågorna är halvstrukturerade med en låg grad av standardisering för att frågorna skulle kunna anpassas beroende på vem jag intervjuade. Detta innebär att det inte fanns några bestämda svarsalternativ, frågorna är konstruerade på ett sådant sätt att det inte är möjligt att svara endast ”ja” eller ”nej”.¹⁰

Intervjumallen utformades uteslutande för att få en uppfattning av hur de boende uppfattar sin bostadsgård och för att skildra synen på socialt liv mellan grannar.

Avgränsning

Med gårdsutveckling och förnyelse av miljonprogrammets bostadsområden följer många olika infallsvinklar och angreppssätt. För att få ett hanterbart omfång av arbetet har uppsatsen utvecklats utefter en del avgränsningar.

Fallstudien utgår från Charlottesborg i Kristianstads kommun, inga andra områden behandlas. Fyra karakteristiska gårdar har studerats mer grundligt än resterande, detta gjorde området hanterbart vid inventering. Gårdarna är representativa för området i stort, men skiljer sig från varandra när det kommer till storlek, användning och utformning.

När det kommer till gårdsutveckling och gestaltungs-förslag har två olika typer av gårdar analyserats. Detta val baserar sig på att de fyra karakteristiska gårdarna efter inventering och gårdsbeskrivning kunde delas upp i vad jag valt att kalla ”Slutna gårdar” samt ”Öppna gräsytor”. Dessa ytor är mest vanligt förekommande på Charlottesborg, inga andra typer av ytor har analyserats eller gestaltats.

Under inventeringar, analysarbete och gestaltande gårdsutvecklingsarbete var det främst sex olika aspekter till förnyelse för att främja socialt liv som undersökts: Klimat och väderlek, tillgänglighet och trygghet, intimitet eller rymlighet, social zonering, funktioner och användningsområde samt form och innehåll.

Aspekter som utformning av privata uteplatser, föreningsliv och gemensamhetsaktiviteter likt odling kan också ha en betydelse för det sociala livet men behandlas inte i detta arbete.

¹⁰ Patel och Davidson, 2003, sid. 72.

Frågor till boende

Hur trivs du på Charlottesborg?

Hur länge har du bott här?

Varför flyttade du hit?

Planerar du att flytta någon annanstans?

Vad är det bästa med att bo på Charlottesborg? Vad är mindre bra?

Har du släktingar och vänner som bor i området?

Känner du dina grannar?

Brukar ni umgås tillsammans på gården?

Vad tycker du om din bostadsgård?

- Jämfört med andra bostadsområden som du har bott i/ besökt?

På vilket sätt har du glädje av gården?

Finns det något du saknar?

Vad är det bästa med själva gården? Vad är det sämsta?

Hur skulle det se ut om du fick bestämma? Vad skulle du ändra på?

Brukar du vara ute på gården? Hur ofta? (Under vardagar/ helger / semester?)

- Om ja, vad brukar du göra? Typer av aktiviteter?
- Om nej, varför inte?

Hur länge är du ute? (Under olika årstider?)

Var tycker du om att vara? Vilken är din favoritplats?

Brukar du använda balkongen?

Brukar du vara ute själv eller tillsammans med någon annan?

Hur mycket används gården av de andra boende?

- Tror du att gården uppskattas av de andra boende?
- Vem är det som använder gården mest?

Brukar du vara på andra bostadsgårdar i området?

- Varför? Varför inte?

Vad tycker du om Charlottesborgsparken? Brukar du använda den?

Begreppsförklaring

Gård

Ordet *gård* syftar i detta arbete på bostadsgård; de begränsade ytor som tillhör specifika bostadshus.

Gårdsutveckling

Begreppet *gårdsutveckling* är hämtat ur Boverkets rapport *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden* och syftar på förnyelseprocessen av miljonprogrammets bostadsgårdar och närmiljö¹¹.

Segregation

Begreppet segregation används i många olika sammanhang, ofta med en negativ laddning. I Nationalencyklopedin definieras det som ”*det rumsliga åtskiljandet av befolkningsgrupper*”¹².

Segregation kan exempelvis syfta på att fattigdom eller att människor av utländsk härkomst är vanligare i somliga bostadsområden. Dock diskuteras sällan problematiken av att andelen rika och födda i Sverige också är vanligare i somliga områden än andra. Segregation är rationellt, koncentrationen av olika befolkningsgrupper är beroende av varandra. Blir den ena befolkningsgruppen mer koncentrerad, blir den andra befolkningsgruppen per automatik också det.¹³

Socialt liv

Socialt liv uppstår när människor uppehåller sig på samma plats, det kan vara allt från ljud och rörelse, aktiviteter, lek och samtal. *Socialt liv* används i detta arbete som ett brett begrepp där alla former av sociala aktiviteter är inkluderade, passiva kontaktformer så som aktiva.

¹¹ Boverket, 2008.

¹² Nationalencyklopedin, *segregation*, 2016-03-04.

¹³ Urban, 2014, sid. 35.

Säkerhet

Nationalencyklopedin definierar begreppet *säkerhet* ”...*resultatet av åtgärder eller egenskaper som minskar sannolikheten för att olyckor eller andra oönskade händelser skall inträffa*.”¹⁴

Trygghet

Begreppet *trygghet* är inte helt oproblematiskt, ibland händer det att ordet används som en synonym till säkerhet. Trygghet är ett skandinaviskt ord, det norska ordet *trygghet*, överlappar med de engelska orden *security* och *safety*. Medan det norska ordet *sikkerhet* i sin tur överlappar med de engelska orden *certainty* och *security*¹⁵. Även den svenska motsvarigheten, *trygghet och säkerhet*, kan jämföras på detta vis, och det kan vara svårt att veta var gränsen ska dras.

Enligt nationalencyklopedin definieras begreppet *trygg* som ”*fri från oroande eller hotande inslag om företeelse som utgör en del av människans omgivning...*”¹⁶.

Att känna sig *trygg* eller *otrygg*, att oroa sig inför saker som ännu inte inträffat är en ängsla som bygger på känslor och ska inte blandas ihop med ordet *säkerhet*.

¹⁴ Nationalencyklopedin, *säkerhet*, 2015-12-02.

¹⁵ Eriksen, 2006, sid. 12.

¹⁶ Nationalencyklopedin, *trygg*, 2015-12-02.

Disposition

Uppsatsen är indelad i fyra huvuddelar: *Introduktion*, *Teoretisk bakgrund*, *Bostadsområdet Charlottesborg* samt *Diskussion*.

Kapitel 1 – Introduktion

I det inledande kapitlet *Introduktion* redogörs för motivet bakom val av ämne, min personliga anknytning till ämnesområdet, tidigare studier, samt beskrivning kring hur arbetet genomförts.

Kapitel 2 – Teoretisk bakgrund

Efter inledningen följer ett kapitel baserat på en *Teoretisk bakgrund*, detta kapitel är i sin tur fördelat mellan fyra delkapitel: *Miljonprogrammets utemiljö*, *Att planera för socialt liv i grannskapet*, *Människans användning av den bostadsnära utemiljön* samt *Aspekter vid förnyelse för att främja socialt liv*. Den teoretiska bakgrunden behandlar tidigare utförd forskning relevant för mina frågeställningar.

Den teoretiska delen beskriver miljonprogrammets ideal, olika planeringsstrategier för att ge förståelse hur det fysiska rummet formar det sociala livet, vad som kan locka de boende till utevistelse samt vad det finns att ta hänsyn till vid en eventuell förnyelseprocess.

Kapitel 3 – Bostadsområdet Charlottesborg

Kapitlet *Bostadsområdet Charlottesborg* består av en områdesbeskrivning över området Charlottesborg, som baserar sig på mitt egna material utifrån ett flertal platsbesök bestående av inventeringar, intervjuer samt observationer och beskriver Charlottesborg och dess omgivning, olika gårdstyper, historia samt hur det är att bo på Charlottesborg.

Därefter följer kapitlet *Gårdsbeskrivning, gårdsanalys och gårdsutveckling* bestående av mer detaljerade beskrivning av utvalda

bostadsgårdar *Slutna gårdar* och *Öppna gräsytor* följt av gårdsanalyser och förslag för gårdsutveckling.

Kapitel 4 – Diskussion

I diskussionsdelen reflekteras över arbetets övriga tre delar: *Introduktion*, *Teoretisk bakgrund* samt *Bostadsområdet Charlottesborg*. Kapitlet består av *Avslutande reflektioner*, *Slutsatser*, *Metoddiskussion*, *Vidare studier* samt *Avslutande kommentarer*.

I diskussionen resoneras även kring val av metod samt det teoretiska beslutet i relation till resultatet från fallstudien. Det diskuteras även hur väl frågeställningar har besvarats och huruvida målet med uppsatsen har uppnåtts.

2 | Teoretisk bakgrund

Miljonprogrammets utemiljö

Utemiljö utefter miljonprogrammets ideal

Förbättring av utemiljön

Miljöförbättringsepoken

Vad hände sen?

Att planera för socialt liv i grannskapet

Närhet till sina grannar

Ett heterogent eller homogent grannskap?

Social segregation

Upplevd trygghet

Människans användning av den bostadsnära utemiljön

Villkor för utomhusaktivitet

Användning av utemiljön

Den sociala människan

Aspekter vid förnyelse för att främja socialt liv

Klimat och väderlek

Tillgänglighet och trygghet

Intimitet eller rymlighet?

Social zonering

Funktioner och användningsområde

Form och innehåll

2 | Teoretisk bakgrund

Miljonprogrammets utemiljö

I detta avsnitt beskrivs miljonprogrammet och dess utemiljö för att få en förståelse för hur gårdsutveckling kan främja det sociala livet. Miljonprogrammet har fått utstå mycket kritik genom åren, inte minst när det kommer till utemiljön. Områdena har kritiserats för sitt ”torftiga utseende” och för brister när det kommer till den funktionella utformningen¹⁷. En del anser att miljonprogrammets monotona arkitektur leder till vantrivsel, hög omflyttning, sociala problem och utanförskap. Dessvärre har kritiken förts utan att reflektera över vilka områden det gäller, där även problemfria områden får utstå dessa fördomar.¹⁸

Hur såg de tidstypiska gårdarna ut som byggdes mellan åren 1965-1974? Hur ser det ut i dag? Vad har vi att lära av redan utförda miljöförbättringsprojekt?

Utemiljön utefter miljonprogrammets ideal

Landskapsarkitekten och forskaren Eva Kristensson skriver i *Gröna kvaliteter och socialt samspel - En studie av hur några bostadsgårdar används av sina invånare* om miljonprogrammets stilideal¹⁹. Miljonprogrammet kännetecknades av ett strikt formspråk och en storskalighet som avspeglades i hela bostadsområdet, inte minst på bostadsgården²⁰.

Tidstypiskt för miljonprogrammets bostadsgårdar var sparsam inredning med rationella metoder, på grund av att produktionen utfördes i rekordfart. Gårdarna var många gånger lättskötta,

slitagetåliga, funktionella samt utrustade med de mest nödvändiga och viktigaste funktionerna. Det arkitektoniska och schera stilidealet överfördes från bebyggelsen till utemiljön.²¹

I boken *Miljonprogrammets bostäder Bevara - Förnya - Förbättra* lyfter arkitekten Sonja Vidén och journalisten Gunilla Lundahl fram de enkla och okonstlade principerna som gårdsmiljöerna utformades efter.²²

Bostadsgårdarna var likartat utformade och vända åt samma väderstreck, med små variationer när det kom till växtlighet och utrustning. Flerbostadshusens entréer riktades ut mot gården, utanför placerades sandlådor med lekredskap, sittplatser och cykelparkering. Material som användes flitigt var: asfalt, betong och taggiga buskage, för att platsen skulle tåla allt slitage. I enlighet med miljonprogrammets ideal så fanns föreställningen om att olika ytor skulle ha olika funktioner och vara väl definierade. Detta skedde på ett schematiskt sätt där lekplatsers och sittplatsers utformning upprepades på liknande sätt i hela bostadsområdet. Gårdens form, växtlighet och detaljer glömdes ofta bort, och med det försvann även variation och upplevelser. Växtlighet sågs endast som en arkitektonisk volym och användes inte för att försköna och berika.²³ Dessutom hade växtligheten ofta etableringssvårigheter på grund av att marken var alltför kompakterad²⁴.

Plats för lek, utevistelse och gångtrafik var nödvändiga inslag i bostadsområdena, det anlades även stora ytor för parker och gårdar²⁵. Med detta tillkom även mängder av asfalt, tomma gräsmattor och

¹⁷ Kristensson, 1997.

¹⁸ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 4.

¹⁹ Kristensson, 1994, sid. 11.

²⁰ Kristensson, 1994, sid. 11.

²¹ Kristensson, 1997, sid. 15.

²² Vidén och Lundahl, 1992.

²³ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 26-29.

²⁴ Kristensson, 1994, sid. 11.

²⁵ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 26.

stora volymer av likartad växtlighet²⁶. De stora ytorna utgör än i dag en kvalitet men saknar många gånger innehåll.

Andra kvaliteter är att de träd som planterades har blivit fullvuxna och utgör ett estetiskt inslag i omgivningen samtidigt som det lockar till lek. I regel skapades det en tydlig uppdelning av markanvändning, en hierarki från den privata *bostadsgården* för de boende, till *kvartersmark* mellan gårdarna samt *parkmark* för allmänheten.²⁷

Den större delen av bostadsgården bestod ofta av hårdgjord yta, där växtlighet planterades i strikt begränsande ytor. Kvartersmarken var utav sparad naturmark eller utav planterad växtlighet och var för det mesta grönnare ytor än den hårdgjorda bostadsgården.²⁸

Naturmark kan erbjuda skönhet av ett slag som kan vara svårt eller till och med omöjligt att uppnå genom en vanlig plantering. Naturmark kan erbjuda spännande aktiviteter för barn samt bidra till pedagogiska möjligheter för förskolor och skolor att lära sig om naturen och sin omvärld, ett komplement till utformade lekplatser.²⁹ Naturlik vegetation har och en stor betydelse för rehabilitering av personer som är sjuka eller lider av stress, alla typer av människor gynnas av gröna miljöer och det stärker folkhälsan i allmänhet.³⁰

I många bostadsområden fanns det ingen möjlighet att spara och integrera naturmark vid byggnationer och förvaltning. Istället ersattes naturmark av så kallade ”naturlika planteringar”, en blandning av träd och buskar som skulle efterlikna skogsdungar och mindre skogspartier. Dessa åtgärder blev särskilt vanliga under 1970- och 1980-talen på områden som byggts under miljonprogramsepoken

och förekommer runt om i hela landet, särskilt i Skåne och Stockholmsområdet. Enligt undersökningar som gjordes på 1980-talet visade det sig att hela 60 % av de genomsökta kommunerna hade denna typ av naturlika planteringar. Det har inte gjorts några ingående undersökningar över hur vanliga naturlika planteringar är i bostadsområden som ägs och förvaltas av bostadsbolag istället för kommun, men det som kan konstateras att planteringarna förekommer frekvent även i dessa områden.³¹

En naturlig plantering kan vara mer eller mindre varierad med olika vegetationsskikt och kan uppfattas som mer eller mindre ”naturlig” natur. Planteringarna måste skötas genom successiva gallringar för att det ska uppnå ett naturligt resultat, sköts inte detta på rätt sätt, eller om det inte utförs alls, kan dessa planteringar upplevas som täta, snåriga och risiga.³²

I vissa områden användes kvartersmarken flitigt för lek och rekreation, i andra fall utnyttjades den inte alls utan bidrog till känslan av ett ödsligt ingenmansland. Parkmarken var, och är än i dag, ofta fri från bilar och tillgänglig från gång- och cykelstråk, i anslutning anlades idrottsplatser, bad, förskolor, skolor och andra anläggningar. Parkmarken hade nästintill alltid gott om utrymme, men var inte alltid funktionellt utformad.³³

Förbättring av utemiljön

Under slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet övergick nybyggnad till ombyggnad³⁴.

När de första boenden flyttade in var stora delar av utemiljön inte färdig, kritiken var hård, framförallt från hyresgästföreningen och problematiken uppmärksammades mycket i media redan under 1970-

²⁶ Kristensson, 1994, sid. 11.

²⁷ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 27.

²⁸ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 27.

²⁹ Florgård och Forsberg, 2006, sid. 84.

³⁰ Florgård och Forsberg, 2006, sid. 84.

³¹ Jansson et al, 2012, sid. 3.

³² Jansson et al, 2012, sid. 3.

³³ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 27.

³⁴ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 77.

talet. Bristerna som förekommer på miljonprogrammets bostadsgårdar har varit där redan från början, utemiljöerna var utarmade både fysiskt och socialt.³⁵

Orsaken till att det blev som det blev var främst ekonomisk, när det kom till utemiljön var pengarna många gånger redan förbrukade på bebyggelsen. Fantasilösa och ostimulerande miljöer leder till att färre brukar platsen, både barn och vuxna.³⁶

Spartansk möblering leder möjligen till att bostadsgårdar inte känns ”inbjudande” att vistas på, vilket i sin tur leder till att färre boende nyttjar sin bostadsgård.

Under denna tid innebar en ”god utemiljö” stora förändringar som krävde ansevärd upprustning. Det var inte bara de funktionella aspekterna (som skugga och vind) som skulle lösas, utan hela den ofärdiga utemiljön skulle kompletteras och ges kvaliteter.³⁷

De förnyelseprojekt som redan gjorts har många gånger varit mycket kostsamma, både för de boende och för samhället. Kvaliteter och positiva aspekter, som borde ha tagits till vara på, har överskuggats av det negativa. Diverse förnyelseprojekt ansågs nödvändiga för att ge områdena en ny identitet.³⁸

Var dessa drastiska och kostsamma förändringar oundvikliga för att komma ut ur den negativa spiralen? En ny identitet var möjligen en väg till att förändra synen på miljonprogrammet; ett sätt att rentvå sig från gammal kritik.

En väl utförd förnyelseprocess med bestående resultat, kan bara uppnås om fysiska, organisatoriska och sociala åtgärder samverkar.

³⁵ Schlyter, 1994, sid. 15.

³⁶ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 28.

³⁷ Kristensson, 1994, sid. 12.

³⁸ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 4.

En god fysisk miljö är en förutsättning för att även den sociala miljön ska förbättras.³⁹

Miljöförbättringsepoken

Genom åren har det förekommit olika typer av medel för att förbättra utemiljön. Vid samma tid som bygget av miljonprogrammet avslutades, startade de statliga *miljöförbättringsbidragen* för att rusta upp odugliga boendemiljöer. Åtgärderna var främst fysiska, men förhoppningen var att detta även skulle lösa sociala problem samt svårigheterna med att hyra ut lägenheter. Projekten riktade sig många gånger till så kallade ”problemområden”, mellan åren 1975-1986 genomfördes hela 1700 miljöförbättringsprojekt. Ändamålet var främst ”förbättring av otillfredsställande utemiljöer” men förändringarna kunde även gälla gemensamhetslokaler, tvättstugor och trafiksäkerhet. Det fanns även en önskan att låta hyresgäster delta i processen med planering och utformningen av sin egen boendemiljö.⁴⁰

I boken *Utemiljöförbättringar: En studie av 1980-talets miljöförbättringsprojekt* beskriver Thomas Schlyter den så kallade *miljöförbättringsepoken* (mellan åren 1975-1986) samt om olika skeden som den innefattade⁴¹.

Under denna tid satsade den svenska staten över en miljard kronor i bidrag för att förbättra utemiljöer i områden med flerbostadshus i syftet att förbättra de sociala förhållandena. Upprustningen av utemiljön har kostat allt från någon tusenlapp till över 40 000 kr per lägenhet, där genomsnittet ligger på runt 10 000 kr. Dock verkar kostnaderna inte ha något konkret samband med de kvaliteter som

³⁹ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 4.

⁴⁰ Kristensson, 1994, sid. 11.

⁴¹ Schlyter, 1994.

uppnåtts, utan det är snarare graden av boendemedverkan samt engagemang som lett till ett mer eller mindre lyckat resultat.⁴²

- År 1974-1975, *Socialstyrelsen, SoS*.
Total summa av utdelade bidrag: 45 miljoner kr.
- År 1975-1978, *Bostadsstyrelsen, BoS*.
Total summa av utdelade bidrag: 133 miljoner kr.
- År 1979-1987, *Länsbostadsnämndernas bidrag, Lbn*.
Total summa av utdelade bidrag: 600 miljoner kr.⁴³

Pengarna skulle gå till att:

- Omgestalta bostadsmiljön.
- Nya planteringar av växtlighet.
- Ny markbehandling.
- Avgränsa gårdsrum.
- Skapa variation.
- Skapa skönhet.
- Komplettera gemensamma lokaler (som tvättstugor och förskolor).
- Komplettera med andra verksamheter (som arbetsplatser).
- Förbättra kollektivtrafiken.⁴⁸

Socialstyrelsen, 1974-1975

Under boendeutredningen *Bostäder 1974-1976* (1973:50) diskuterades behovet av miljöförbättring i de redan färdigställda miljonprogramsområdena för första gången. När det kom till utemiljön var det främst komplettering av lekutrustning (för olika åldrar) samt komplettering av vegetation som diskuterades. Det

⁴² Schlyter, 1994, sid. 2.

⁴³ Schlyter, 1994, sid. 9.

föreslogs att bostadslån skulle delas ut till hyres- och bostadsrättslägenheter som färdigställts mellan 1958-1973.⁴⁴

År 1973 satsade den socialdemokratiska regeringen på insatser för allmänna ekonomiska åtgärder i ”syfte att främja medborgarnas välfärd”. 1974 beslöt riksdagen att 30 miljoner kr skulle gå till en barnvänlig boendemiljö, som skulle fördelas bland kommuner och bostadsföretag. Bidraget kom att kallas för ”Camillapengarna” efter initiativtagaren och stadsrådet Camilla Odhnoff. Odhnoff ansåg att befintliga bostadsområden, fritidsområden och skolgårdar måste göras mer barnvänliga och stimulerande.⁴⁵

”I boendeutredningens direktiv anges att allt starkare krav ställs på en god närmiljö samt att bostad och närmiljö bildar en funktionell enhet.”⁴⁶

Citatet är hämtat ur boendeutredningen *Statens offentliga utredningar* (SOU 1974:17) *Solidarisk bostadspolitik* och visar den dåvarande regeringens mål för boendemiljö som skulle uppnås genom stora ekonomiska satsningar.

År 1974 beslutades att dessa miljöförbättrande åtgärder skulle ske kontinuerligt. För att undvika höjda bostadskostnader, infördes även omedelbara statliga bidrag för att miljöförbättringarna skulle ske i en tillräcklig omfattning. Senare beslutades att ytterligare 15 miljoner kr skulle gå till Socialstyrelsen utöver de 30 miljoner kr.⁴⁷

⁴⁴ Schlyter, 1994, sid. 15-16.

⁴⁵ Schlyter, 1994, sid. 16.

⁴⁶ Boendeutredningen, 1974, sid. 319.

⁴⁷ Schlyter, 1994, sid. 17.

⁴⁸ Schlyter, 1994, sid. 16.

Bostadsstyrelsen, 1975-1978

År 1975 genomfördes regeringsförfattningen *Förordning: om bidrag av statsmedel till förbättring av boendemiljöer* (1975:129), på 30 miljoner kronor för budgetåret 1975/1976⁴⁹. Bostadsstyrelsens, BoS, bidrag delades ut för en bättre boendemiljö, med fler konstnärliga utsmyckningar samt med satsningar på en mer trafiksäker utemiljö i syftet att minska på buller och luftföroreningar.⁵⁰

Inom Bostadsstyrelsen prövades alla förfrågningar av en särskild delegation, som kom att kallas för boendemiljödelegationen. I kommunens förmedlingsorgan gick det att ansöka om både miljöförbättringsbidrag, miljöbidragslån och miljölån. Miljölån var emellertid inte bidragsberättigade.⁵¹

Pengarna skulle gå till att:

- Göra befintliga bostadsområden och fritidsområden mer barnvänliga.
- Skapa stimulerande aktiviteter för ungdomar i bostadsområden samt fritidsområden.
- Rusta upp befintliga lekplatser och komplettera med ny utrustning för alla åldrar.
- Rusta upp befintliga skolgårdar.
- Omdisponera fria ytor.
- Komplettera befintlig vegetation.
- Skapa platser för bollek.
- Skapa platser för hvilek.⁵⁵

⁴⁹ Förordningen om miljöförbättringsbidrag, 1975.

⁵⁰ Schlyter, 1994, sid. 9.

⁵¹ Schlyter, 1994, sid. 20.

”Bidrag utgår till förbättring av den fysiska miljön i första hand i flerfamiljshusområden där det föreligger svårigheter att få avsättning för lägenheterna.”⁵²

”I områden där det saknas kontaktskapande verksamhetsmöjligheter och attraktiva naturliga samlingspunkter, där existerande markutrymmen är små, enformiga och farliga och där gemensamma lokaler saknas eller är otillgängliga och otrivsamma, där hemkänsla, identifikation och gruppbildning försvåras genom miljöns torftighet och monoton kan bidrag utgå till förbättringsåtgärder.”⁵³

Citaten är hämtade ur Bostadsstyrelsens tillämpningsföreskrifter från *Förordning: om bidrag av statsmedel till förbättring av boendemiljöer* (1975:129).

Förslag på faktiska åtgärder var bl.a. nya fritidslokaler, lekplatser, paviljonger, sittgrupper i nära anslutning till entréer, trädgårdstäppor, regnskydd och mer vegetation.⁵⁴

Länsbostadsnämnderna, 1979-1987

År 1979 upphörde Boendemiljödelegationen till förmån för Länsbostadsnämnderna. Orsaken bakom beslutet grundade sig på att Bostadsstyrelsen ansåg att det behövdes en bättre lokalkännedom om fysiska och sociala problem. Länsbostadsnämnderna skulle anpassas efter de olika länen, för att undvika en alltför central styrning.⁵⁵

Myndigheter, förvaltare och hyresgäster hade många gånger orimliga krav vid olika förnyelseprojekt. Förnyelse av den fysiska miljön skulle lösa alla problem, fysiska såväl som sociala och få de boende att bo kvar. Många gånger blev det som skulle ha blivit en förbättring bara en förändring, och ibland har bostadsbolag försummat underhåll av

⁵² Förordningen om miljöförbättringsbidrag, 1975.

⁵³ Förordningen om miljöförbättringsbidrag, 1975.

⁵⁴ Förordningen om miljöförbättringsbidrag, 1975.

⁵⁵ Schlyter, 1994, sid. 20.

upprustade boendemiljöer. Miljöförbättringsbidragen var ett sätt att färdigställa delar av utemiljön som annars aldrig skulle blivit färdiga. Att dessutom lösa komplexa problem som det varken fanns förutsättningar, tid och pengar till var alltsammans förhoppningar som var svåra att leva upp till.⁵⁶

Miljöförbättringsbidragen uppnådde färdigställande av utemiljöer, en minimistandard för trivsel och användbarhet men har inte löst alla brister och problem. Det kan vara allt från sociala problem samt försköning av gårdar till tekniska reparationer och serviceutbud som måste anpassas efter dagens behov.⁵⁷

Tiderna förändras; om utemiljöer ständigt måste anpassas efter dagens behov krävs kontinuerligt arbete med vård och underhåll av våra utemiljöer. Vad hände sen?

Vad hände sen?

Idag har det gått 50 år sedan projektet miljonprogrammet genomfördes och behoven av upprustning har inte minskat utan snarare blivit fler. Miljonprogramsområdena har åldrats och åtgärder som gjordes under 1980-talet kan behöva ses över igen.

Trots att miljöförbättringsepoken med dess miljöbidrag endast varade mellan åren 1975-1986 så fortsatte utbetalningarna fram till år 1991. Efter det har statligt stöd för upprustning och förnyelse av boendemiljöer fortsatt i andra former, bl.a. genom bostadsförbättringsprogrammet samt förnyelsebidragen.⁵⁸

År 1986 avlöstes miljöförbättringsbidraget av förnyelsebidraget som stat och kommun hade hand om gemensamt. Förnyelsebidraget skulle endast gynna områden med sociala problem samt med många

outhyrda lägenheter och gick till områden ägda av kommunala bolag utan vinstintresse.⁵⁹

Upprustning av utemiljön skedde ofta i större sammanhang, genom mer övergripande ombyggnationer som gällde hela bostadsområden⁶⁰. Under perioden mellan 1984-1993 införde regeringen bostadsförbättringsprogrammet, (senare ROT-programmet), för ”bostadssociala, energipolitiska och sysselsättningspolitiska” ändamål. ROT-programmet gjorde det lättare att ansöka om statliga ombyggnadslån med räntebidrag, särskilt för denna tids relativt nybyggda områden, så som miljonprograms-områden.⁶¹

I början av 2000-talet delades det ut statliga bidrag till lokala utvecklingsprojekt som *Storstadssatsningen* mellan åren 1999-2005 och *Urbant utvecklingsarbete* mellan åren 2013-2014. Projekten har genomförts med målsättningen att minska socioekonomiska skillnader och pengarna har främst gått till förorter med hög arbetslöshet och en hög andel utlandsfödda. Det finns även stadsdelar som inte fått statligt stöd av regeringen men som med kommunala satsningar arbetar efter samma riktlinjer och målsättningar.⁶²

ROT förekommer än i dag och är en förkortning av *Reparation, Ombyggnad och Tillbyggnad* och kan beviljas till bostadsrättsinnehavare för reparationer, ombyggnationer och tillbyggnationer på bostäder. Miljöförbättringsåtgärderna riktade sig till både hyresrättsinnehavare och bostadsrättsinnehavare och gällde främst den fysiska utemiljön. Något sådant stöd, som riktar sig främst till utemiljön förekommer inte i nuläget.⁶³

⁵⁶ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 85.

⁵⁷ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 78, 85.

⁵⁸ Schlyter, 1994, sid. 9.

⁵⁹ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 78.

⁶⁰ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 85.

⁶¹ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 77-78.

⁶² Urban, 2014, sid. 35.

⁶³ Ahlroth, Caisa, skriftligen, 2016-03-18.

Kulturmiljölagen

En pågående debatt i dagens samhälle berör kulturminneslagen. Finns det delar av miljonprogrammet som borde byggnadsminnesförklaras?

Enligt kapitel 3 i *Kulturmiljölagen* kan:

”En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen.”⁶⁴

Kulturmiljölagen kan även ”tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar”⁶⁵.

Vem som helst kan ansöka om en byggnad ska byggnadsminnesförklaras, allt från privatpersoner till länsstyrelsen själv. Den som äger ett byggnadsminne, exempelvis en bostadsrättsinnehavare, kan ansöka om bidrag för eventuella kostnader för nödvändiga restaureringar eller för underhåll av byggnader m.m.⁶⁶

De tidstypiska stildragen med höghus med ett begränsat antal hustyper av enkla geometriska former skapar en tydlig stadsbild av miljonprogrammet.⁶⁷

Förändringar i utemiljön kan stärka rumsbildningar och det sociala livet utan att miljonprogrammets stadsbild går förlorad.⁶⁸

Antikvarie Ylva Blank menar i artikeln *Byggnadsminnet som ännu inte finns* att byggnader av miljonprogrammet inte finns representerade som byggnadsminnen. Blank lyfter även fram att det

orättvisa ryktet som miljonprogrammet har fått dras med, storskalighet och torftig utemiljö osv. leder till att byggnader utesluts från Sveriges bebyggelsehistoria. En lagstiftning som finns till för att skydda kulturminnet av byggnader men bara skyddar somliga leder möjligen till en förvrängd och felaktig bild av historien.⁶⁹

Miljonprogrammet måste finnas representerad i historien av den enkla anledningen att det är en del av Sveriges historia.

⁶⁴ Kulturmiljölagen, 1988.

⁶⁵ Kulturmiljölagen, 1988.

⁶⁶ Länsstyrelsen Skåne, *Byggnadsminne*, 2016-03-21.

⁶⁷ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 22-24.

⁶⁸ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 190.

⁶⁹ Blank, 2006.

Att planera för socialt liv i grannskapet

I artikeln *Public spaces of European cities* beskriver Ali Madanipour, professor i stadsplanering, faran i en uppdelning av den sociala och fysiska miljön. Trots att skillnaden är tydlig mellan människa och objekt, är de nära förankrade och beroende av varandra. Han hävdar att det inte går att studera byggnader och andra objekt utan att dra paralleller till enskilda individer och samhället i stort.⁷⁰

I denna del redogörs för det fysiska rummets betydelse för den sociala boendemiljön med hänsyn till både fysiska och sociala faktorer inverkan på varandra. Avsnittet fokuserar på fysiska avstånd mellan människor, vad grannrelationer baserar sig på, sociala strukturer, tillit i grannskapet och vad som får en plats att ”kännas trygg”. Dessa aspekter ger alla olika perspektiv på boendemiljön, både när det kommer till den fysiska utemiljön och för det sociala livet som pågår där.

Har arkitekter och planerare förmågan att inverka på sociala möten? Är somliga mönster av socialt liv mer önskvärda än andra? Ska dessa prioriteras och andra mindre viktiga ignoreras?

Ska människor uppmuntras att hitta vänner bland sina grannar eller att hitta vänner utanför sitt bostadsområde? Borde vi vara artigt distanserade eller vänskapliga gentemot våra grannar?⁷¹

Närhet till sina grannar

Hebert Gans skriver i artikeln *Planning and Social Life: Friendship and Neighbor Relations in Suburban Communities* om två teorier vid planering för socialt liv, den ena bygger på *närhet* och den andra på *homogenitet*.⁷²

⁷⁰ Madanipour, 2005, sid. 7-8.

⁷¹ Gans, 2007, sid. 135.

⁷² Gans, 2007.

”The architect who builds a house or designs a site plan, who decides where the roads will and will not go, and who decides which directions the houses will face and how close together they will be, also is, to a large extent, deciding the pattern of social life among the people who will live in those houses.”⁷³

Det sociala livet influeras av fysisk *närhet*, avståndet, till sina grannar. Vi påverkas av planering och den övergripande designen, som avgör hur nära vår närmaste granne bor. I delar av USA har det genomförts studier på bostadsområden som byggdes under krigstiden och efterkrigstiden, vilket visade att de boende i denna typ av bebyggelse flitigt besöker sina grannar och till och med har sina närmaste vänner och bekanta bland dem. Om närhet är den viktigaste faktorn för att vänskapsformationer och grannrelationer ska skapas, måste det appliceras genom situationsplanen.⁷⁴

Jan Gehl menar i sitt verk *Cities for People* att miljonprogrammets storskalighet leder till ökade avstånd och mindre kontakt mellan människor⁷⁵.

Fysiska avstånd mellan människor

Kunskap om hur människors sinnen fungerar är en viktig förutsättning vid planering av boendemiljöer, både för förståelsen för den mänskliga skalan och för förståelsen för olika former av kontakt mellan människor.

I vår vardag kan *hörseln* och framförallt *synen*, sägas vara särskilt viktiga, då de är mest intensiva och mest frekvent använda⁷⁶. Hörseln

⁷³ Gans, 2007, sid. 134.

⁷⁴ Gans, 2007, sid. 134-135.

⁷⁵ Gehl, 2008, sid. 4.

⁷⁶ Gehl, 2003, sid. 59.

och synen är passiva anspråkslösa kontaktformer, men att se och höra andra människor är också en form av social kontakt⁷⁷.

I boken *The Hidden Dimensions* av antropologen Edward Hall definieras sociala avstånd mellan människor för olika former av kommunikation⁷⁸.

- Intimt avstånd (0 m – 0,45 m) är en intensiv kontaktform, ett tecken på ömhet, att vilja trösta, skydda eller tvärtom skada någon. Samtliga sinnen kan vara involverade som känseln, lukten, smaken, hörseln och synen. Detta kan ge sig uttryck mellan ett kärlekspar eller i en brottningsmatch.⁷⁹
- Personligt avstånd (0,45 m – 1,20 m) en armlängds avstånd, fortfarande en relativt intensiv form av kontakt, kan exempel utspela sig mellan två nära vänner. Sinnena som är aktiva är: lukten, hörsel, synen och ibland känseln (om händer sträcks ut).⁸⁰
- Socialt avstånd (1,20 m – 3,70 m) en mer opersonlig kontaktform, exempelvis för arbetsrelaterade affärsmöten, avstånd mellan kollegor på arbetsplatsen eller mellan bekanta. Synen är verksam och kan ta in helhetsintrycken av personer, som kan vara svårt att se på alltför nära avstånd. Hörseln är också verksam och luktsinnet kan vara involverat.⁸¹
- Offentligt avstånd (3,70 m – eller mer) för offentliga tillfällen, röster blir högre och långsammare för att tydliggöras, används i

⁷⁷ Gehl, 2008, sid. 10, 23.

⁷⁸ Hall, 1972.

⁷⁹ Hall, 1972, sid. 110-111.

⁸⁰ Hall, 1972, sid. 113-114.

⁸¹ Hall, 1972, sid. 114-116.

formella sammanhang av föreläsare. Aktiva sinnen är främst synen och hörseln.⁸²

Genom att iaktta, lyssna och uppleva, samlar vi information om människor och om samhället i stort.

Barns sociala utveckling baserar sig framförallt på iakttagelser, barn lär genom att betrakta sin omvärld. Att se andra barn leka kan väcka lust till att börja leka själv, barnen inspireras till nya typer av lekar som de sett andra barn eller vuxna göra. Detta gäller även de vuxna, att se och höra människor i sin sociala omgivning kan inspirera och bjuda in till handling.⁸³

Ett heterogent eller homogent grannskap?

Undersökningar har visat att vi väljer vänner från samma bakgrund som oss själva. Det betyder att relationer mellan människor bygger på homogenitet, där ålder, socioekonomiska förutsättningar, värderingar och intressen spelar in.⁸⁴

I boken *Livet mellem husene* förstärks argumentet att sociala kontakter skulle bygga på homogenitet, Gehl lyfter fram att det behövs gemensam bakgrund, intressen eller problem för att grannkontakter och gemensamhetsaktiviteter ska kunna bildas⁸⁵. Detta är sant, endast om avståndet mellan grannar är tillräckligt litet för att uppmuntra till eller för att förvandla visuell kontakt till social⁸⁶. Detta skulle i sin tur innebära att det snarare är beslut om tomtstorlek eller boendestandard som påverkar det sociala livet och som sekundärt avgör om ett bostadsområde kommer bestå av en

⁸² Hall, 1972, sid. 116-120.

⁸³ Gehl, 2003, sid. 19.

⁸⁴ Gans, 2007, sid. 134-135.

⁸⁵ Gehl, 2003, sid. 49.

⁸⁶ Gans, 2007, sid. 135.

homogen eller heterogen boendegrupp⁸⁷. Hur lika är vi egentligen våra grannar?

Närhet kan vara en startpunkt för att inleda en relation, men det kan aldrig vara en tillräcklig orsak i sig. Om grannarna består av en homogen grupp som känner sig kompatibla med varandra så finns det en större sannolikhet att det kommer utvecklas vänskapsrelationer. Trots att närhet inleder social kontakt; är en viss grad av homogenitet nödvändig för att behålla den.⁸⁸

Om homogenitet är den viktigaste faktorn, så måste planeraren besluta om den ska förespråka detta och skapa förutsättningar för heterogena eller homogena bostadsområden. Homogena områden kan uppmuntra till nära vänskap mellan grannarna medan heterogena områden å andra sidan kan leda till vänskap mellan gränserna, där mer avlägsna relationer kan bildas från olika kvarter. Gans beskriver homogenitet som viktigare än närhet, men betonar att båda är nära förankrade med varandra.⁸⁹

Gans understryker att vänskapsformationer är en personlig process, det vore inte rätt att planera någon annans vänskap.⁹⁰

Möjligen är lösningen att skapa grannskap där planeringen strävar efter maximal valmöjlighet för de boende, snarare än att försöka skapa sociala mönster. Grannskapet bör inte vara så pass heterogent eller homogent i sin utformning att det hindrar människor från att skaffa vänner utanför sin trygghetszon, endast socialiserar med sina närmaste grannar, eller att det upplevs som svårt att upprätthålla kontakter utanför sitt egna kvarter.⁹¹

⁸⁷ Gans, 2007, sid. 134-135.

⁸⁸ Gans, 2007, sid. 136.

⁸⁹ Gans, 2007, sid. 135.

⁹⁰ Gans, 2007, sid. 139-140.

⁹¹ Gans, 2007, sid. 139-140.

Social segregation

Ett alltför homogent bostadsområde kan i sin tur leda till social segregation. Städer och förorter planerade efter marknadsekonomi växer sig allt större, i samverkan med ekonomin formas sociala strukturer i olika bostadsområden. Madanipour hävdar att denna form av strukturering leder till större avstånd mellan fattiga och rika⁹².

Madanipour menar att social segregation understryker olikheter och skapar rädsla för andra, där ena halvan av befolkningen känner sig nekad och oönskad i samhället medan den andra halvan känner sig otrygg och hotad.⁹³

Masoud Kamali beskriver i den statliga rapporten *Bortom Vi och Dom: Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering* faran i ett ”vi och dom” tänk⁹⁴. Att göra skillnad på svenskar som ska *integrera* och invandrare som ska *integreras* leder homogenisering och en misslyckad integrationspolitik där verkliga identiteter och egenskaper förbises.⁹⁵

”Det ses som problematiskt att fattigdom och utländsk härkomst är vanligare i vissa bostadsområden än i andra. Däremot talas det sällan om att det skulle vara problematiskt att andelen rika och födda i Sverige är högre koncentrerade i vissa bostadsområden än andra.”⁹⁶

Sociala strukturer

Sociolog Susanne Urban beskriver i *Områdesutveckling mot fattigdom* problematiken i utvecklingsprojekt med målsättningar som ”minskad

⁹² Madanipour, 2005.

⁹³ Madanipour, 2005, sid. 12.

⁹⁴ Kamali, 2005.

⁹⁵ Kamali, 2005, sid. 3-8.

⁹⁶ Urban, 2014, sid. 35.

*fattigdom, minskad arbetslöshet, ökad trygghet, och minskad segregation eller minskat 'utanförskap'.*⁹⁷

För vad är det egentliga problemet? Är det fattigdom eller är det den sociala segregationen? Och om problemet istället är fattigdom, hur löser ett utvecklingsprojekt problemet?

En fattig person blir inte rikare av att ha en rik granne. Att det byggs bostadsrätter i ett område med hyresrätter leder inte till ökade inkomster för enskilda individer. Det finns teorier om att en blandad befolkning uppmuntrar till möten mellan människor. Men segregation är en komplicerad process som först och främst skapas av att rika svenskfödda människor blir rikare och flyttar till områden med en högre medelinkomst och med en mer homogen befolkning. Låginkomsttagare bor tvärtom kvar i områden där medelinkomsten minskar. Urban menar att det inte räcker att bygga hus med nya upplåtelseformer, utan att det måste skapas tillfällen där människor möts, det är de sociala strukturerna som måste ändras. Det löser inga problem att skuldbelägga ena halvan av befolkningen; för det är båda sidor som vinner på ökad integration.⁹⁸

Det talas om "utanförskap" och "social isolering" bland områden som stämplat som problemområden. Urban menar att detta inte stämmer, dessa områden har många gånger ett brett socialt nätverk på grund av hög omflyttning och stor variation av antal födelseländer. Till skillnad från rika homogena områden som är betydligt mer isolerade. Utvecklingsprojekt kan inte minska fattigdom, det gäller istället att se till att människorna som bor där har goda villkor när det kommer till bostäder, skola och kommunikation, vilket minskar orättvisa och ojämlikhet.⁹⁹

⁹⁷ Urban, 2014, sid. 35-37.

⁹⁸ Urban, 2014, sid. 35-37.

⁹⁹ Urban, 2014, sid. 37-39.

Social tillit

Drivkraften till att människor självmant väljer att isolera sig från sin omvärld beskrivs av Eva Öresjö i *Låt oss slippa grindsamhällen! Om social tillit i ett hållbart samhälle*. Det hela kan förklaras med det *Socialt kapital*, som bygger på ömsesidigt förtroende mellan människor.¹⁰⁰

När invånarna slutar att lita på varandra uppstår tillitsproblem eller något som kan beskrivas som den "sociala fällan", där människor väljer att inte samarbeta för att det inte finns någon tilltro till att andra också kommer att göra det. Det finns ingen mening i att samarbeta om majoriteten av invånarna tror att majoriteten inte kommer att göra det. "*Vi hamnar i en situation där 'alla' får det sämre trots att 'alla' inser att 'alla' skulle tjäna på att välja samarbete*".¹⁰¹

Det är Robert D Putnam, professor i statsvetenskap, som gett begreppet *Socialt kapital* sitt genomslag. Det sociala kapitalet bygger på ömsesidigt förtroende mellan människor och kan förstärkas genom olika typer av föreningar och nätverk, exempelvis politiska partier, föreningar, religiösa samfund, fackföreningar och idrottsföreningar. Det gäller även informella möten som att titta på TV med vänner, grilla korv med grannarna eller ta en kopp kaffe med arbetskollegor.¹⁰²

"Vi ägnar mindre tid åt bordssamtal, vi hälsar på hos varandra mindre ofta, vi sysslar mindre ofta med fritidsverksamhet som stimulerar social interaktion i avspända former, vi är oftare åskådare (om än delvis tillsammans med andra) och allt mer sällan deltagare. Vi känner våra grannar mindre väl och vi träffar gamla vänner mindre ofta".¹⁰³

¹⁰⁰ Öresjö, 2000.

¹⁰¹ Öresjö, 2000, sid. 137.

¹⁰² Putnam, 2000, sid. 18, 97, 114, 141.

¹⁰³ Putnam, 2000, sid. 120.

Vidare beskriver Putnam att det finns en skillnad mellan *täta* och *glesa* nätverk. Täta nätverk är ofta väldigt starka men segregerade, det finns en ”massiv tilltro” i gruppen och samarbetet mellan medlemmarna fungerar bra, men samarbetet håller sig inom gruppen och det finns ingen tilltro till världen utanför. Glesa eller svaga nätverk knyter tvärtom oftare kontakter mellan olika grupper, de bygger broar mellan människor, vilket i längden kan minska sociala klyftor. Täta nätverk, är *sammanbindande* och exkluderande för grupper utanför medan glesa nätverk är *överbryggande* och inkluderande. Människor från sammanbindande grupper kommer ofta från samma socioekonomiska bakgrund och har en stark koppling till varandra, exempelvis nära vänner eller släktingar. Individer från en överbryggande grupper kommer från en bredare socioekonomisk bakgrund och från olika klasser i samhället, exempelvis grannar i ett bostadsområde.¹⁰⁴

Det är således de glesa och inte täta nätverken som leder till det sociala kapitalets tillväxt.

Ett exempel på urholkning av det sociala kapitalet är så kallade *Gated communities* eller *grindsamhällen*, som har fått ett stort genombrott i USA, där hela bostadsområden eller till och med stadsdelar skärmas av från resten av samhället, omgärdat av murar, taggtråd och säkerhetsvakter.¹⁰⁵

Brottsstatistiken i samhället kan visa på den sociala tilliten. Brottslighet i sig, kan vara en konsekvens av ett avtaget socialt kapital. Människor som litar på andra, är själva tillitsfulla och tillförlitliga. Människor som inte litar på andra, tror sig vara omgivna av ”falska personer”, således finns det ingen anledning att vara hederlig och tillförlitlig själv.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Putnam, 2000, sid. 22-23, 143-144.

¹⁰⁵ Öresjö, 2000, sid. 138.

¹⁰⁶ Putnam, 2000, sid. 144, 152.

Mötesplatser ger olika grupper av människor möjlighet att använda samma utrymme, att träffas och blandas samman med varandra. Detta är mycket viktigt i en stad, utan detta förblir olika grupper separerade utan någon kontakt med varandra. Förbättring av gemensamma ytor förbättrar inte bara kvalitén för ett områdes invånare, utan också för besökare och för samhället i stort, det kan vara en väg till social integration i allt mer splittrade städer.¹⁰⁷

Upplevd trygghet

Det finns många olika sätt att vara trygg på. Det kan ge sig uttryck i en god självkänsla; att vara trygg i sig själv eller att lita på andra men det kan också handla om att känna sig trygg i trafiken eller att gå hem ensam om kvällarna utan oro¹⁰⁸.

I artikeln *Jakten på trygghet gör oss otrygga* i Svenska Dagbladet intervjuas den norske socialantropologen Thomas Hylland Eriksen av skribenten Maria Carling om oro i dagens moderna samhälle ”Att vi pratar så mycket om trygghet är en paradox eftersom vi aldrig varit tryggare än vi är i dag...”.¹⁰⁹

Media informerar ständigt om krig och olycka, om sjukdomar och brott samt om miljökatastrofer. Men i själv verket har vi aldrig haft det så bra som nu, särskilt i västvärlden, vi har bättre hälsa och utbildning, och teknologin går ständigt framåt. Trots att vi aldrig har varit tryggare ökar känslan av otrygghet, enligt Eriksen beror detta på en ökad riskmedvetenhet.¹¹⁰

¹⁰⁷ Madanipour, 2005, sid. 15

¹⁰⁸ Eriksen, 2006, sid. 12.

¹⁰⁹ Carling, 2007.

¹¹⁰ Carling, 2007.

Vad innebär egentligen trygghet?

Att platsen ”känns otrygg”, betyder inte nödvändigtvis att den är det. Även om platsen som känns otrygg, i praktiken är säker, så är det känslan av otrygghet som skapar obehag. Belysning, vegetation, klotter eller att platsen är obefolkad är sådant som kan bidra till att en plats uppfattas som mer eller mindre trygg.¹¹¹

Trygghet är en känsla eller upplevelse, till skillnad från säkerhet som bedöms utefter verklig fakta och fysiska åtgärder. Fysiska åtgärder kan t.ex. vara inbrottslarm och galler, men dessa åtgärder ökar nödvändigtvis inte tryggheten. Platser med säkerhetsåtgärder kan tvärtom upplevas som ännu mer otrygga, då galler och höga staket associeras med brottslighet. Således har åtgärder menade att öka säkerheten tvärtom stärkt känslan av otrygghet, även om platserna enligt brottsstatistiken har blivit säkrare.¹¹²

Den subjektiva tryggheten

Känslan av otrygghet kan upplevas som mer eller mindre kraftfull och kan ha inflytande över människors vardagsrutiner och rörelsemönster i offentliga miljöer. Vad som upplevs som tryggt eller otryggt är en subjektiv erfarenhet som baserar sig på människors olika erfarenheter, men också på eventuella rykten och den fysiska utformningen.¹¹³

Den upplevda tryggheten baserar sig på enskilda erfarenheter och kan påverkas av olika händelser som exempelvis ett verbalt hot från en berusad man på torget¹¹⁴.

Den subjektiva tryggheten som bygger på personligt färgade upplevelser eller känslor är många gånger mycket starkare än den objektiva tryggheten som baserar sig på faktiska händelser. Det finns

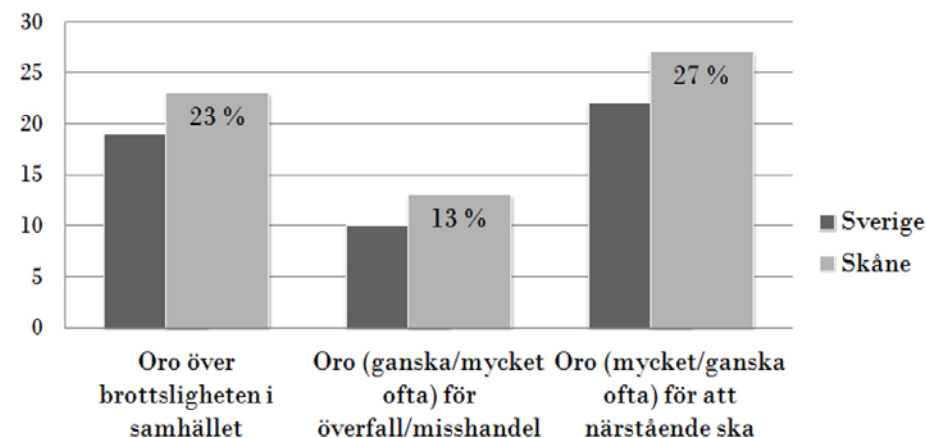
¹¹¹ Urban Utveckling, *Trygghet och säkerhet*, 2015-12-02.

¹¹² Urban Utveckling, *Trygghet och säkerhet*, 2015-12-02.

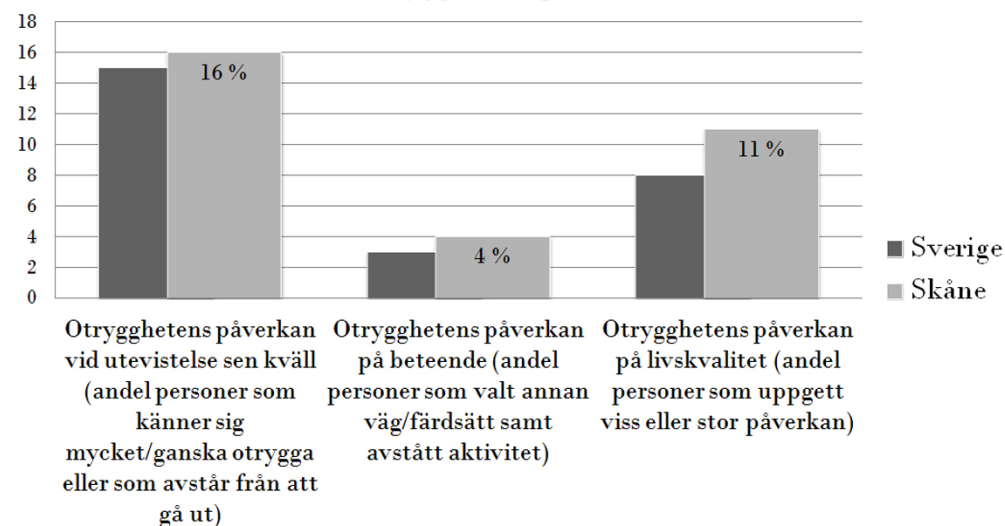
¹¹³ Urban Utveckling, *Trygghet och säkerhet*, 2015-12-02.

¹¹⁴ Faskunger 2007, sid. 122-123.

Oro i samhället

Otrygghetens påverkan

Figur 1 & 2. Stapeldiagram över "Oro i samhället" samt "Otrygghetens påverkan" år 2014. (Diagram av: Ulrika Larsson, statistiken är baserad på *Nationella trygghetsundersökningen 2006-2014* av Brå, Brottsförebyggandet rådet, rapport 2015:5).

människor som är rädda för allt möjligt, exempelvis kriminalitet eller invandrare, eller till och med ”invandrarkriminalitet” där rädsla eller känsla av otrygghet är helt ur proportion till faktiska risker.¹¹⁵

Vi tolkar saker på olika sätt, vad som kan upplevas som tryggt för någon kan uppfattas som otryggt för någon annan.

En ökad riskmedvetenhet

Ibland kan otrygghet skapa möjligheter och risker kan vara spännande. Likväl är otrygghet huvudorsaken till oro. Trygghet antyder stabilitet och förutsägbarhet, medan risker är trygghetens motsats, och indikerar osäkerhet och fara.

Jakten på trygghet kan ge sig till uttryck på många olika sätt i vårt på moderna samhälle, och kan få både positiva och negativa följder, det kan ge sig uttryck i ett ökat intresse för ekologisk mat, men även i ett ökat medieintresse eller rädsla för ”islamisering”.¹¹⁶

Vidare förklarar Eriksen att det finns en fara i att hela tiden försöka undvika risker. Vi människor har en övertro i att försöka kontrollera våra liv och försöker ständigt minimera alla slags risker, saker som vi många gånger inte kan styra. Att undvika risker innebär också att vi inte får tillfälle att lära oss av våra misstag. Oro och rädsla kan leda till att vi blir handlingsförlamade, vilket i längden kan leda till väldigt händelsefattiga och frihetsbegränsade liv, där jakten på trygghet istället skapar otrygghet.¹¹⁷

¹¹⁵ Eriksen, 2006, sid. 13.

¹¹⁶ Eriksen, 2006, sid. 11, 13.

¹¹⁷ Carling, 2007.

Människans användning av den bostadsnära utemiljön

Det pågår många olika typer av aktiviteter i det offentliga rummet, som exempelvis promenader, marknader, träning, dans, lek och samtal.¹¹⁸

I denna del redogörs för människans användning av den bostadsnära utemiljön, vad behöver egentligen människan? Vad får vi ut av att vistas utomhus?

Villkor för utomhusaktivitet

Enligt arkitekten Jan Gehl kan uteaktiviteter delas upp i tre kategorier: nödvändiga, valfria och sociala.

Dessa tre aktivitetskategorier är nära förankrade, de gynnar och bygger upp varandra. Det sociala livet främjas av de nödvändiga och valfria aktiviteterna. Goda villkor i det fysiska rummet leder till ett ökat omfång av samtliga aktivitetskategorier, särskilt de valfria och sociala. När människor uppehåller sig i offentliga rum: går, sitter, lyssnar, ser och talar med varandra, blir funktionella, rekreativa och sociala handlingar till alla möjliga tänkbara konstellationer.¹¹⁹

Nödvändiga aktiviteter är det som mer eller mindre måste göras: att gå till skolan, arbetet eller hämta posten osv. Detta kan ses som vardagsaktiviteter saker som vi gör varje dag och som förekommer året om utan uppehåll. Därför att dessa aktiviteter är just nödvändiga, kan de inte påverkas särskilt mycket av den fysiska utformningen.¹²⁰

¹¹⁸ Gehl, 2008, sid. 19.

¹¹⁹ Gehl, 2003, sid. 12.

¹²⁰ Gehl, 2003, sid. 7.

Valfria aktiviteter är handlingar vi gör för att vi känner för det eller för att vi har lust till det. Exempelvis att promenera utan mål eller bara sitta ute på en bänk och njuta av det fina vädret. För att detta ska vara möjligt måste både klimatet och det fysiska rummet inbjudas till aktivitet.¹²¹

Sociala aktiviteter är det som involverar andra människor, förslagsvis barns lek med andra barn, när vi hälsar på varandra, småpratrar och umgås. Aktiviteterna innefattar även passiva kontakter, att kunna se och höra andra människor är en annan form av social kontakt.¹²²

Tid och ekonomi

Att vistas utomhus är vanligen något vi gör på vår fritid och är således något vi kan sysselsätta oss med först efter arbete, transportsträckor och hemarbete. Hur mycket tid som kan läggas på fritidsaktiviteter varierar kraftigt mellan olika individer. Vissa arbetar mer än andra, barnfamiljer lägger mycket tid på hemarbete och somliga har en lång transportsträcka till arbetet.¹²³

”När tiden är begränsad kommer den offentliga miljön för de allra flesta i andra hand.” I vårt moderna samhälle, är bristen på tid en faktor som påverkar människors beteende både inne och ute. I vardagen finns det många gånger ingen mer tid över än för att utföra nödvändiga sysslor. Nödvändiga sysslor utomhus består ofta av att transportera sig mellan olika platser.¹²⁴

Människor med mer tid i sin vardag, exempelvis småbarn, småbarnsföräldrar och pensionärer, tillbringar vanligen mer tid i den bostadsnära utemiljön. Småbarn och pensionärer rör sig också i

¹²¹ Gehl, 2003, sid. 9.

¹²² Gehl, 2003, sid. 10.

¹²³ Grahn, 1986, sid. 19-20.

¹²⁴ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 42, 50-51.

mindre cirklar än övriga brukargrupper och drabbas hårdast av brister i utemiljön.¹²⁵

Även ekonomin kan inverka på utomhusaktivitet till en viss grad. Beroende på hur stor vår fritidsbudget är, samt hur mycket pengar vi väljer att spendera på den kan vi spendera mer eller mindre tid utomhus. Vilket i sin tur kan påverka tillgång till egen trädgård, fritidshus, resor eller utflykter.¹²⁶

Användning av utemiljön

Vad lockar egentligen människor till utomhusaktivitet?

I boken i *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen* skriver landskapsarkitekten Ulla Berglund och sociologen Ulla Jergeby ”Att vistas utomhus utan ett nyttomotiv är generellt sett ovanligt bland vuxna”. De nödvändiga aktiviteterna är den drivande kraften att vistas utomhus. Många vuxna vill inte betraktas som lata, överksamla och sysslolösa, vilket kan vara svårt, då många offentliga miljöer inte erbjuder aktiviteter och underhållning annat än för barn.¹²⁷

”There is much more to walking than walking!”

Citatet är hämtat ur boken *Cities for People* av Jan Gehl där han beskriver handlingen att gå som en startpunkt. Alla typer av aktiviteter utvecklas och förändras under tiden som vi förflyttar oss mitt i bland dem. Att gå är en förutsättning för att upptäcka mångfald och liv i sin omgivning, vilket även för med sig möjligheter till rekreation och spontana sociala möten.¹²⁸

¹²⁵ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 44, 58-59.

¹²⁶ Grahn, 1986, sid. 19-20.

¹²⁷ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 42.

¹²⁸ Gehl, 2008, sid. 19.

Att gå är en förutsättning för att ta sig fram. Även om det är en kortare sträcka, från bostaden, genom bostadsgården, till en busshållplats eller till en parkeringsplats.

Att promenera har dessutom en social betydelse. En del har sällskap redan från början av promenaden medan andra söker kontakt under promenadens gång då det uppstår situationer som bjuder in till möten. En plats som lockar till vistelse har ofta ett upplevelsevärde, kanske upplevs platsen som ”vacker”. En attraktiv plats med något att uppleva, kan locka människor att dröja sig kvar en stund snarare än att bara promenera förbi på vägen till något annat. Många människor väljer promenadsträckor som har andra kvaliteter än närhet och snabbhet, exempelvis genom en park, nytta kombineras med nöje.¹²⁹

På detta sätt kombineras nödvändiga aktiviteter med valfria aktiviteter.

Användning av gården

När det kommer till själva bostadsgården är det vanligaste användningsområdet att *passera* den på väg ut och på väg in i bostaden. Ändå är det även en plats där många möts upp, hälsar och samtalar med varandra på vägen till något annat.

Eva Kristensson skriver i *Bostadsgården: vardagsrum, lekplats, mötesplats och utsikt* om bostadsgårdens fyra roller: bostadsnära uterum, lekmiljö, mötesplats och utsikt¹³⁰.

Kristensson framhäver i rapporten vikten av den bostadsnära utemiljö, där ska finnas plats för aktiviteter som lämpar sig för en hemmiljö, som att grilla eller umgås med vänner. Den fysiska

¹²⁹ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 38-42.

¹³⁰ Kristensson, 2007.

utformningen är avgörande för barns lek, och avgör vilka typer av lekar och aktiviteter som förekommer på gården.¹³¹

”Gården är en av grannskapets viktigaste mötesplatser”, här skapas förutsättningar för sociala möten¹³². Korta möten ger människor en chans att se andra och att själva bli sedda, detta gör det möjligt för människor som aldrig annars skulle mötas att mötas. Samtidigt kan de boende behålla en viss anonymitet, och själva avgöra vilken typ av åtagande de vill göra.¹³³

Även utsikt har betydande roll i människor vardagsliv. En grön utsikt från fönster och balkong, samt att kunna se människor är ett värde i sig, samtidigt kan fönster och balkonger kännas som ”stirrande ögon” för de som vistas nere på bostadsgården, en känsla av att bli iakttagen¹³⁴.

Den sociala människan

”Jo mere beboerne opholder sig på gaden, jo hyppigere mødes de, og jo mere taler de sammen”¹³⁵. Att se andra människor vistas ute på gården är i sig självt en dragningskraft.

Sociala aktiviteterna uppkommer mer eller mindre av sig själv, genom att människor förflyttar och uppehåller sig på offentliga platser som involverar andra människor¹³⁶.

Patrik Grahn, professor i landskapsarkitektur, framhäver i boken *Grönplanering för människor* att grannskapet är en viktig mötesplats där det sociala livet kan formas och ta plats. I grannskapsparken finns det möjlighet att bilda spontana sociala kontakter.¹³⁷

¹³¹ Kristensson, 2007, sid. 9.

¹³² Kristensson, 2007, sid. 9.

¹³³ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 58-59.

¹³⁴ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 16-17.

¹³⁵ Gehl, 2003, sid. 11.

¹³⁶ Gehl, 2003, sid. 10.

¹³⁷ Grahn, 1986, sid. 42-43.

Människan påverkas av de sociala kontakterna i grannskapet, gemenskap, tillit och trygghet som tidigare nämnts (se *Att planera för socialt liv i grannskapet*) skapas där grannar kan mötas och kommunicera med varandra. Dessa korta möten är särskilt viktiga i den bostadsnära utemiljön, grannarna kan ytligt lära känna och känna igen varandra utan några förpliktelser.¹³⁸

En plats utformning kan inte avgöra det sociala livets intensitet däremot kan det ha inflytande över potentiella sociala kontakter och mötesplatser¹³⁹.

Sociala kontakter kan utvecklas till relationer med varierande intensitet, småprat om vädret kan leda till nära vänskap. Även negativa relationer är en möjlighet, där artigt undvikande kan bli till öppen fientlighet.¹⁴⁰

Sociala kvaliteter i utemiljön kan exempelvis bestå av attraktiva sittplatser som bjuder in till vila under promenaderna. Detta kan vara ett sätt att skapa kontakt. Att se och att bli sedd samt att möta andra människor är en startpunkt för djupare kontakter. Sammanhängande stråk, breda trottoarer, samt attraktiva stråk genom gröna miljöer gynnar det sociala livet.¹⁴¹

Visuell kontakt

Närhet mellan grannar skapar visuell kontakt som i sin tur kan förvandlas till socialt liv¹⁴². (Se *Att planera för socialt liv i grannskapet – Närhet till sina grannar*).

Att iaktta, att betrakta en aktivitet på avstånd, är exempel på en visuell och social kontakt. Berglund och Jergeby beskriver detta som en form av ”maskerad nytta”, att iaktta är ett sätt att visa på

¹³⁸ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 57-58.

¹³⁹ Gehl, 2003, sid. 11.

¹⁴⁰ Gans, 2007, sid. 135-136.

¹⁴¹ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 43.

¹⁴² Gans, 2007, sid. 136.

engagemang utan att behöva delta i aktiviteten själv¹⁴³. På detta sätt verkar personen som iakttar inte sysslös.

Tillfällen till visuell och social kontakt är större om befolkningsdensiteten är hög. Det gäller emellertid främst när grannarna bor intill varandra horisontellt och inte vertikalt. I lägenhetskomples där de boende delar gemensam korridor så möter de först och främst andra från samma plan. Därför är närhet som mest effektivt i radhusområden och i villakvarter, där bostadsområden läggs ut som gårdsplan med smala slingor eller med återvändsgränder.¹⁴⁴

Det fysiska avståndet mellan grannar är således betydelsefullt. Exempelvis kan förbindelser mellan bostäder, mellan gångstråk och cykelbanor samt placering av huvudentré, parkeringsplatser och uppfarter, leda till mer eller mindre visuell kontakt¹⁴⁵.

Murar, alltför stora avstånd och höga hastigheter är andra faktorer som kan påverka det sociala livet och möjlighet till visuell kontakt¹⁴⁶.

¹⁴³ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 42.

¹⁴⁴ Gans, 2007, sid. 135.

¹⁴⁵ Gans, 2007, sid. 135-136.

¹⁴⁶ Gehl, 2003, sid. 68.

Aspekter vid förnyelse för att främja socialt liv

Hur kan bostadsgården utformas för att locka till möten och social aktivitet? Vad finns det att ta hänsyn till vid en eventuell förnyelseprocess?

För att underlätta arbetet med fallstudien och för att kunna utarbeta ett enklare gestaltungsförslag har jag utgått från sex olika aspekter som alla kan påverka det sociala livet på en bostadsgård.

Aspekterna baserar sig huvudsakligen på rapporten *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden* av Boverket, handboken *Bo Tryggt 05* av Polismyndigheten, *Bostadsgården – vardagsrum, lekplats, mötesplats och utsikt* av Eva Kristensson, *Cities for people* och *Livet mellem husene* av Jan Gehl, *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen* av Ulla Berglund och Ulla Jergeby samt *Grönplanering för människor* av Patrik Grahn.

- Klimat och väderlek
- Tillgänglighet och trygghet
- Intimitet eller rymlighet
- Social zonering
- Funktioner och användningsområde
- Form och innehåll

Klimat och väderlek

Klimat och väderlek är en viktig grundförutsättning för alla typer av utomhusaktivitet. Är det för kallt, för varmt eller för blött så undviker vi gärna att vistas utomhus och en del aktiviteter blir rakt av omöjliga att genomföra.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Gehl, 2008, sid. 21-22.

Årets årstidsväxlingar bjuder även in till olika typer av aktiviteter. Vår och sommar lockar generellt fler människor att vistas utomhus.¹⁴⁸ Det går inte att kontrollera väder och vind, men det går att skapa bostadsgårdar med goda villkor, med regnskydd, vindskydd och platser i både sol och skugga.¹⁴⁹ Det är även viktigt med platser i lä på gården, alltför stark vind kan leda till att temperaturen känns lägre än vad den är.¹⁵⁰

Lövfällande träd kan ge en behaglig skugga under sommaren samtidigt som de släpper igenom solens strålar under vintern, då träden tappar sina löv.¹⁵¹

Tillgänglighet och trygghet

Vad innebär en då en tillgänglig bostadsgård?

Till en stor del handlar det om den fysiska framkomligheten. Alla ska kunna använda sin bostadsgård. Den ska vara lättillgänglig för alla, både för barn, gamla, synsvaga och rörelsehindrade m.fl.¹⁵²

Hårt trafikerade gator, kuperad terräng och brist på sittplatser skapar hinder för många människor.¹⁵³

Det måste även vara lätt att orientera sig både *till* och *på* själva bostadsgården, både för boende och för besökare.¹⁵⁴

Att känna sig trygg är en annan viktig faktor för att kunna vistas utomhus. Oro och rädsla kan leda till att vissa platser blir otillgängliga då de uppfattas som obehagliga.¹⁵⁵

¹⁴⁸ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 21-22.

¹⁴⁹ Björklund, 1981, sid. 7.

¹⁵⁰ Boverket, 2008, sid. 28.

¹⁵¹ Brown, Robert, muntligen, 2014-10-15.

¹⁵² Boverket, 2008, sid. 40-42.

¹⁵³ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 51-55.

¹⁵⁴ Boverket, 2008, sid. 42.

¹⁵⁵ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 51-55.

Som tidigare nämnts (se *Att planera för socialt liv i grannskapet - Upplevd Trygghet*) baserar sig trygghet på känslor och subjektiva erfarenheter som inte alltid hänger ihop med den faktiska säkerheten. Finns det åtgärder i utemiljön som kan stärka de boendes känsla av trygghet?

Trygghetsåtgärder

- Att gestalta med hänsyn till siktlinjer och med avsikten att skapa överblick på gården skulle kunna vara en form av trygghetsåtgärd. Det leder till att de boende uppfattar vilka andra som vistas på gården och att de lär sig att "känna igen" sina grannar.¹⁵⁶
- Alternativa gångvägar och genvägar till och på själva bostadsgården ger de boende valmöjligheter. Fysiska avgränsningar i form av växtlighet, murar eller staket samt igenkänningstecken som unika konstverk, ändrad markbeläggning eller färgsättning gör det enkelt att hitta till portar och entréer och skapar tydlighet i området.¹⁵⁷
- Belysning är en annan viktig faktor för att känna sig trygg under hela dygnet.¹⁵⁸
- Skötsel av gården, att den hålls i fint skick genom att gallra bland växter, ta bort klotter och skräp ökar också trygghetskänslan¹⁵⁹. Att gallra bland flerskiktade naturlika bestånd kan sägas vara särskilt viktigt, då undersökningar har visat att trots att det är dessa typer av planteringar människor upplever som allra vackrast är det också dessa

¹⁵⁶ Polismyndigheten, *C1. Program*, 2005.

¹⁵⁷ Polismyndigheten, *C1. Program*, 2005.

¹⁵⁸ Polismyndigheten, *C1. Program*, 2005.

¹⁵⁹ Polismyndigheten, *C1. Program*, 2005.

typer av planteringar som skapar en känsla av otrygghet¹⁶⁰. Av den orsaken är det viktigt att dessa typer av planteringar inte blir alltför igenväxta eller på andra sätt känns negligerade.

- Att gården är fri från trafik och att det är säkert att röra sig mellan de olika gårdarna är en annan form av trygghet.¹⁶¹

Intimitet eller rymlighet?

Gehl lyfter fram att storskaliga ytor utan innehåll även leder till ökade avstånd mellan människor. Stora rum känns opersonliga medan små känns personliga och intima.¹⁶²

Avstånden mellan människor får dock inte vara alltför små, det kan leda till spänningar och stressfulla situationer. Människor behöver både avskildhet och platser som erbjuder social stimulans.¹⁶³

Eva Kristensson skriver i rapporten *Bostadsgården – vardagsrum, lekplats, mötesplats och utsikt* om rymlighetens betydelse, det måste finnas tillräckligt med avstånd och utrymme för aktiviteter på en bostadsgård¹⁶⁴.

Om avstånden mellan olika aktiviteter, är alltför små, kan andra människor upplevas som påträngande nära. Dessutom menar Kristensson att små bostadsgårdar är svåra att utforma, "...begränsade utrymmen begränsar användbarheten...", det är en utmaning att skapa flexibilitet; plats för lek, reaktion och socialt liv på alltför små ytor.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Jansson et al, 2012, sid. 5.

¹⁶¹ Polismyndigheten, *C1. Program*, 2005.

¹⁶² Gehl, 2003, sid. 63-65.

¹⁶³ Küller, Rikard, 2005, sid. 23-24.

¹⁶⁴ Kristensson, 2007.

¹⁶⁵ Kristensson, 2007, sid. 35, 39.

Social zonering

Boverket skriver i rapporten *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden* om *social zonering*, vilket innebär att en plats har en tydlig karaktär, från offentlig till privat¹⁶⁶.

Placering av huskroppar, gångvägar och växtlighet m.m. kan signalera om marken är offentlig eller privat¹⁶⁷.

Social zonering stärker det sociala livet genom att skapa tydlighet och trivsel på bostadsgården genom att markera gränser och rumslighet. Tydliga gränser skapar dessutom en känsla av trygghet för de boende. Det behövs en väl fungerande stomme för att bilda rumslighet: väggar, golv och tak. Väggar bildar avgränsningar och kan bestå av träd och buskar som skapar avgränsande element eller av mer beständiga inslag som murar eller plank.¹⁶⁸

Offentlig zon

Den offentliga zonen ligger många gånger strax utanför eller intill bostadsområdet, exempelvis en parkeringsplats. Höghusområden utan en tydlig avgränsning ger intrycket att marken är offentlig och utnyttjas då mindre av de boende.¹⁶⁹

Halvoffentlig zon

Här ska det finnas plats både för avskildhet och socialt liv, de boende behöver inte "känna igen" alla som vistas i denna zon, det kan vara t.ex. en större bostadsgård eller en lekplats.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Boverket, 2008, sid. 21.

¹⁶⁷ Grahn, 1986, sid. 56.

¹⁶⁸ Boverket, 2008, sid. 21, 24.

¹⁶⁹ Boverket, 2008, sid. 22.

¹⁷⁰ Boverket, 2008, sid. 23.

Halvprivat zon

Det kan vara svårt att urskilja den halvprivata zonen från den halvoffentliga. På en liten gård kan den halvprivata karaktären råda på hela gården. Den halvprivata zonen är en plats där de boende känner igen varandra och känner sig hemma, exempelvis en entrézon.¹⁷¹ Det är också en zon för gruppaktiviteter då den delas mellan olika familjer och fastigheter¹⁷².

Den privata och halvprivata zonen är zonerna med mest social aktivitet, här umgås familjemedlemmar, vänner och bekanta men också grannar med varandra.¹⁷³ Den halvprivata zonen saknas ofta på gårdar av miljonprogrammet¹⁷⁴.

Privat zon

Den privata zonen finns i nära anslutning till bostaden och skapar en mjuk övergång mellan hemmet och gården¹⁷⁵. Det skapar en "hemkänsla" att ha en privat zon utanför sitt boende¹⁷⁶. Zonen behöver tydlig avgränsning för att den ska kännas privat och utnyttjas av de boende. Det kan exempelvis vara en privat uteplats eller en balkong.¹⁷⁷

Funktioner och användningsområde

En bostadsgård ska erbjuda något för alla. Där ska finnas plats för nödvändiga grundfunktioner, som exempelvis bilparkering, cykelparkering och sophantering. Där ska även finnas plats för valfria

¹⁷¹ Boverket, 2008, sid. 23-24.

¹⁷² Grahn, 1986, sid. 41.

¹⁷³ Grahn, 1986, sid. 41, 56.

¹⁷⁴ Boverket, 2008, sid. 23.

¹⁷⁵ Boverket, 2008, sid. 23.

¹⁷⁶ Grahn, 1986, sid. 56.

¹⁷⁷ Boverket, 2008, sid. 23.

aktiviteter, platser att samlas vid och att mötas vid, platser för vila och avskildhet samt platser för lek och aktivitet.¹⁷⁸

Bostadsgården får gärna vara multifunktionell, en mur kan fungera både som avgränsning och sittplats och en väldoftande buskplantering kan rama in sittplatser samtidigt som den fungera som en lekmiljö för barnen.¹⁷⁹

Samlingspunkter och möten

Samlingspunkter kan bestå av grillplatser, lekplatser eller odlingslotter m.m. och läggs med fördel i den halvvoffentliga zonen om det delas med hela grannskapet och i den halvprivata zonen om det endast delas med boende från samma gård. Möten i anslutning till entréerna på gården kan uppmuntras genom attraktiva sittplatser, att ha något att luta sig mot samt skydd på vind och regn. Entréerna bör dessutom vara tydligt markerade, inbjudande och välvårdade. På liknande sätt kan fler spontana möten uppmuntras i hela bostadsområdet genom mötespunkter i form av inbjudande sitt- och ståplatser vid exempelvis korsande stråk, lekplatser och tvättstugor.¹⁸⁰

Vila och avskildhet

På samma sätt som det måste finnas utrymme för möten och social aktivitet så måste det även finnas platser för vila och avskildhet. På alltför små gårdar utan rumslighet är det lätt hänt att hela gården känns ”upptagen” även om endast en person brukar den¹⁸¹.

En del boende vill ha mycket kontakt med sina grannar medan andra inte vill ha någon kontakt alls. På bostadsgården kan de boende

själva bestämma graden av socialt umgänge.¹⁸² Då måste det även finnas möjlighet att kunna dra sig undan för att få vara ifred.

Bland barn kan detta sägas vara särskilt viktigt att ha sina egna platser, utan alltför påträngande uppsyn från de vuxna. Den egna platsen kan fungera som en trygg utgångspunkt, där barnen själva kan bestämma om de vill involvera andra barn eller vuxna i leken.¹⁸³

Lek och aktivitet

Det är viktigt att gården är flerfunktionell och att det finns plats för barns lek¹⁸⁴. Barn vill ha platser där det går att gräva, bygga och omforma, träd att klättra i och buskar att gömma sig. Dessa platser får gärna inte vara alltför ”städade” för att uppmuntra till kreativa lekar.¹⁸⁵

Olika funktioner kan gärna kombineras, buskplanteringar som omgärdar sittplatser och andra avgränsande element kan samtidigt fungera som en lekmiljö. Dock bör placeringen av lekytor ses över noggrant. Lekytor alltför nära bostäderna kan upplevas störande på grund av en hög ljudnivå samtidigt om det kan upplevas som berikande att titta på från fönster och balkonger och dessutom uppskattas av många föräldrar som en trygghetsåtgärd.¹⁸⁶

Småbarnslek, med enklare lekmöjligheter bör finnas på varje bostadsgård. För de större barnen behövs större ytor, bollspel och aktiviteter som kräver mer utrymme kan med fördel läggas utanför gården.¹⁸⁷

¹⁸² Kristensson, 2007, sid. 9.

¹⁸³ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 62.

¹⁸⁴ Grahn, 1986, sid. 56.

¹⁸⁵ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 62-64.

¹⁸⁶ Boverket, 2008, sid. 27-28.

¹⁸⁷ Grahn, 1986, sid. 56.

¹⁷⁸ Boverket, 2008, sid. 27-28.

¹⁷⁹ Boverket, 2008, sid. 27-31.

¹⁸⁰ Boverket, 2008, sid. 27-30.

¹⁸¹ Kristensson, 2007, sid. 35.

Det bör dessutom finnas en större lekplats i varje kvarter som kan komplettera småbarnsleken på de enskilda bostadsgårdarna¹⁸⁸.

Som tidigare nämnts (Se *Människans behov i den bostadsnära utemiljön - Användning av utemiljön*) är det relativt ovanligt att vuxna vistas ute utan nyttemotiv. Det är viktigt att med aktiviteter som lockar till vistelse även för vuxna och som får en att känna sig sysslosatt.

Form och innehåll

Berglunds och Jergebys forskning har visat på att människor föredrar halvöppna landskap, organiska former, vatten och grönska framför alltför öppna rum med strikta geometriska former och byggd miljö.¹⁸⁹ Människor överlag föredrar naturmiljöer framför mer öppna och städade parkkaraktärer. Det är de vilda, flerskiktade och artrika miljöerna som i allmänhet upplevs som allra vackrast.¹⁹⁰

Beftintliga äldre träd i gott skick kan med fördel bevaras¹⁹¹. Blommor, buskar och träd signalerar om årstidernas växlingar med lövfärgändringar, väldoftande blommor samt frukter och bär¹⁹².

Växtlighet, som träd och buskar skyddar gården mot insyn och en ”bevakande” känsla från fönster och balkonger, samtidigt som det ger en grön utsikt. Med hjälp av avskärmande växtlighet, exempelvis en berså skapas det rumslighet samt skydd mot vind och sol på bostadsgården. En berså är dessutom en symbol för trädgårdskänsla, en känsla som många av miljonprogrammets gårdar saknar och dessutom uppskattas av de flesta människor.¹⁹³

¹⁸⁸ Boverket, 2008, sid. 39.

¹⁸⁹ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 15.

¹⁹⁰ Jansson et al, 2012, sid. 5.

¹⁹¹ Björklund, 1981, sid. 24.

¹⁹² Boverket, 2008, sid. 40.

¹⁹³ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 62-66.

Grahn framhäver att det är viktigt med gräs och växtlighet på gårdar, på små gårdar kan asfalt utgå till förmån för gräs.¹⁹⁴

Varierande markmaterial indikerar om olika typer av zoner och användning. Alltför många olika typer av material kan dock ge ett osammanhängande eller rörigt intryck medan alltför få material kan ge ett monotont och tråkigt intryck.¹⁹⁵

Konstinstallationer i form av skulpturer eller mönster infällt i markbeläggningen kan ge varje gård sin unika identitet samtidigt som det tillför ett estetiskt och roligt inslag i omgivningen.¹⁹⁶

Någon form av konstruktion utanför porten signalerar om en mer privat zon, exempelvis en pergola eller ett skärmtak. Detta ger dessutom väderskydd mot vind, sol och regn.¹⁹⁷

Betydande planteringar, konstverk eller möbleringar bör markeras med belysning¹⁹⁸.

Med lös möblering kan de boende själva avgöra var de vill sitta på gården, i sol eller skugga eller i mer eller mindre avskildhet. Valfrihet på gården gynnar det sociala livet i stort.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Grahn, 1986, sid. 56.

¹⁹⁵ Boverket, 2008, sid. 39.

¹⁹⁶ Boverket, 2008, sid. 40.

¹⁹⁷ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 111.

¹⁹⁸ Boverket, 2008, sid. 41.

¹⁹⁹ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 64.

3 | Bostadsområdet Charlottesborg

Områdesbeskrivning

Bostadsområdet och dess omgivning

Beskrivning av olika gårdstyper

Historisk beskrivning

Att bo på Charlottesborg

Gårdsbeskrivning, gårdsanalys och gårdsutveckling

Gårdsbeskrivning - Slutna gårdar

Gårdsanalys - Slutna gårdar

Gårdsutveckling - Intim trädgårdskänsla

Gårdsbeskrivning - Öppna gräsytor

Gårdsanalys - Öppna gräsytor

Gårdsutveckling - Halvöppen parkkaraktär

Figur 3. Karta över Charlottesborgs omgivning och läge i Kristianstad. (Karta ritad av: Ulrika Larsson, 2016-02-05 baserad på kartinformation från *Lantmäteriet*: *Ortofoto raster*).

3 | Bostadsområdet Charlottesborg

Områdesbeskrivning

Detta avsnitt beskrivs bostadsområdet Charlottesborg, omgivning och sammanhang, inklusive en historisk bakgrund för att få förståelse hur Charlottesborg har växt fram och förändrats genom åren. Avsnittet baserar sig på material från Kristianstads kommun kombinerat med material från mina egna inventeringar.

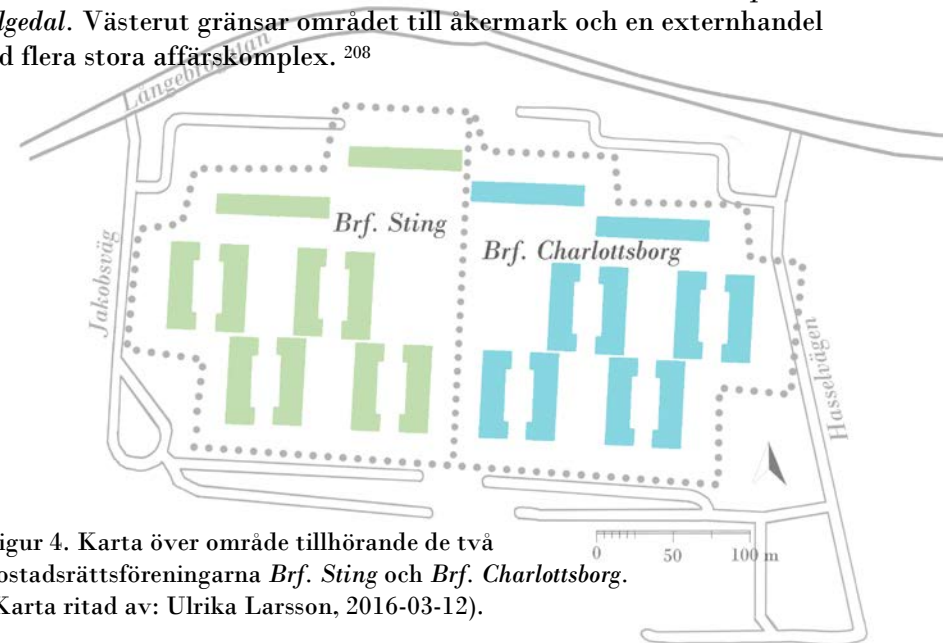
Bostadsområdet och dess omgivning

Bostadsområdet Charlottesborg ligger ungefär två km sydväst om centrala Kristianstad²⁰⁰. Totalt finns det 622 lägenheter i området²⁰¹. På Charlottesborg finns det tillgång till både hyresrätter och bostadsrätter. Området består av två bostadsrättsföreningar, *Brf. Sting*, närmast Jakobsväg och *Brf. Charlottesborg*, närmast Hasselvägen, med vardera 311 lägenheter.²⁰²

I området finns ett ålderdomshem, en mindre camping, en förskola samt en låg-, mellan-, och högstadieskola. Där finns även lekplatser, odlingslotter samt tillgång till flera grönområden och fotbollsplaner, samt en basketplan, pulkabacke och hundrastgård. Dock saknas det viktiga servicefunktioner som bankautomat, post och mataffärer, de boende måste förflytta sig i närområdet för att nå detta. Med kollektivtrafik tar det endast sex minuter att nå den centrala innerstaden²⁰³. Marken runt om Charlottesborg består till en stor del av industri- och handelsytor, men det finns även en skiftande bebyggelse av villor, radhus och flerbostadshus i bostadsområdena

Odal och *Vilan* i öst²⁰⁴. I Vilan finns det viktiga servicefunktioner i nära anslutning till Charlottesborg, exempelvis vårdcentral, större idrottsplats, affärer, restauranger och förskole- och skolverksamhet för nyanlända familjer med barn²⁰⁵. Rekreatiomsområdet *Härlövs ängar* är en del av Kristianstads *vattenrike*²⁰⁶ med besökscentret *Naturum*, som ligger väster om Kristianstads centrum, norr om Charlottesborg.²⁰⁷

Charlottesborg angränsar till flera stora vägar, bl.a. motorvägen E:22an i syd. Motorvägen med dess tillhörande bullerplank och bullervallar skärmar av området från villaområdena *Hedentorp* och *Helgedal*. Västerut gränsar området till åkermark och en externhandel med flera stora affärskomplex.²⁰⁸

Figur 4. Karta över område tillhörande de två bostadsrättsföreningarna *Brf. Sting* och *Brf. Charlottesborg*. (Karta ritad av: Ulrika Larsson, 2016-03-12).

²⁰⁰ Eniro, *Charlottesborg*, 2016-02-10.

²⁰¹ SAISP Kristianstad, 1981, sid. 7.

²⁰² Siivola, Anne, skriftligen, 2016-02-23.

²⁰³ Skånetrafiken, *Sök resa*, 2016-02-10.

²⁰⁴ Kristianstads kommun, 2008, sid. 18.

²⁰⁵ Kristianstads kommun, *Slussen*, 2016-03-01.

²⁰⁶ Kristianstad vattenrike är utsett till ett biosfärområde av Unesco (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*).

²⁰⁷ Kristianstad kommun, *Härlövs backar och Tivoli ängar*, 2016-03-01.

²⁰⁸ Kristianstads kommun, *Slussen*, 2016-03-01.

Beskrivning av olika gårdstyper

Det är en kall söndagsförmiddag i slutet av januari. Charlottesborg är tyst och lugnt och inte många människor rör sig i området. Dörrarna vid höghusen öppnas och stängs, en äldre dam tar sig fram med en rullator framför höghusen. Lite längre bort vid gemensamhetsytan leker en pappa med sina två små barn vid lekplatsen. Ett äldre par är ute på promenad. En cyklist cyklar sakta förbi och det hörs vaga röster från en av balkongerna.

Ur dagboksanteckningar, platsbesök den 31e januari, Charlottesborg

Bostadsområdet Charlottesborg består utav tjugo stycken tre- och sexvåningshus i gult tegel. De sexton trevåningshusen är placerade parvis med tillhörande slutna bostadsgårdar medan de fyra sexvåningshusen är utplacerade som solitärer med öppna rymliga bostadsgårdar. Samtliga bostäder har entréerna ut mot bostadsgårdarna.

Bostadsgårdarna tillhörande trevåningshusen är runt 1000 m² stora (50 * 20 m)²⁰⁹. De består till en stor del av hårdgjord asfalterad yta och är av en halvprivat karaktär. Gårdarna liknar varandra, de är sparsamt möblerade med grillplatser, sitttytor, bollplank och sandlådor.

Samtliga bostäder tillhörande trevåningshusen har balkonger i västligt eller östligt läge. Vilket resulterar i att hälften av de boende har balkonger riktade ut över sin privata bostadsgård medan resterande har balkonger riktade ut mot gröna stora gräsmattor.

Gräsyterna är ungefär 2000 m² stora (50 * 40 m)²¹⁰. De är rymliga, utav av en halvvoffentlig karaktär. Möbleringen är spartansk,

²⁰⁹ Eniro, Charlottesborg, Kristianstad, 2016-04-19.

²¹⁰ Eniro, Charlottesborg, Kristianstad, 2016-04-19.

bestående av ett förråd och ett varierande antal träd och vintergröna buskar. Det saknas gångvägar över gräsmattorna, vilket försvårar framkomligheten och möjligheten att gena över ytorna.

I centrum av området finns en gemensamhetsyta med bl.a. en gemensamhetslokal, en nybyggd basketplan, fotbollsplaner och en större lekplats. Under observationer och i samtal med de boende verkar många uppskatta den gemensamma ytan, som användas av många barn, ungdomar och föräldrar, som möts här för att umgås tillsammans.

Två av höghusen har sina entréer riktade ut mot denna gemensamhetsyta, på baksidan finns endast parkeringsplatser. Således funktionerar ytan även som bostadsgård för ett flertal av de boende.

Det finns dock en diffus entrézon vid utrymmet närmast husen, med sittplatser av en mer halvprivat karaktär, utan tydliga gränser, övergår området sedan till en offentlig karaktär med aktiviteter för alla.

De två resterande höghusen har tillhörande gårdar på runt 3000 m² vardera, bestående av en mindre hårdgjord yta med sittplatser närmast entréerna, på 1000 m², och gräsmattor likt de som tidigare beskrivits, på 2000 m².²¹¹

Ytan närmast entréerna har en mer halvprivat karaktär som sedan övergår gradvis, till en halvvoffentlig karaktär.

Höghusen har sina balkonger i sydligt läge, riktade ut mot bostadsgårdarna och gemensamhetsytan. Fönster är placerade både i sydlig riktning, ut mot gården, och i nordlig riktning, ut mot industri och handelsytan, samt bortom rekreationsområdet *Härlövs ängar*.

²¹¹ Eniro, Charlottesborg, Kristianstad, 2016-04-19.

Historisk beskrivning

Charlottesborg planerades efter miljonprogrammets ideal tillsammans med högstadieskolan *Härlövsskolan*²¹² på 1970-talet²¹³. Tidigare bestod området endast av åkermark, några enstaka villor i öst och Charlottesborgs gård i väst, därav namnet Charlottesborg²¹⁴.

På uppdrag av Kristianstads kommun utsågs bostadsrörelsen HSB till exploatör. Utefter kommunens övergripande riktlinjer utarbetade HSB ett flertal stadsplaneringskisser över det framtida bostadsområdet. År 1968 godkändes ett av förslagen av byggnadsnämnden och år 1969 antog kommunfullmäktige stadsplanen, därefter uppfördes bebyggelsen i enlighet med planerna. Området byggdes i olika etapper mellan åren 1970-1978.²¹⁵

Mycket pekade på att Charlottesborg skulle bli ett attraktivt boende. Närhet till centrala Kristianstad, bra kommunikation samt närhet till stora arbetsplatser lockade många boende. På grund av tungt trafikerade trafikleder placerades bostäderna minst 250 m från motorvägen med ljuddämpade bullervallar. Samtidigt som bostadsområdet utvecklades planerades kompletterande bebyggelse norr om området på *Härlövs Ångar* där diverse servicefunktioner och affärer skulle ligga.²¹⁶ Vilket senare kom till att förverkligas.

Under 1980-talet exploaterades området i norr ytterligare med en större industri- och handelsyta²¹⁷.

²¹² Nuvarande Slättängsskolan. Härlövsskolan gick igenom omfattande ombyggnationer mellan åren 2006-2008.

²¹³ Kristianstads kommun, 2008, sid. 18.

²¹⁴ SAISP Kristianstad, 1981, sid. 6.

²¹⁵ SAISP Kristianstad, 1981, sid. 6-7.

²¹⁶ SAISP Kristianstad, 1981, sid. 6-7.

²¹⁷ Kristianstads kommun, 2008, sid. 18.

Under 1990-talet blev det svårt för de boende att sälja sina lägenheter, därför började bostadsföreningen *Brf. Sting* att hyra ut ett flertal bostäder. I dag är situationen annorlunda, allteftersom har många lägenheter köpts upp och blivit bostadsrätter igen. Kristianstads kommun äger en del lägenheter i området, 30 lägenheter i *Brf. Sting* och en lägenhet i *Brf. Charlottsborg*, dessa lägenheter står till förfogande för bl.a. socialtjänsten.²¹⁸

Redan under 1980-talet när området var nybyggt och höll på att stabilisera sig genomförde Kristianstads kommun boendeintervjuer på Charlottesborg.

”I ett bostadsområde som Charlottesborg skapas lätt anonymitet, vilket också framgår av en del intervjuer. Barn i åldern 7-12 år har lätt att få kontakt med andra barn och vuxna. Tonåringar, särskilt de äldre, mister barnens spontanitet och blir försiktigare med sina vuxenkontakter. Många av de vuxna tyckte att det var svårt att få kontakter vid inflyttningen.

Barnfamiljerna har haft lättare att bli bekanta med varandra, vilket beror på att kontakten skapas genom barnen. Bland många finns ett intresse att någon förening startar aktiviteter, som har till målsättning att skapa öppnare och friare kontakter mellan människorna i området.”²¹⁹

De positiva omdömena var övervägande, de flesta av de boende trivdes och ville inte flytta därifrån. Men redan då förekom det klagomål som berörde den fysiska utemiljön, boende tyckte bl.a. att det var brist på planteringar och rekreativsmöjligheter i området. Ett flertal av de boende upplevde dessutom ”människor med problem” samt ”generationsmotsättningar” som besvärliga.²²⁰

²¹⁸ Siivola, Anne, skriftligen, 2016-02-23.

²¹⁹ SAISP Kristianstad, 1981, sid. 14.

²²⁰ SAISP Kristianstad, 1981, sid. 5.

I citatet på föregående sida framgår att Charlottesborg, liksom många andra bostadsområden av miljonprogrammet, uppfattades som anonymt.

På 80-talet upplevde många av de boende att det var svårt att få kontakt med sin grannar. Hur ser det ut i dag?

Att bo på Charlottesborg

I polisrapporten *Utsatta områden: sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser* pekas 53 utsatta områden i Sverige ut, bland dem Charlottesborg, områdena karaktäriseras av ”låg socioekonomisk status” och ”kriminell påverkan på lokalsamhället”.²²¹

Det bor många ungdomar på Charlottesborg, många gånger är det människor som startar sina liv i området, under en tid som de lever under sämre ekonomiska förhållande och sedan flyttar någon annanstans²²². Befolkningssammansättningen kan skilja sig lite åt beroende på bostadsrättsförening, möjligen på grund av att Brf. Charlottsborg endast har bostadsrätter. Medelinkomsten för befolkningen ligger på runt 14 500 kr för Brf. Sting respektive 17 500 kr för Brf. Charlottsborg²²³.

I samtal med gruppen *Challan Boys* berättar de att de upplever befolkningen som relativt stabil, särskilt vid bostäderna tillhörande bostadsrättsföreningen Brf. Charlottsborg. Challan Boys beskriver befolkningen som blandad, med mycket barnfamiljer men också många äldre människor.

I SVT dokumentären *Dom kallas rasister* åker journalisten Lena Sundström tillbaka till sin hemort Charlottesborg där hon växt upp. Följande citat är ett utdrag från denna dokumentär.²²⁴

²²¹ Polismyndigheten, 2015, sid. 4, 29.

²²² Sörenson, 2016.

²²³ Hitta, *Charlottesborg*, 2016-04-29.

²²⁴ Dom kallas rasister, 2010.

”Ingen av de som jag pratar med, bor i särskilt invandrartäta kvarter själva. För att leta efter kulturkrockarna, behöver jag åka någon annanstans. Jag åker tillbaka till höghusområdet där jag bodde när jag var liten. Först bodde vi i Hovsjö och sen flyttade vi till HSB-husen i Charlottesborg i Kristianstad. Det var 1970-tal, jag och min kompis Malin dansade till ABBA i hennes mamas bröllopsklänning. Jag var livrädd för lakritsrollen och clownen Manne. Vad har förändrats sedan dess?”

”Charlottesborg har förändrats sedan jag bodde här. När jag var liten var det mest svenska namn i trappuppgångarna. I dag är de flesta utländska.”

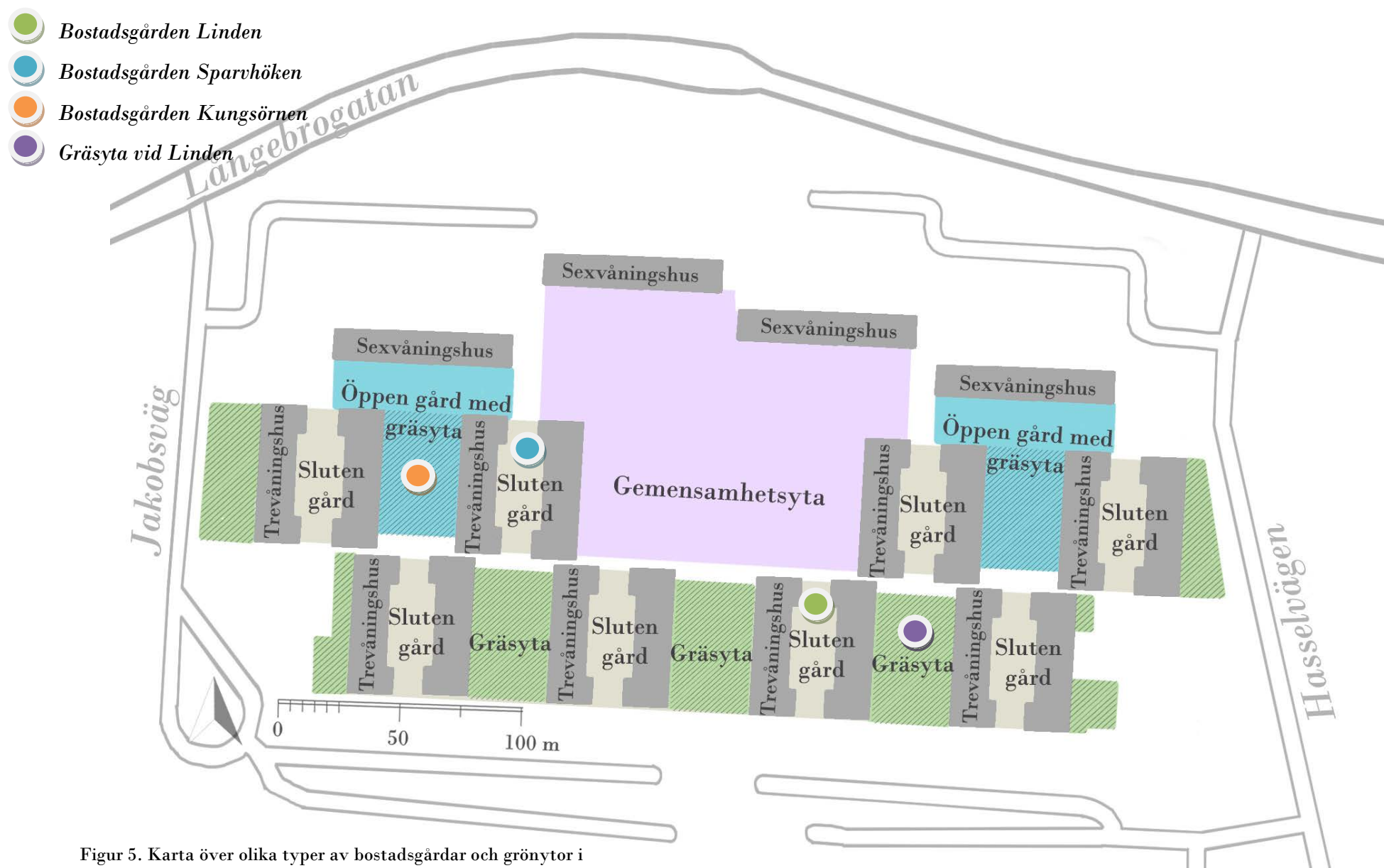
I en del av dokumentären intervjuas Tage Lundgren, vicevärd i området. Det diskuteras Charlottesborgs dåliga rykte och vad det kan bero på, många gånger skylls problemen på invandrare. Lundgren berättar att Charlottesborg har haft dåligt rykte redan från start, han berättar om gamla arbetskamrater som bodde i området på 1970-talet och skämdes att berätta att de bodde där, särskilt för människor utanför området. Han vet inte vad det dåliga ryktet beror på, men det har funnits där hela tiden ”*men det kan ju inte ha varit invandrarna, för där var ju inte mycket invandrare då*”.²²⁵

I rapporten som Kristianstad kommun gjorde på 1980-talet framgick också att problemen funnits där sedan start, då skyldes problemen snarare på ”generationsmotsättningar” och på ”människor med problem”. (se Historisk beskrivning).

Ett flertal av de boende jag intervjuat nämner att det de är medvetna om det dåliga rykte som Charlottesborg tampas med, men känner inte igen beskrivningen själva. Många nämner att området tvärtom är ”lugnt och tyst” och att Charlottesborg inte har gjort sig förtjänt av det dåliga ryktet.

De flesta av de boende framhäver att de trivs väldigt bra i området.

²²⁵ Dom kallas rasister, 2010.

Figur 5. Karta över olika typer av bostadsgårdar och grönytor i området. (Karta ritad av: Ulrika Larsson, 2016-04-19).

Gårdsbeskrivning, Gårdsanalys & Gårdsutveckling

Gårdsbeskrivning - Slutna gårdar

Härefter följer en mer ingående beskrivning av *Slutna bostadsgårdar*, vad de innehåller och hur de kan se ut. För att påvisa olikheter och framförallt likheter har två olika slutna bostadsgårdar undersökts, gårdarna *Linden* och *Sparvhöken*, som dessutom tillhör olika bostadsrättsföreningar.

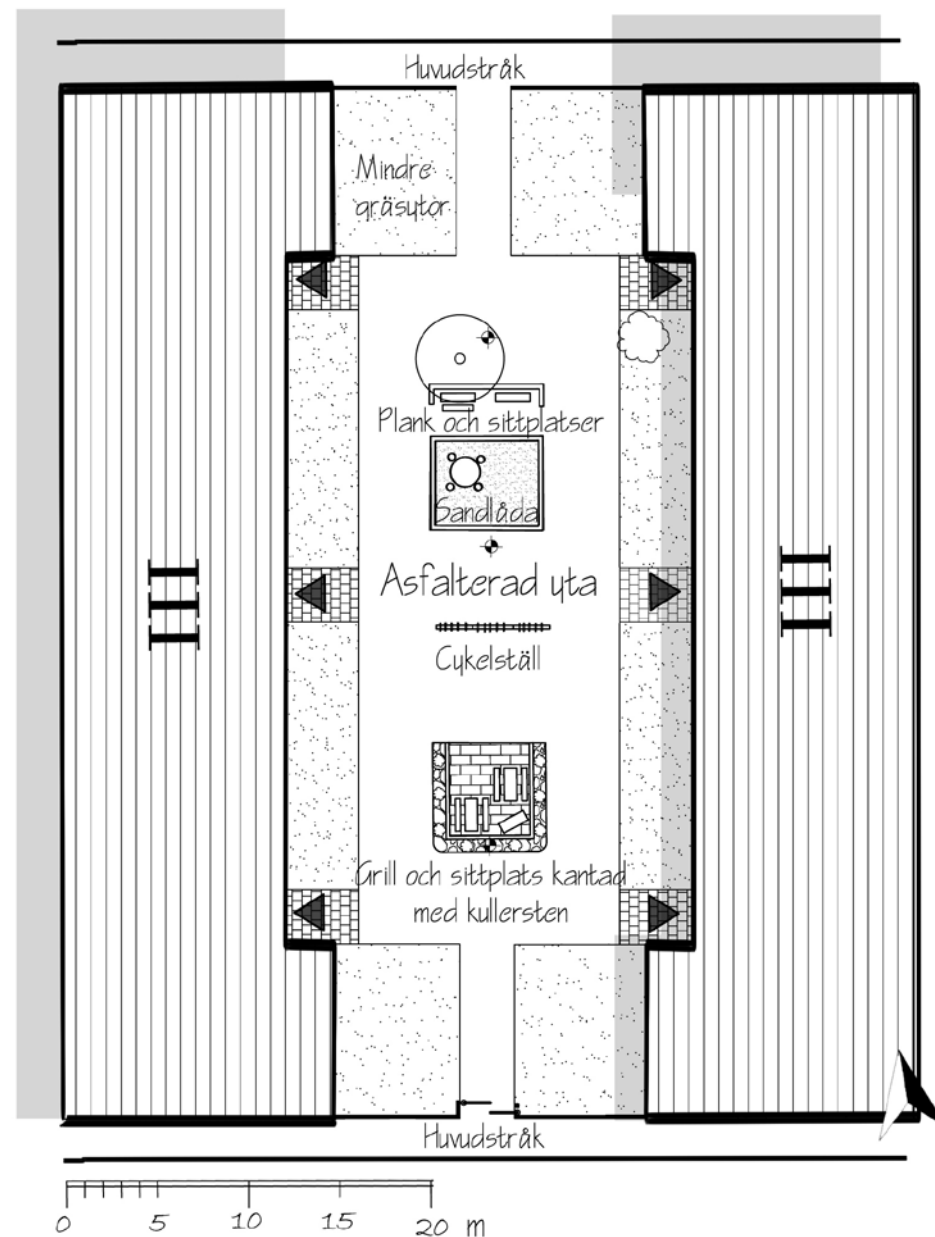
Därefter följer en analys i förhållande till den teoretiska bakgrunden och resultatet från fallstudien, en genomgång av aspekterna som kan påverka det sociala livet platsspecifikt för *Linden* och *Sparvhöken* (se sid. 35 för *Aspekter vid förnyelse för att främja socialt liv*). Analysen resulterar i riktlinjer att ta hänsyn till vid en förnyelseprocess, förslag på lösningar samt ett enklare gestaltungsförslag.

Gårdsbeskrivning Linden

Bostadsgården *Linden* tillhörande trevåningshusen är en av bostadsgårdarna av en mer halvprivat karaktär. Gården tillhör Brf. Charlottsborg och är på ungefär 1000 m².

Det finns två entréer in på bostadsgården. Entréerna är breda och definieras av ett lägre plank som visar på den halvprivata karaktären samt hindrar fordon från att köra in på gården. I anslutning till de båda entréerna går två av huvudstråken. En i anslutning till parkeringen som även leder till förskola och äldreboende, samt en i anslutning till huvudgångvägen genom området. Gångstråket är i kontakt med gården men går inte igenom den, vilket också stärker den halvprivata karaktären.

Det finns tre ingångar in i bostaden till vardera trevåningshus. Det finns goda förutsättningar för sol på gården i sydlig riktning. Balkonger finns även på första våningen, riktade ut mot gården, samt ut mot grönytor på andra sidan av husen.

Figur 6. Plan över gården *Linden*, se *Bilaga 2* för plan i A3-format med skälhänvisning. (Plan ritad av: Ulrika Larsson, 2016-07-12, baserad på planer från HSB Kristianstads arkiv och uppdaterad utefter inventeringar).

Figur 7. Fotografi över en av två entréer till bostadsgården Linden. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Gården har genomgått en mindre förnyelse med nya plank, grillplats och bänkar, det har även anlagts mindre rabatter med kullersten och rosor.

Marken närmast bostäderna består av smalare remsor av gräs, på gräset växer även en del vârlökar. I övrigt finns det inte mycket växtlighet på gården mer än ett mindre träd och en vintergrön buske. I övrigt är gården sparsamt möblerad, där finns bänkar med bord, cykelparkering och en sandlåda.

Markmaterialet består främst utav asfalt. Det finns mindre ytor av betongplattor vid grillplatsen och entréerna, samt ytor av kullerstenen vid rosorna.

Observationer och kommentarer från boende

Det rör sig inte många människor på bostadsgården under mina platsbesök i området. En av de boende håller i matpåsar från affären och är på väg tillbaka till bostaden och någon annan stannar upp för att parkera sin cykel.

Under intervjuer med de boende säger flera att de känner sina grannar och många andra i området, andra säger tvärtom, att de inte känner sina grannar och inte heller har något behov av att lära känna dem.

”Vi har allt. Vi är gamla, en bänk räcker, vi sitter och vilar ibland.”

Citat från boende på Charlottesborg

”Här är det bara asfalt och betong.”

Citat från boende på Charlottesborg

En del av de boende uppger att de söker sig bort från bostadsgården, att gården bara är för barnen eller att ”det inte finns något att göra”. En annan tycker att gården ser ”tråkig” ut. Ett flertal nämner även att sandlådan inte används av barnen utan ”bara tar plats”, en boende är orolig och berättar att de är gjorda av gamla telefonstolpar som kan innehålla skadliga ämnen för barnen.

Figur 8 & 9. Fotografi över plank tillhörande grillplats och cykelparkering. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Figur 10. Fotografi över plank tillhörande sandlådan [taget från norr]. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Figur 11. Fotografi över plank tillhörande sandlådan [taget från söder]. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Gårdsbeskrivning Sparvhöken

Bostadsgården *Sparvhöken* tillhörande trevåningshusen är en annan av gård av en mer halvprivat karaktär. Gården tillhör *Brf. Sting* och är på ungefär 1000 m². Gården är sparsamt utrustad med bollplank, sandlåda, sittplatser och två rumsliga avskärmningar i form av ytterligare ett plank och en vintergrön tujahäck.

Till skillnad från bostadsgården *Linden* har *Sparvhöken* inte genomgått några större förändringar.

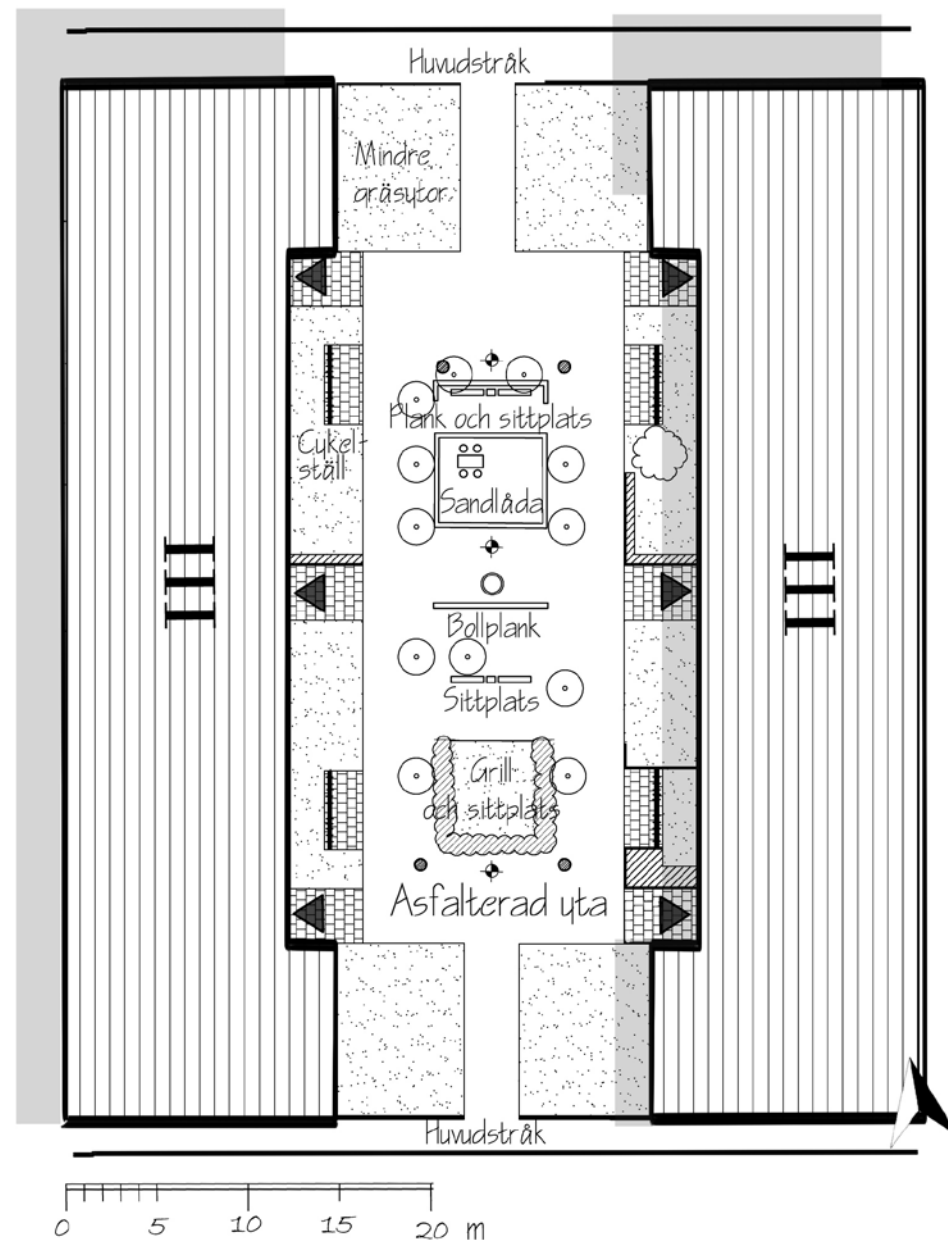
Markmaterialet på gården består främst utav asfalt. Precis utanför entréerna till bostäderna och vid cykelparkeringarna skiftar materialet till betongplattor. Det finns även en mindre gräsyta på gården vid tujahäcken och gräsremсор samt rabatter vid marken närmast bostäderna. Delar av dessa rabatter används av de boende själva, på så vis finns möjligheten för de som är intresserade att själva plantera blommor och vårlokär.

Växtligheten på gården är sparsam, där finns tolv stycken rönnar och fyra cementcylindrar där penséer planterats. Rönnarna är inte i särskilt gott skick och står i små planteringshål.

Under observationer hälsar flera av de boende på varandra (och även på mig) med ett hej när det möts. En del tittar ut från balkongen för att få lite frisk luft.

Observationer och kommentarer från boende

Tidiga morgnar är det mycket rörelse i området, av den orsaken att alla skolbarnen är på väg till skolan. En del av barnen får följa av sina föräldrar, medan några av de lite äldre barnen står och väntar på att möta upp någon för att gå tillsammans till skolan.

Figur 12. Plan över gården *Sparvhöken*, se *Bilaga 2* för plan i A3-format med skälhänvisning. (Plan ritad av: Ulrika Larsson, 2016-07-12, baserad på planer från HSB Kristianstads arkiv och uppdaterad utefter inventeringar).

Figur 13. Fotografi över plank med sittplatser, sandlåda och grill, på bostadsgården Sparvhöken. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

”Jag har bott här sedan 72 och gårdarna ser i stort sett likadana ut.”

Citat från boende på Charlottesborg

- På vilket sätt har du glädje av gården?
- Av människorna som är på den.

Citat från boende på Charlottesborg

”Det bästa på min gård är att det finns bänkar och plank som omringar så att man kan plugga ute i solen...”

Citat från boende på Charlottesborg

Två av de boende på bostadsgården Linden berättar under en intervju att de upplever bostadsgårdarna från brf. Sting som ”stökiga” fast också mer ”kreativa” än gårdar som tillhör Brf. Charlottsborg.

På Sparvhöken finns det mer kreativitet och lekfullhet än på många andra gårdar. Det finns geometriska former på de grönmalade planken, bord och sittplatser med samma gröna färg och grillen har blivit till ett konstverk.

Figur 14 & 15. Fotografi över gården [taget från norr] samt plantering med blommor och vårlökar. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Figur 16. Fotografi över plank med sittplatser [taget från syd]. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Figur 17. Fotografi över rumslig avskärmning i form av vintergrön tujahäck samt sittplatser [taget från norr]. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Gårdsanalys - Slutna gårdar

Klimat och väderlek

På de slutna bostadsgårdarna Linden och Sparvhöken förekommer inget regnskydd. Husen är dock byggda på ett sådant sätt att det förekommer infällda mindre tak strax utanför dörrar och balkonger. De är utrustade med flera plank respektive en vintergrön tujahäck vilket skapar lä vid somliga sittplatser.

Gårdarna är planerade med hänsyn till väderstreck. Balkongerna är placerade i östligt eller västligt läge vilket kan skapa behagliga uteplatser som varken är för kalla eller för varma. Det finns möjlighet till både sol och skugga på gårdarna trots att de är små. Dock är bänkar och bord på bostadsgården Sparvhöken placerade på ett sådant sätt att den naturliga skuggningen ifrån planken inte utnyttjas; alla sittplatser är placerade i sol och möblerna är inte flyttbara.

Tillgänglighet och trygghet

Den fysiska framkomligheten på gårdarna är god, marken är plan och asfalterad och gångvägarna är breda.

Att orientera sig *på* gårdarna är inte särskilt svårt, detta beror till en stor del på gårdarnas storlek, de är små och lättöverskådliga. Ingångarna till gårdarna är markerade genom ett lägre staket med breda öppningar, vilket signalerar om en halvprivat zon. På gårdarna närmast parkeringen förekommer även trafik hinder i form av P-grind för att hindra bilar att köra in. Marken utanför portarna som leder in i husen är markerade med betongplattor som skiljer sig åt från asfalten.

Att orientera sig *till* själva gårdarna är svårare, särskilt för besökare. Gårdarna ser i stort sett likadana ut, det finns ingen unik färgsättning eller några former av igenkänningstecken.

Om gårdarna upplevs som trygga eller inte, är en komplex fråga, vad som uppfattas som "tryggt" varierar kraftigt från person till person, så även bland de boende på Charlottesborg. Små gårdar med korta avstånd mellan huskroppar och aktiviteter bidrar till en ökad överblick, som i sin tur bidrar till att de boende lättare "känner igen" varandra. Dessutom är portarna in till bostäderna placerade mitt emot varandra vilket leder till ytterligare visuell kontakt.

Dock sätter planken samt tujahäcken på gården Sparvhöken stopp för potentiella siktlinjer på gården, planken är relativt höga och tujahäcken alltför tät för att se igenom.

Miljonprogrammets bostadsgårdar är många gånger planerade med ambitionen att vara fria från biltrafik. Parkeringsarna på Charlottesborg ligger i utkanterna av området, vilket innebär att det går att förflytta sig på gårdarna samt mellan de olika gårdarna utan oro för trafik.

Intimitet eller rymlighet?

Gårdarnas storlek går inte att ändra på utan en total förnyelse och rivning av byggnader. På Charlottesborg står problemen i relation till varandra, en del gårdar är alltför små och hårdgjorda, medan andra gårdar bara består av stora gräsmattor utan innehåll. Detta kan utnyttjas och tas till vara på, de små slutna gårdarna bör endast vara till för de boende och kan omvandlas till trivsamma trädgårdsoaser, en förlängning av hemmet, medan andra mer utrymmeskrävande aktiviteter får ta plats utanför de slutna gårdarna.

Social zonering

På små gårdar med lite utrymme för aktivitet blir det desto viktigare att arbeta med zonering och tydliga gränser. I nuläget är det svårt att avgöra om det råder en halvprivat eller halvvoffentlig karaktär på gårdarna, med undantag från balkongerna som är privata. Att arbeta med solitärträd, buskage, staket, murar och andra rumsbildande element kan hjälpa till tydliggöra olika zoner.

Zoner strax intill fönster och balkonger upplevs vanligen som privata, därför kan de med fördel göras om till privata uteplatser eller till platser som de boende kan göra vad de vill med, exempelvis så sina egna blommor.

Det finns ingen mening i att försöka skapa offentliga och halvoffentliga zoner på de små gårdarna tillhörande trevåningshus, istället kan fokus läggas på de halvprivata och privata zonerna genom att tydliggöra dessa och skapa rumslighet menat för de boende. De halvprivata zonerna kan användas för gemensamma gruppt aktiviteter menat för familjer och för boende av samma gård, och bör inte användas som genomfartssträckor för övriga boende eller besökare.

Funktioner och användningsområde

En bostadsgård ska kunna erbjuda något för alla. Hur ser det ut på Charlottesborg? Grundfunktioner som cykelparkering och sophantering förekommer på samtliga gårdar.

Samlingspunkter i form av grillplatser förekommer på många av gårdarna, det finns även ett större område för odling i södra delen av området. Grillen i sig är inte tillräckligt för att locka till möten, det krävs attraktiva och inbjudande sittplatser, gärna med skydd från både vind och regn. Något att stå och luta sig emot samt sittplatser vid entréer, (både vid själva gårdsentréerna och vid portentréerna) saknas vid samtliga gårdar.

De små gårdarnas brist på rymlighet leder till att det finns mindre plats för olika funktioner och aktiviteter på de olika gårdarna. Gårdarna känns lätt "upptagna" då de består av endast ett eller två stora rum, vilket leder till att det är svårt att hitta platser att vara ifred på.

Lekredskapen är omoderna, traditionella och inte särskilt flexibla. Ett lekredskap som förekommer på samtliga gårdar är sandlådan. Enligt ett flertal av de boende används inte sandlådan av barnen utan tar bara "plats". En av de boende berättar även att flera av sandlådan

består av gamla telefonstolpar, ett material som kan innehålla skadliga ämnen och inte är bra för barnen att leka med.

Olika funktioner kan gärna kombineras. På Charlottesborg består det vanligaste växtvalet av tujahäckar och rönnar, vilket inte skapar någon vidare lek miljö då tujahäckarna är alltför kompakta att leka i och träden alltför klena att klättra i.

Form och innehåll

Utemiljön på Charlottesborg består till största del av strikta geometriska former, med funktionella avgränsningar där var sak har sin plats efter miljonprogrammets ideal. Växtligheten är sparsam, markmaterialet består till största del av asfalt och betong, medan möblering i form av bänkar, bord och plank består av trä.

Även innehållet är sparsamt, där finns det mest nödvändiga, som några få bänkar, en grillplats och plank som skyddar mot insyn.

Gårdsutveckling - Intim trädgårdskänsla

Övergripande gestaltungsförslag

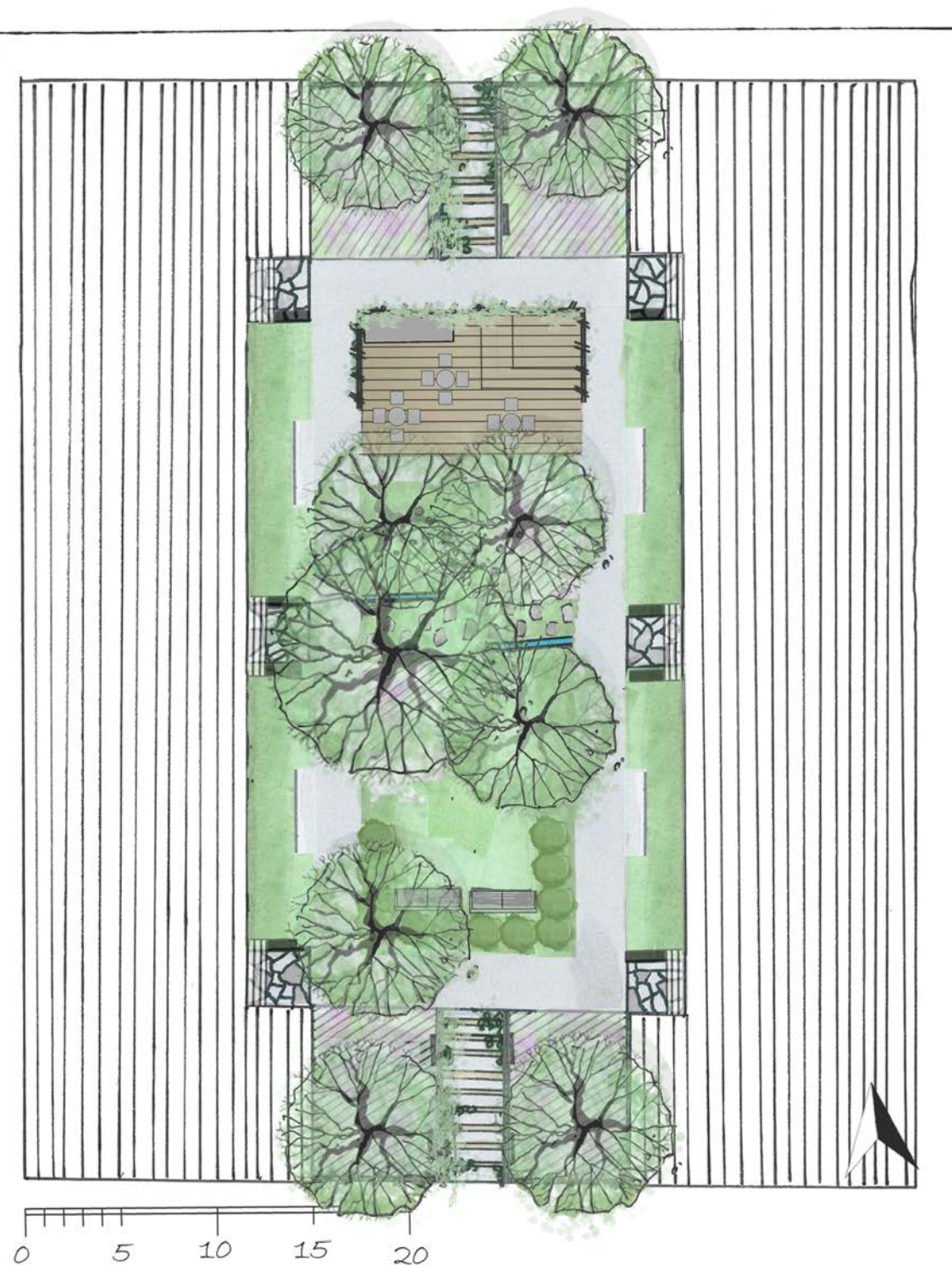
De små, hårdgjorda och slutna gårdarna på Charlottesborg, liksom bostadsgårdarna Linden och Sparvhöken kan med fördel göras om till gröna trädgårdsrum.

Den mindre trädgården är en plats att känna sig hemma på och är lättillgänglig för alla boende på gården. Fler träd, buskar och perennplanteringar samt andra rumsbildande element som exempelvis pergolor kan skapa en personlig trädgårdskaraktär, med mindre rum som är avsedda för mer stillsamma aktiviteter och vila.

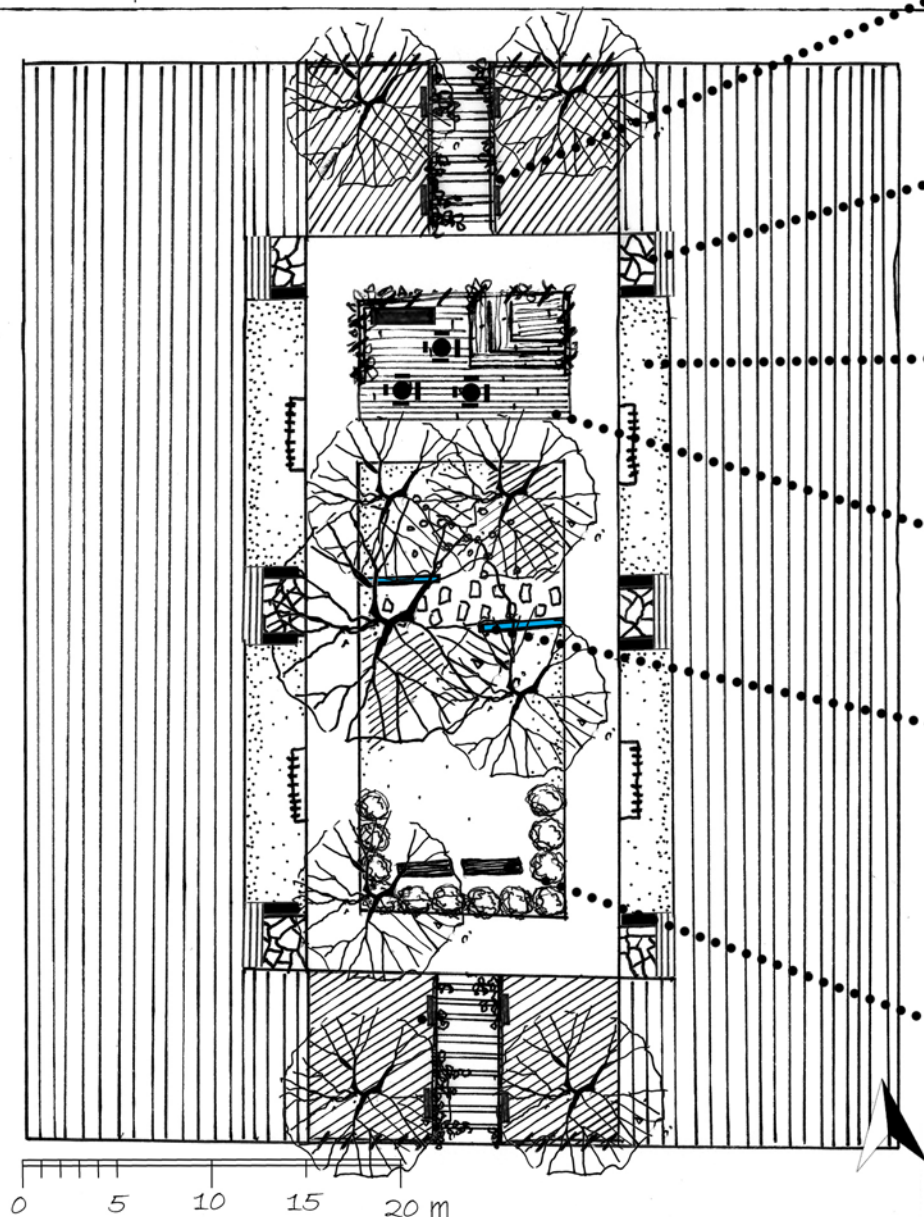
Den intima trädgårdskänslan blir något som de boende på respektive bostadsgård delar med varandra, ett förlängt uterum av hemmet, en plats att mötas och att umgås med varandra på.

Tanken är inte att förslaget ska appliceras på alla slutna gårdar på Charlottesborg, utan exemplifierar endast hur en sådan gård skulle kunna se ut. Om en förnyelse skulle bli aktuell kan lämpliga gårdar väljas ut och variera i form och innehåll.

Figur 18. Övergripande gestaltungsförslag för en sluten gård på Charlottesborg, exempelvis Sparvhöken eller Linden. (Plan ritad av: Ulrika Larsson, 2016-08-29).

Argument för vald gestaltning "Intim trädgårdskänsla" på en sluten gård

En pergola med klätterväxter kan indikera om en mer privat zon in på den gemensamma bostadsgården. Den kan omgärdas av vackra perennplanteringar och prydnadsgräs som bjuder in till trivsamma sittplatser och lockar de boende att "dröja sig kvar".

En annorlunda marksten som skiljer sig åt från asfalten signalerar om en mer privat zon. Entréerna utanför portarna får gärna kompletteras med ytterligare regnskydd och sittplatser.

Marken närmast de privata balkongerna upplevs vanligen redan som privat, den kan med fördel behållas som den är med möjlighet för de boende att själva plantera sina egna växter och så sina egna blommor.

Trädäck med sittplatser och grillplats kan fungera som en samlingsplats för de boende. En upphöjd trappa kan fungera både som sittplats och som en scen att uppträda på. Ett roligt inslag på gården och en aktivitet även för de lite äldre barnen.

Vattenränna för vattenlek, trästubbar att hoppa på, buskar att gömma sig i och träd att klättra i. Det är viktigt med växtlighet som klarar av barns lek och som kan fungera som naturliga lekredskap. Aktiviteter som kräver mer utrymme, exempelvis bollspel, får ske utanför de slutna gårdarna. Växtval, färg på plank och möblering får gärna skilja sig åt på de olika gårdarna. Blåa sittgrupper kan kompletteras med blåmalade plank och blåregn som klätterväxt. Det får gärna vara ett unikt karaktärsträd på de olika gårdarna, exempelvis ett näsduksträd eller en kopparlön.

Två hammockar omgärdade med väldoftande syrenbuskar kan vara ett trevligt inslag på gården och en plats för avskildhet. En syrenberså signalerar dessutom om en mer privat trädgårdskänsla som områden av miljöprogrammet ofta saknar.

Figur 19. Mer detaljerad plan och exempel på innehåll för vald gestaltning. (Plan ritad av: Ulrika Larsson, 2016-08-29).

Förslaget skulle leda till trivsamma mindre rum med sittplatser i både sol och skugga. Gröna element som pergola med klättrväxter, buskar och träd skapar skugga samtidigt som det skyddar mot vinden. Ett förlängt tak utanför porten med sittplatser kan fungera som en mötespunkt och "väntzon" även regniga dagar. Möblerna runt grillplatsen får gärna vara flyttbara, så att de boende själva kan bestämma var de vill sitta.

Det tidigare strikta geometriska formspråket har kompletterats med mer dynamiska former och mer växtlighet. Den intima trädgårdskänsla erbjuder flera olika sittplatser och aktiviteter vilket ger de boende valmöjligheter. Det finns platser i för vila och avskildhet, platser som möjliggör möten, platser för att umgås med andra och platser för lek.

De olika zonerna, eller de mindre rummen på bostadsgården möjliggör att flera kan vistas på gården samtidigt utan att den "känns upptagen". Det finns platser både för den som vill vara själv och platser för den som vill umgås med andra.

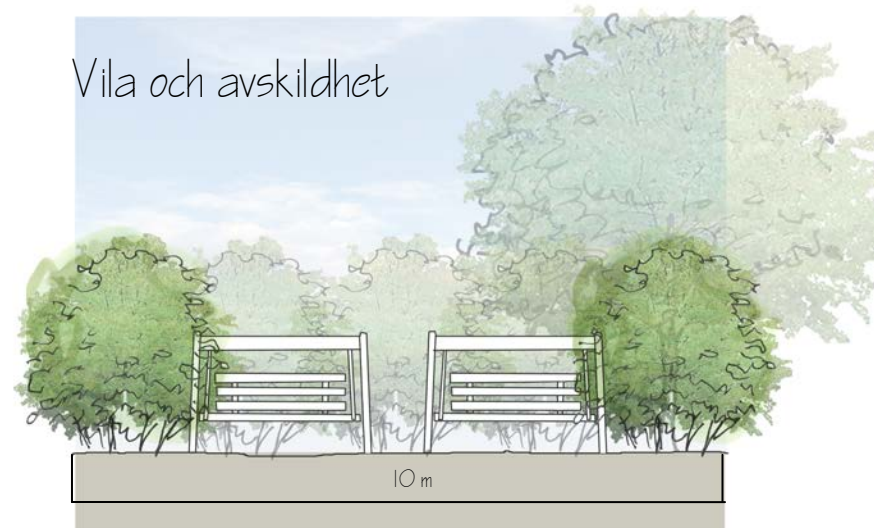
Att fler vistas ute på gården och känner att de "hör hemma" där, utan att känna sig sysslolösa, ökar tryggheten. Även om omgestaltningen nödvändigtvis inte leder till att grannarna umgås mer med varandra, så gör det att de känner igen varandra och kan finna glädje och ro att vistas ute på sin bostadsgård.

Lek och aktivitet

Figur 20. Vattenränna, stubbar och växtlighet för lek och aktivitet. (Sektion ritad av: Ulrika Larsson, 2016-10-10).

Vila och avskildhet

Figur 21. Syrénbuskage och hammockar för vila och avskildhet. (Sektion ritad av: Ulrika Larsson, 2016-10-10).

Figur 22. Pergola vid entré in på gården, plats att mötas vid.
(Perspektiv ritad av: Ulrika Larsson, 2016-10-10).

Gårdsbeskrivning - Öppna gräsytor

Likt beskrivningen av slutna gårdar följer här efter en mer ingående beskrivning av *Öppna gräsytor*, vad de vanligtvis innehåller och hur de kan se ut. För att påvisa olikheter och framförallt likheter har två olika öppna gräsytor undersökts, *Bostadsgården Kungsörnen* samt *Gräsytan vid Linden*.

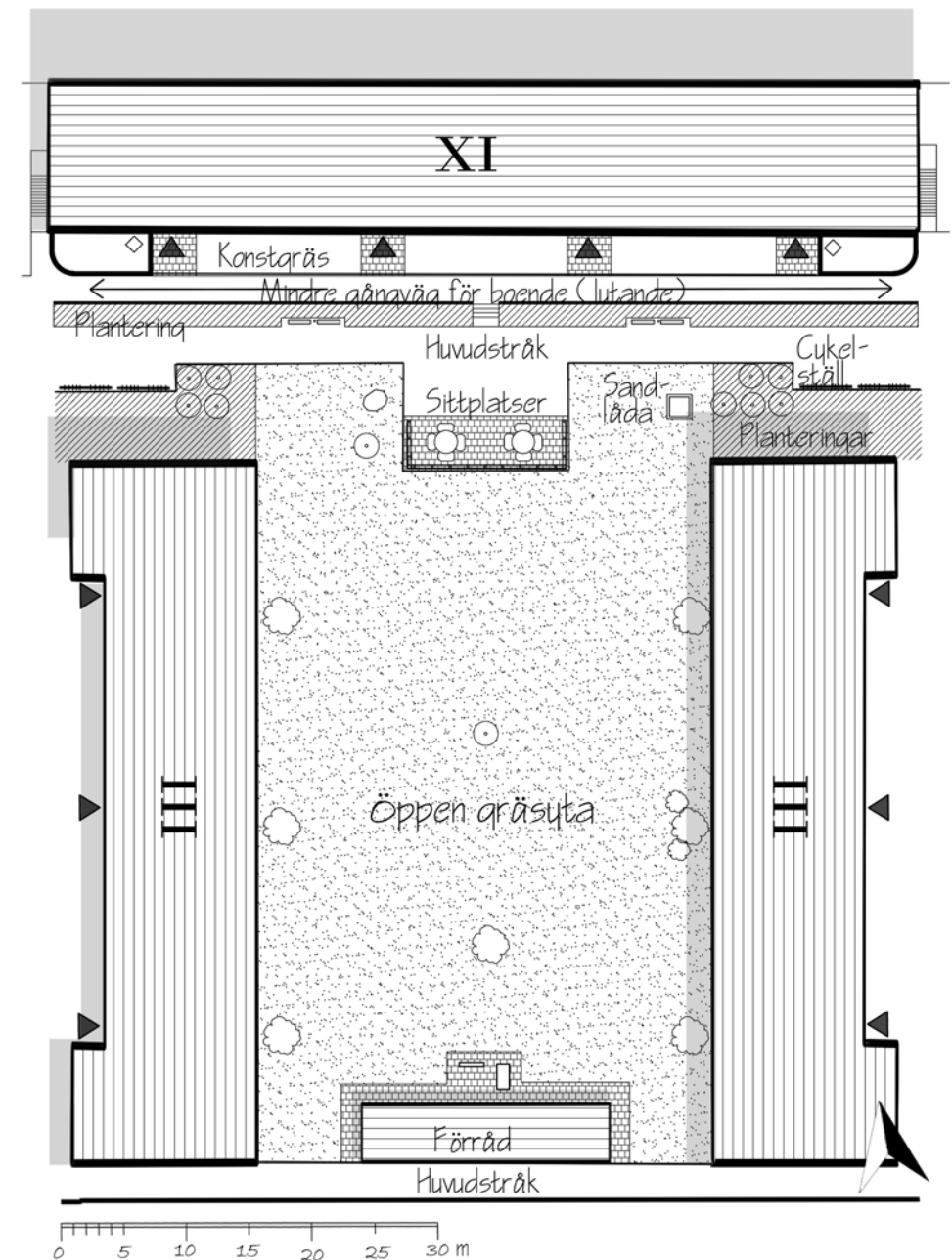
Därefter följer på liknande sätt en analys i förhållande till den teoretiska bakgrunden, en genomgång av aspekterna som kan påverka det sociala livet platsspecifikt för Kungsörnen samt gräsytan vid Linden (se sid. 35 för *Aspekter vid förnyelse för att främja socialt liv*). Analysen resulterar i riktlinjer att ta hänsyn till vid en förnyelseprocess, förslag på lösningar samt ett enklare gestaltungsförslag.

Bostadsgården Kungsörnen

Strax intill bostadsgården Sparvhöken ligger bostadsgården Kungsörnen, som är av en betydligt rymligare och mer allmän karaktär. Gården tillhör Brf. Sting och är i det totala på runt 3000 m². Gården består till största del av en stor öppen gräsmatta på 2000 m².

Det finns fyra stycken huvudentréer till höghuset. Marken strax utanför består av betongplattor och mindre ytor av konstgräs, där finns även två krukor med penséer med ett ingraverat "HSB" för att markera entréer.

Strax intill gångvägen finns en mindre plantering, med marktäckare och buskar samt papperskorgar och bänkar, det finns även en mindre trappa, med pågrund av nivåskillnaden upp till huset. Planteringen och den stora grönytan separeras av en bredare gång- och cykelväg av allmän karaktär som används som huvudstråk i området.

Figur 23. Plan över gården Kungsörnen, se Bilaga 3 för plan i A3-format med skälhänvisning. (Plan ritad av: Ulrika Larsson, 2016-07-12, baserad på planer från HSB Kristianstads arkiv och uppdaterad utefter inventeringar).

Figur 24. Fotografi över en av två entréer med cykelparkering till bostadsgården Kungsörnen.
(Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Ytan av konstgräs och betongplattor separeras av en smalare asfaltsgång ämnad för de boende i huset.

På andra sidan av huvudstråket finns det två större cykelparkeringar med buskplanteringar, en i västligt läge och en i östligt läge, där finns även två ytor av trädplanteringar.

På gräsmattan finns sex höga vintergröna buskar, i höjd med trevåningshusen samt två mindre träd och två mindre buskar. Det finns även en mindre sandlåda i utkanten av gräsmattan.

I utkanten av gräsmattan, ytan som gränsar till gång- och cykelvägen, finns en sittplats med två runda bord med tillhörande plank runtom. Marken tillhörande sittplatser och cykelparkeringar är asfalterad. Det finns ingen grillplats på gården.

Observationer och kommentarer från boende

De boende i höghusen rör sig främst på gångvägarna närmast husen. Under observationer i området rör sig inga av de boende över gräsytan förutom en hundägare som är ute och rastar sin hund. Troligtvis beror detta på att det inte finns någon gångväg över gräsmattan.

”Potentialen är enorm men outnyttjad”

Citat från boende på Charlottesborg

- Är folk ute mycket?

- Nej

Citat från boende på Charlottesborg

”Det saknas belysning...” ”...det skulle vara bra med ljus vid basketplanen så man kan spela om kvällarna också”

Citat från boende på Charlottesborg

Under intervjuer är det flera av de boende som nämner att de inte uppfattar ytan utanför bostaden som en bostadsgård.

Ett äldre par nämner att är enkelt att ta sig runt med rullator i området och att de uppskattar sin bostadsgård och balkong.

Figur 25 & 26.

Fotografi över ytor med konstgräs, gångväg för boende, planteringar och huvudstråk samt HSB-kruka med penséer. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Figur 27. Fotografi över sittplatserna och gräsmattan. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-03-18).

Figur 28. Fotografi över sandlåda och gräsmattan. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-03-18).

Grönytan vid Linden

I kontrast till den lilla och hårdgjorda innegården Linden finns på andra sidan huset en betydligt större grönyta med en gräsmatta, två formklippta vintergröna buskar, samt ett mindre förråd tillhörande de boende. Ytan tillhör Brf. Charlottsborg och är på ungefär 2000 m².

Observationer och kommentarer från boende

I samtal med de boende framkommer det att ett flertal upplever den stora öppna gräsytan som sin bostadsgård. Möjligtvis på grund av att de har balkongerna riktade ut mot ytan eller tittar ut på den från sina fönster. Ingen nämner dock att de använder sig av gräsmattan i någon större utsträckning.

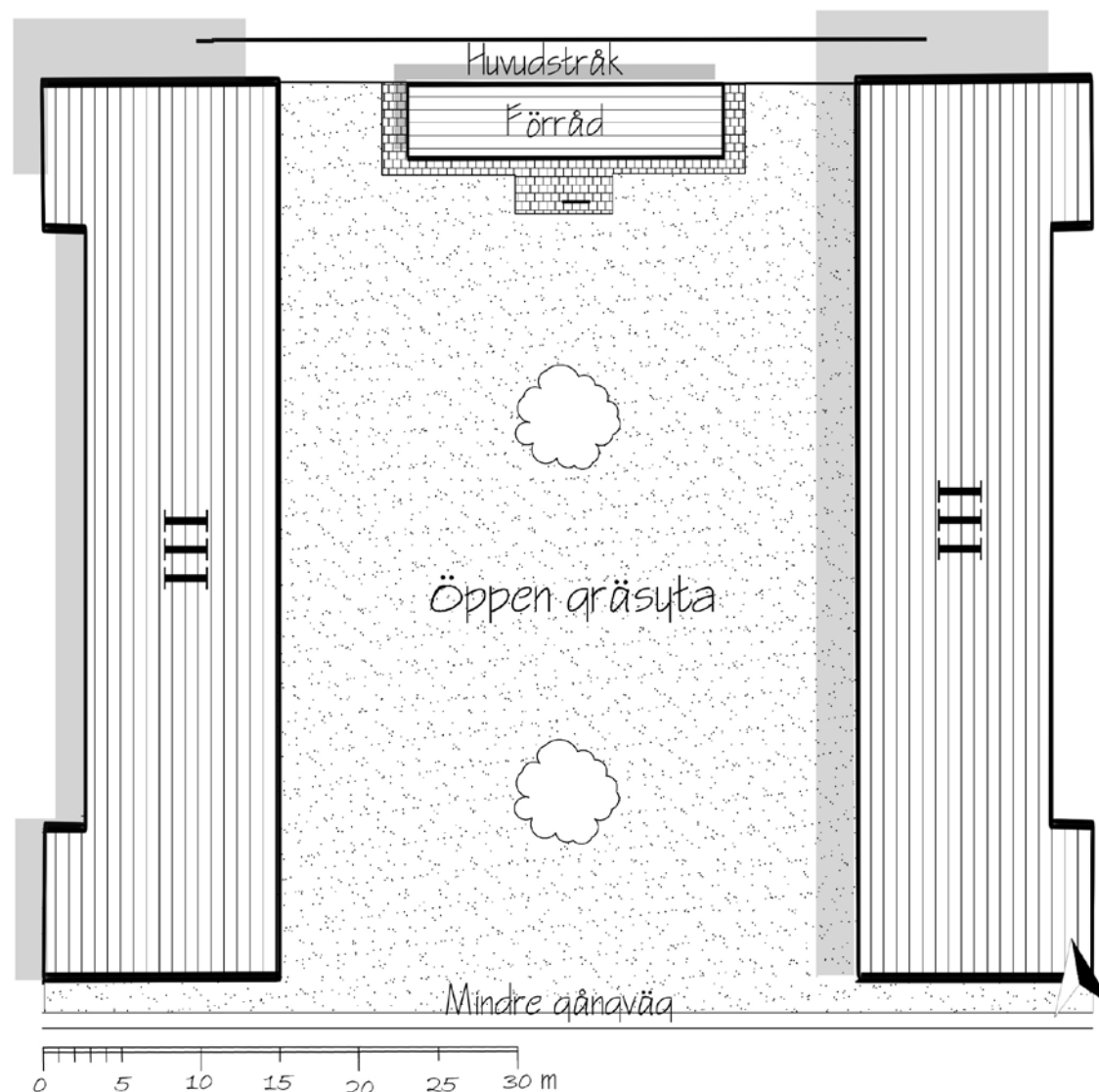
I utkanten av gräsytan löper två gång- och cykelstråk i norr och söder, vilket innebär att människor ser gräsmattan dagligen. Däremot är det få av de boende som rör sig över gräsmattan, möjligen delvis på grund av att där inte finns någon gångväg och att marken därmed känns otillgänglig, likt gräsytan vid Kungsörnen.

”Det finns en stor öppen gräsplätt som dom kunde göra betydligt mer med...”

Citat från boende på Charlottesborg

”Hade inte skadat med lite vatten, parkbänkar, lekställningar och lite träd”

Citat från boende på Charlottesborg

Figur 29. Plan över grönytan vid Linden, se Bilaga 4 för plan i A3-format med skalthänvisning. (Plan ritad av: Ulrika Larsson, 2016-07-12, baserad på planer från HSB Kristianstads arkiv och uppdaterad utefter inventeringar).

Figur 30. Fotografi över grönytan vid Linden med de två formklippta vintergröna buskarna.
(Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Vid samtal med de boende nämner flera "vackra" miljöer, eller snarare avsaknaden av detta. En del önskar vatten samt mer vegetation och bostadsområdet *Österäng*, (ett annat miljonprogramsområde i Kristianstad) nämns som en förebild.

Figur 31. Fotografi över utkanten av grönytan med förråd. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Figur 32. Fotografi över vintergrön buske. (Foto: Ulrika Larsson, 2016-04-18).

Figur 33. Fotografi över bostadsområdet *Österäng* i Kristianstad med naturlika planteringar som en av de boende på Charlottesborg nämner som en förebild. (Foto: Ulrika Larsson, 2014-04-17).

Gårdsanalys - Öppna gräsytor

Klimat och väderlek

De stora öppna gräsytorerna som förekommer på Charlottesborg har vanligtvis ett fåtal träd eller buskar planterade men är annars tomma på innehåll.

Där förekommer inget regnskydd och det är främst själva huskropparna som har en möjlighet att skapa vindskyddat läge. De stora avstånden mellan huskropparna och att de är placerade i öst och väst av gräsytorerna samt bristen på innehåll gör att det förekommer mycket sol på gräsytorerna. Trots att det förekommer mycket sol på ytorna kan avsaknaden av platser i lä göra att temperaturen upplevs som lägre än vad den är blåsiga dagar.

Lövfällande träd kan bidra till en mer behaglig skuggning, svalkande skugga under sommarhalvåret och värmande sol på hösten då de tappar sina löv. Träden på gårdarna i nuläget ger inte någon betydande skugga, de är relativt små och i dåligt skick.

Tillgänglighet och trygghet

Den fysiska framkomligheten på gräsytorerna existerar nästintill inte. Marken är plan men det finns inga gångvägar över ytorna vilket gör att många av de boende inte kan, eller undviker att gå där. Att orientera sig *på* gräsytorerna är enkelt, bristen på innehåll leder till att de är lättöverskådliga, men att skilja de olika gräsytorerna åt och förflytta sig mellan de olika gårdarna är svårare. Särskilt för besökare som inte hittar i området. Likt de slutna gårdarna, finns det ingen unik färgsättning eller andra former av igenkänningstecken som skiljer de olika gräsytorerna åt.

Gräsytorerna upplevs praktiskt taget som restytor. En del av de boende på gården Kungsörnen upplever inte delen med gräsytan som sin bostadsgård. Att det inte rör sig några människor över gräsytorerna

leder lätt till att de känns ödsliga, vilket i sin tur kan föra med sig en känsla av otrygghet. Att höghusen är placerade solitärt och inte mitt emot varandra likt trevåningshusen, leder till mindre visuell kontakt och en mer opersonlig känsla.

När det kommer till skötsel kring växtlighet finns det inte mycket att sköta, naturlika buskage i utkanten av området verkar välskötta, området upplevs inte som "skräpigt" dock förekommer det en del klotter på området.

Belysningen upplevs som bristfällig i delar av området, en boende nämner att den gärna skulle vilja ha belysnings kring basketplanen.

Intimitet eller rymlighet?

Tillskillnad från de slutna hårdgjorda gårdarna finns det gott om utrymme vid gräsytorerna. Att skapa intimitet, att få de boende att känna anknytning till sin bostadsgård och att skapa en känsla av att ha någonstans att ta vägen kan bli svårare. Dock erbjuder rymlighet många möjligheter, det finns utrymme för många olika slags lösningar, olika aktiviteter, möblering och växtlighet.

Social zonering

På stora gårdar med mycket utrymme är det också viktigt att arbeta med social zonering, detta kan skapa intimitet, tydlighet och rumslighet. Höghusområden som saknar tydliga gränser kan ge intrycket att hela marken är offentlig vilket leder till att det utnyttjas mindre av de boende.

I nuläget råder det en offentlig karaktär över både gräsytan vid Linden samt gården Kungsörnen. Vanligtvis ligger den offentliga zonen strax utanför bostadsområdet, exempelvis parkeringsplatser, men i detta fall saknas tydliga gränser, det råder samma zon över både parkeringen och gården Kungsörnen. Intrycket förstärks över den asfalterade breda huvudleden som finns strax utanför höghuset och som fortsätter ut mot parkeringsplatserna.

Möjligen uppfattas gräsytan vid Linden som något mer privat än Kungsörnen, och av en mer halvvoffentlig zon. Detta beror på att vägen från parkeringen separeras av gräsytan.

Varken på gräsytan vid Linden eller på gården Kungsörnen är entréerna in på gårdarna markerade.

På bostadsgården Kungsörnen är det särskilt viktigt att skapa halvprivata zoner närmast husen, i nuläget uppfattar flera av de boende i höghusen att de inte har någon riktig bostadsgård. Det är viktigt med inbjudande platser och platser som de boende känner att är sina "egna", där man kan slå sig ner utan att betraktas av nyfikna ögon.

De öppna grönytorna får gärna ha en mer halvvoffentlig karaktär för att fungera som samlingspunkter för samtliga boende i området. Grönytorna behöver inte se likadana ut, innehåll som vattenlek, äppellundar och plats för bollsport kan vara ett bra komplement till de slutna hårdgjorda bostadsgårdarna.

Grönytorna kan fungera som mindre kvartersparker, ett trevligt inslag under promenader längsmed området, där de boende kan möta människor från hela bostadsområdet samt besökare.

Funktioner och användningsområde

På själva gräsytan vid Linden och gården Kungsörnen behövs det inga grundfunktioner som sophantering och cykelparkering då dessa funktioner är istället placerade i närheten av entréerna till husen. Det finns dock två mindre förråd i utkanten av respektive gräsyta som används till extra förvaring för de boende.

Gräsytorna innehåller inga platser för samlingspunkter och möten eller vila och avskildhet. Möjligen kan det ibland förekomma lek och

aktivitet, kanske i form av bollsporter eller kortare promenader för att rasta hunden.

En viktig funktion av grönytorna är att de ska ge en vacker utsikt från balkongerna. På grönytan vid Linden har två trevåningshus halvparten av balkongerna riktade utåt. På grönytan tillhörande gården Kungsörnen finns det två trevåningshus samt det höga sexvåningshuset som har utsikt över ytan.

Form och innehåll

Likt resten av Charlottesborg genomsyras gräsytorna av miljonprogrammets ideal, med strikta rektangulära former. På grönytorna finns det inte mycket till innehåll.

Mer växtlighet, i form av blommor, buskar och träd kan ge ett trevligt inslag på dessa ytor, det signalerar dessutom om årstiders växlingar. Dessutom skyddar träd och buskar mot den "bevakande känslan" från fönster och balkonger samtidigt som det ger en trivsamt utsikt för den som tittar ner. Betydande planteringar, konstverk eller möbleringar kan gärna markeras med belysning.

Gårdsutveckling - Halvöppen parkkaraktär

Övergripande gestaltungsförslag

De stora gräsmattorna utan innehåll som förekommer på Charlottesborg, likt grönytan vid Linden samt bostadsgården Kungsörnen, kan förslagsvis göras om till gröna oaser av parkkaraktär med ett kuperat landskap, trädplanteringar och inslag av vatten.

Grönytorna kan användas både som samlingsplatser och rekreation, här finns det plats för aktiviteter som kräver större utrymme än vad de små intima bostadsgårdarna kan erbjuda. Ytorna av parkkaraktär kan fungera som offentliga eller halvoffentliga mötesplatser, likt lockpunkter, som får de boende att röra sig genom hela området, stanna upp och njuta av den vackra omgivningen.

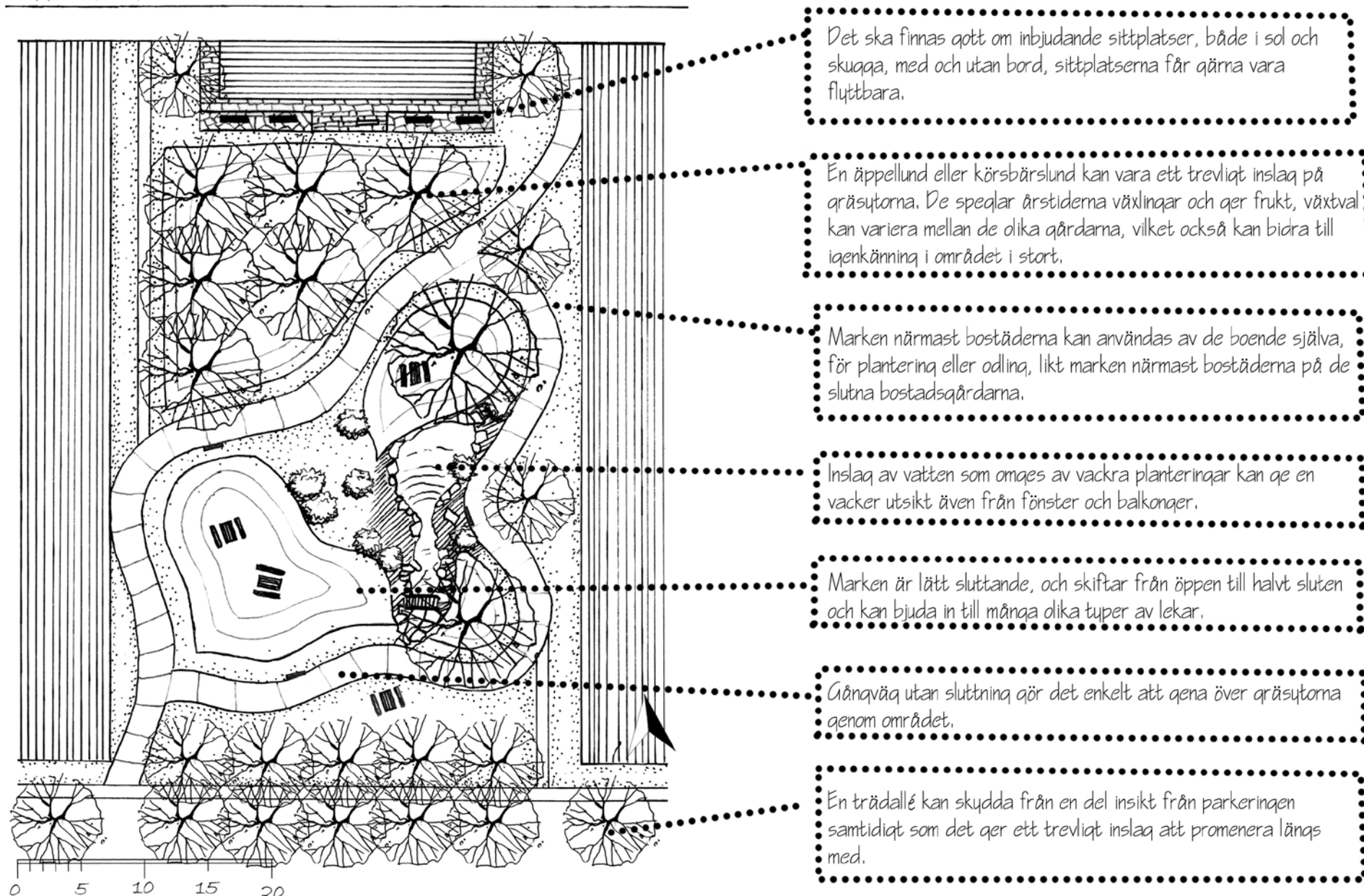
Detta är något som boende från olika delar av området delar med varandra, inte bara med dem från samma gård, utan med människor från hela Charlottesborg och möjligen även med människor utifrån.

Tanken är inte att förslaget ska appliceras på alla öppna gräsytor på Charlottesborg, utan exemplifierar endast hur en sådan gräsyta skulle kunna se ut. Om en förnyelse skulle bli aktuell kan lämpliga grönytor väljas ut och variera i form och innehåll.

Figur 34. Övergripande gestaltungsförslag för en öppen gräsyta på Charlottesborg, exempelvis Sparvhöken eller Linden. (Plan ritad av: Ulrika Larsson, 2016-08-29).

Argument för vald gestaltning "Halvöppen parkkaraktär" på en öppen gräsyta

Figur 35. Mer detaljerad plan och exempel på innehåll för vald gestaltning. (Plan ritad av: Ulrika Larsson, 2016-08-29).

Detta förslag skulle leda till flera rum och rumslighet i de annars stora öppna grönsytorna. Vatten och växtlighet kan både locka till vila och avskildhet samtidigt som det inbjuder till lek och aktivitet beroende på vem som brukar platsen.

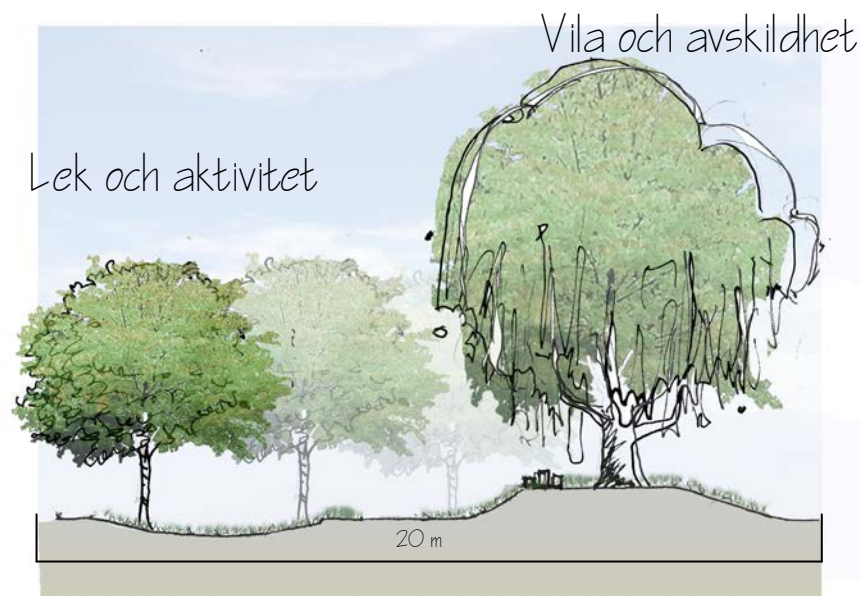
Till skillnad från de slutna intima trädgårdsrummen erbjuder den halvöppna parkkaraktären en mer offentlig karaktär, där det finns möjlighet till möten om gemensamhetsaktiviteter mellan människor från hela bostadsområdet.

Aktiviteterna kan vara multifunktionella, de många sittplatserna erbjuder platser för både sällskap och avskildhet, för den som vill iaktta och för den som vill delta.

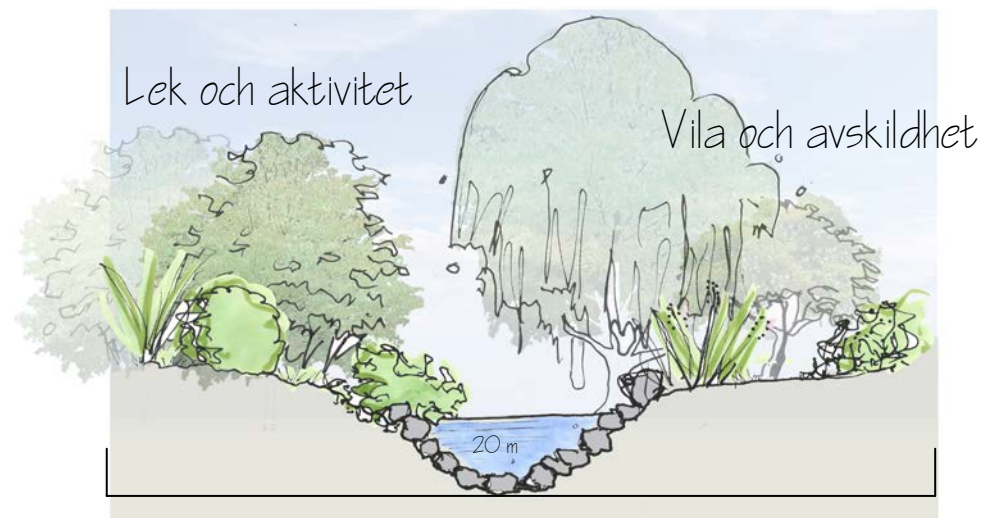
Äppelund eller körsbärlund visar årstiders växlingar med blomning på våren och ätbar frukt på sensommaren, vatten kan fungera både som lek och utsikt från fönster och balkong.

De gröna rummen med parkkaraktär lyfter hela området i stort och blir till trevliga knytpunkter i ett promenadstråk.

För grönytan närmast sexvåningshusen är det viktigt med en halvprivat zon närmast huset i det annars offentliga rummet. En plats som de boende kan känna att "är sin egna". Där får det gärna finnas plats för de boende att plantera sig egna blommor, likt på de slutna gårdarna, det ska finnas gott om sittplatser och avskärmning/skydd mot insyn (se bild sid. 71 för förslag).

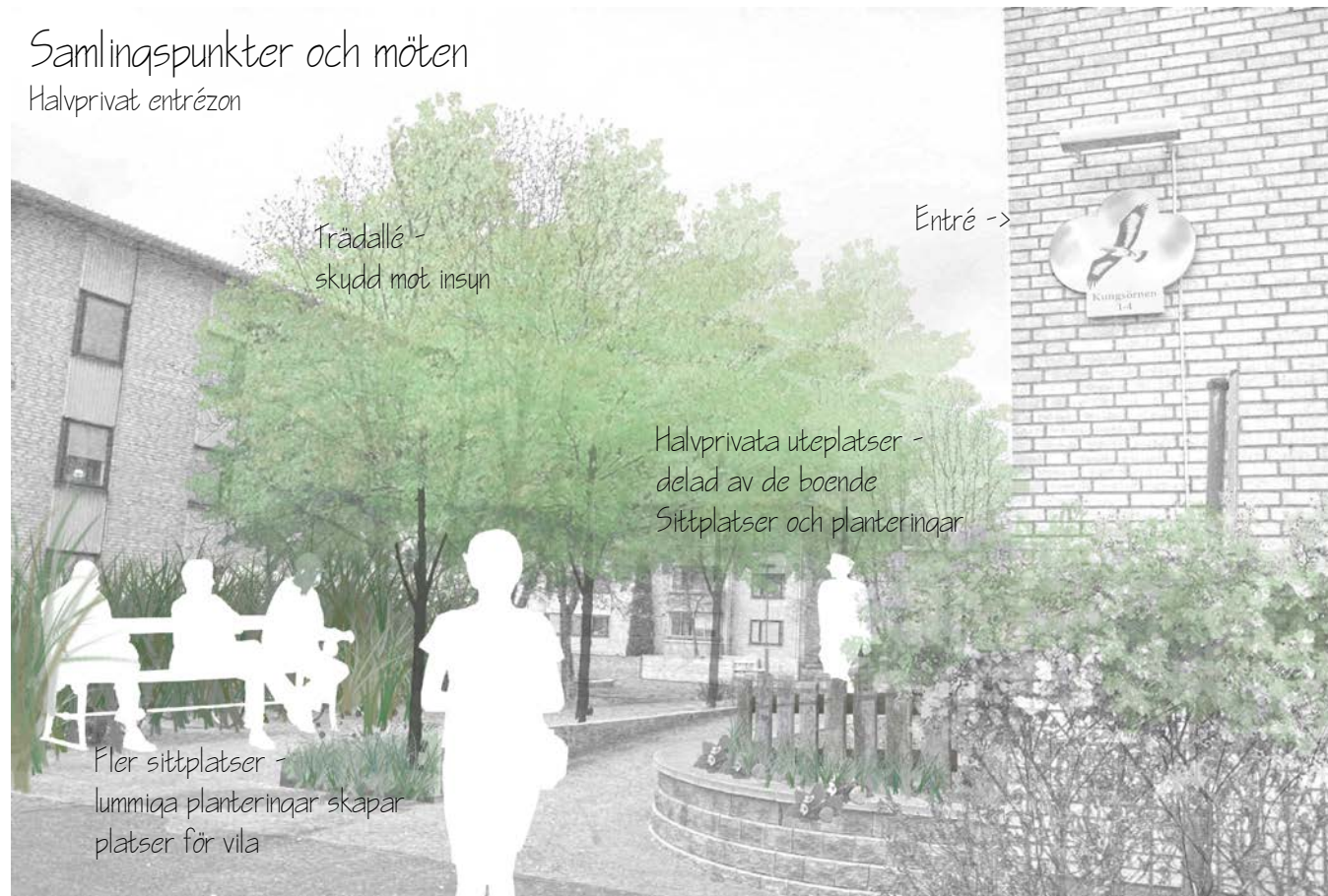
Figur 36. Körsbärlund eller äppelund för lek och aktivitet. (Sektion ritad av: Ulrika Larsson, 2016-10-10).

Figur 37. Vatten och växtlighet för lek och aktivitet. (Sektion ritad av: Ulrika Larsson, 2016-10-10).

Samlingpunkter och möten

Halvprivat entrézon

Figur 38. Halvprivat entrézon, med fler sittplatser, lummiga planteringar, trädallé samt halvprivata uteplatser som delas av de boende. (Perspektiv ritad av: Ulrika Larsson, 2016-10-10).

5 | Diskussion

Avslutande reflektioner

Slutsatser

Metoddiskussion

Vidare studier

Avslutande kommentarer

4 | Diskussion

Avslutande reflektioner

Ska boendemiljön användas för att skaffa vänner?

Finns det önskemål från de boende själva att skaffa vänner bland sina grannar eller är det snarare en utopi från planerare och landskapsarkitekter?

Flera av de boende på Charlottesborg uppgav under intervjuerna att de umgås med sina grannar, men de nämnde inte från vilket sammanhang de är bekanta. Andra boende nämnde tvärtom, att de inte känner sina grannar, och inte har något behov av att lära känna dem.

Möjligen är den primära umgängeskretsen för de boende snarare vänner, familjemedlemmar och bekanta från andra sammanhang. Bostadsgården kan vara både en plats för att umgås med vänner och familjemedlemmar samt en plats att möta nya människor, knyta svaga band och bygga broar mellan människor, relationer som kan eller inte kan utvecklas till vänskap.

Gans understryker att framtida relationer inte borde stå bakom planering, varje typ av förhållande har sina för- och nackdelar, vänskapsformationer är en högst personlig process och det vore inte rätt att planera någon annans vänskap²²⁶. Inte heller vore det etiskt rätt att förmoda att en viss typ av relation är mer önskvärd än någon annan eller att tvinga in någon i en relation den inte själv valt.

Vänskapsrelationer utspridda över stora bostadsområden kan leda till att människor lär känna sitt grannskap bättre. Ingen situationsplan borde isolera kvarter i från varandra, konsekvenserna blir att de boende upplever svårigheter att upprätthålla sociala kontakter

utanför sitt egna kvarter.²²⁷ Att hitta vänner i samma kvarter är bekvämt, med det kan också leda till jobbiga situationer om vänskapen upphör.

Slutligen kan poängteras att den som planerar boendemiljön endast har ett begränsat inflytande över sociala relationer. Även om det är möjligt att planera för *närhet*, är det endast möjligt att planera vilka bostäder som ska angränsa till varandra och vilka vägar som ska leda dit. Detta skapar således visuell kontakt mellan de boende, men avgör inte intensitet eller kvalitet av relationen.²²⁸

Med goda förutsättningar kan de boende möta människor som de aldrig annars skulle ha träffat, de kan se andra och själva bli sedda, de kan skapa kontakt för att sedan dra sig ur, eller tvärtom fortsätta bekantskapen. Detta är endast möjligt om platsen lockar till vistelse. Det vore hänsynslöst mot de människor som lever sina liv i områdena att låta visionen gå före de boendes egna önskemål.

”Vi och dom”

Gårdsutveckling kan inte lösa Charlottesborgs alla problem eller höja områdets medelinkomst (Se *Bostadsområdet Charlottesborg – Att bo på Charlottesborg* för socioekonomisk beskrivning). Urban lyfter fram att det ibland finns det en oklarhet i vilka problem som ska lösas när det kommer till förnyelseprojekt i så kallad ”problemområden”. Det går inte att lösa fattigdom och arbetslöshet genom att placera en rik person bredvid en fattig. Dessutom stärker det en bild att det skulle finnas en ”fara” i att två fattiga personer bor bredvid varandra²²⁹. Vad är det egentliga problemet? Och kan förnyelse lösa problemet?

I homogena bostadsområden är det enklare för de boende att hitta vänner, de liknar varandra, exempelvis när det kommer till ålder,

²²⁶ Gans, 2007, sid. 139-140.

²²⁷ Gans, 2007, sid. 139-140.

²²⁸ Gans, 2007, sid. 139.

²²⁹ Urban, 2014, sid. 35-37.

kön, eller socioekonomisk bakgrund²³⁰. Men vad gör detta med ett samhälle?

Alltför homogena samhällen blir lätt segregerade, människor blir rädda för det som skiljer sig från mängden, det obekanta skapar en känsla av otrygghet. Förnyelse av bostadsområden kan inte minska fattigdom och utanförskap men däremot kan det skapa platser där människor möts, även människor utanför området kan lockas dit av upplevelsevärde eller skönhetsvärde. När människor möts försvinner även känslan av det obekanta.

Att skilja på ”vi och dom” stärker homogeniseringen i området²³¹. Att klassa miljonprogramsområden som ”utanför” och ”socialt isolerade” ger ingen rättvis bild av verkligheten när rika homogena villaområden kan vara minst lika isolerade. Det löser inga problem att skuldbelägga delar av befolkningen. En ökad integration gynnar alla grupper i samhället, det stärker det sociala kapitalet, tillit och gemenskap²³².

Möjligen kan gårdsutveckling vara en väg mot att skapa ett rättvist samhälle, där alla har rätt till goda villkor i sin närmiljö.

Spår från historien: tidigare förnyelseprojekt på Charlottesborg

I litteraturstudien framgick att miljonprogrammet kännetecknades av ett strikt formspråk och en storskalighet som genomsyrade hela bostadsområdet, med bostadsgårdar som var funktionella, slitagetåliga, lättskötta och utrustade med det mest nödvändiga²³³. På Charlottesborgs bostadsgårdar finns mycket av miljonprogrammets planeringsideal kvar. Flera av de boende har under utförda intervjuer lyft fram att de tycker att utemiljön är ”tråkig”, att där inte finns något att göra samt att det har sett likadant ut väldigt länge.

²³⁰ Gans, 2007, sid. 134-135.

²³¹ Kamali, 2005.

²³² Urban, 2014, sid. 37-39.

²³³ Kristensson, 1997, sid. 15.

I enhetlig med miljonprogrammets planeringsideal så sågs växtligheten snarare som en arkitektonisk volym²³⁴. Ofta fanns det stora mängder asfalt, stora gröna gräsmattor utan innehåll och volymer av likartad växtlighet²³⁵. Beskrivningen stämmer väl överens med Charlottesborg än i dag. Området består till en stor del av stora tomma gräsmattor, medan de mindre bostadsgårdarna till största del är asfalterade. På grönytan vid Linden består växtligheten endast av två formklippta vintergröna buskar, med en tydlig arkitektonisk form.

Av resultatet från fallstudien framgick det att det främst är bostadsgården Linden som har genomgått en mindre förnyelseprocess, med nya plank, bänkar, grillplats samt en plantering av rosor. Har denna grad av förnyelse lett till mer socialt liv och gjort att mer människor uppehåller sig i gårdsrummet?

Trots detta finns grundfunktionerna kvar och det har egentligen inte lagts till eller tagits bort någon form av aktivitet. Funktionerna är desamma som innan, men möbleringen har förnygrats.

Snarare har en upprustning av gården Linden lett till ett mer vuxet, städat och funktionellt intryck. Cykelparkeringen har fått ta större plats, och en mindre gräsyta har tagits bort och ersatts men hårdgjord yta under grillplatsen.

Förnyelsen har möjligen skett av praktiska och skötselmässiga skäl än för att främja socialt liv.

På gården tillhörande sexvåningshusen Kungsörnen har marken närmast husen rustats upp en del, gräset har bytts ut till konstgräs och det har tillkommit ny möblering i form av sittplatser och bord.

På bostadsgården Sparvhöken finns det inga direkta spår av en förnyelseprocess, där finns en del nya planteringar som har förnygrats med åren, men möbleringen är sliten och väl använd. I samtal med de

²³⁴ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 26-29.

²³⁵ Kristensson, 1994, sid. 11.

boende verkade bostadsgården Linden inte uppskattas mer än bostadsgården Sparvhöken. Några av de boende på gården Linden nämnde tvärtom att de tycker att bostadsrättsföreningen Brf. Sting är mer ”kreativa” medan andra tycker att där är ”stökigt”.

Trots att gårdarna är nästan identiska, så finns det mer färg och lekfullhet samt träd och planteringar på Sparvhöken. Under observationer verkar det dessutom som att fler människor nyttjar bostadsgården Sparvhöken, möjligen en konsekvens av att det bor mer barnfamiljer på denna gård.

Att ta hänsyn till vid förnyelse på Charlottesborg

Då samtliga huvudentréer till trevåningshusen är riktade ut mot gården förekommer det en hög grad av nödvändiga aktiviteter, de boende måste helt enkelt passera sin bostadsgård på vägen till något annat.

För att vara gårdar av miljonprogrammet är Linden och Sparvhöken relativt små (1000 m²). De boende ser och hör varandra, de möts ofta och känner igen varandra. På små gårdar är möjligheten till visuell kontakt större. Detta innebär följaktligen att avstånden mellan olika aktiviteter och zoner på bostadsgårdarna är betydligt mindre.

Det finns tre huvudentréer på respektive bostadshus tillhörande trevåningshusen. Möjligheten till visuell kontakt är större om grannar bor intill varandra horisontellt²³⁶. Vilket medför att de boende i trevåningshusen får mer visuell kontakt än de boende i sexvåningshusen. Entréerna till trevåningshusen är dessutom placerade mitt emot varandra till skillnad från sexvåningshusen som står solitärt.

De små avstånden mellan trevåningshusen bidrar också till en i högre grad av visuell kontakt. Men är det för mycket visuell kontakt?

I samtal med de boende uppger flera att de ”känner sina grannar”. Att veta vilka sina grannar är, eller åtminstone att *känna igen* sina

²³⁶ Gans, 2007, sid. 135.

grannar kan skapa en känsla av trygghet, att veta vilka som rör sig på bostadsgården. Alltför små avstånd kan emellertid leda till spänningar och stressfulla situationer, det är lätt hänt att grannarna kommer alltför nära²³⁷. Avskildhet är lika viktigt som social stimulans på en bostadsgård.

Kristensson menar att alltför små avstånd leder till begränsad användbarhet²³⁸. På Linden och Skogshöken är det svårt att skapa flexibilitet och möjligheter till olika typer av aktiviteter, vilket möjligen kan leda till att de boende söker sig till andra bostadsgårdar, grönområden och parker.

I det stora hela är det ingen brist på utrymme på Charlottesborg. Mellan husen, förutom de mer intima slutna bostadsgårdarna finns även stora tomma gräsmattor. På de intima bostadsgårdarna kan det förslagsvis skapas vad Grahn kallar för ”hemkänsla”. Medan större grönområdena kan användas för aktiviteter som kräver större utrymme, som bollspel och andra gemensamhetsaktiviteter²³⁹.

Av litteraturstudien framgick att människor många gånger föredrar naturlika, flerskiktade, artrika miljöer med organiska former²⁴⁰. De boende framhåller vikten av ”vackra” miljöer. Under intervjuer tas ett annat miljonprogramsområde i Kristianstad, Österäng, upp som en förebild. På Österäng finns inte mycket av miljonprogrammets ideal kvar, gräsytor har fyllts med innehåll av naturlika planteringar, vattenlek och större träd har tagits till vara på.

Även om det är naturlig vegetation som uppfattas som allra vackrast är det också den typ av vegetation som upplevs som mest otrygg²⁴¹. Naturlika planteringar måste skötas genom successiva gallringar för uppnå ett naturligt resultat, sköts inte detta på rätt sätt, kan dessa

²³⁷ Küller, Rikard, 2005, sid. 23-24.

²³⁸ Kristensson, 2007, sid. 39.

²³⁹ Grahn, 1986, sid. 56.

²⁴⁰ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 15.

²⁴¹ Jansson et al, 2012, sid. 5.

planteringar upplevas som täta och risiga.²⁴² Alltför igenväxta planteringar kan skapa en känsla av att området är ”försummat”.

Växtligheten på samtliga gårdar och grönytor i området är sparsam. Avskärmning på gårdarna tillhörande trevåningshusen består endast av tre plank respektive två plank och en vintergrön tujahäck.

På gården Kungsörnen tillhörande sexvåningshusen finns det ingen betydande zonering mer än det höga husen samt baksidan av trevåningshusen som bildar väggar runt gräsytan. Planket kring sittplatserna är lågt och där finns ingen plats för avskildhet.

Med hjälp av växtlighet och andra konstruktioner kan det stora gårdsrummet delas upp i mindre rum. Det kan skapas skydd för vind, tak för regn och platser i både sol och skugga. Mer växtlighet på gården skyddar dessutom från en ”bevakad känsla” från alla fönster i höghusen.

Med hjälp av lösa möbler kan de boende själva bestämma var de vill sitta och anpassa placeringen efter väderlek.

Att arbeta med solitärträd, bersåer, pergolor, skärmtak och flerskiktad vegetation skapar rumslighet samt trivsamma mindre trädgårdsrum på gården. Dessutom förbättrar det villkoren för utomhusaktivitet genom att skydda mot väder och vind.

²⁴² Jansson et al, 2012, sid. 3.

Slutsatser

På vilket sätt kan gårdsutveckling främja det sociala livet på bostadsgårdar?

Gynnas det sociala livet överhuvudtaget av en förnyelseprocess?

För att förstå denna frågeställning måste det också finnas en förståelse för *vad* som kan inverka på socialt liv, vad får människor att söka kontakt med varandra, eller tvärtom, att söka sig bort från varandra?

I litteraturstudien framgick det att flera författare²⁴³ har konstaterat att närhet, fysiska avstånd mellan människor är en faktor som kan påverka socialt liv. Å ena sidan får avståndet inte vara alltför kort, det kan upplevas som alltför intimt och skrämmande, å andra sidan får det inte heller vara alltför långt, det leder till mindre visuell kontakt och färre möjligheter att mötas.

Det behövs en viss grad av homogenitet för att socialt liv ska skapas, och för människor ska börja umgås med varandra, vi vill gärna umgås med människor som liknar oss själva. Gans, Kamali och Urban m.fl. beskriver faran i alltför homogena och segregerade samhällen. Möjligen umgås människor mer varandra om grannskapet är homogent, men det kan också leda till social segregation, en känsla av otrygghet, rädsla för andra människor och för det som är obekant utanför sitt eget kvarter.

Avstånd till grannar, om grannskapet är heterogent eller homogent, social segregation och upplevd trygghet är faktorer som alla påverkar det sociala livet, men det är också omständigheter som är svåra att kontrollera. Om avstånden är ”lagom”, om grannskapet har den ”rätta” balansen av heterogenitet och homogenitet, om det inte finns någon segregation och om alla känner sig trygga i kvarteret, innebär det då också att människor automatiskt kommer att vistas utomhus?

²⁴³ Gans, 2007; Gehl, 2008; Hall 1972.

Att påstå det, vore även att påstå att det fysiska rummet endast påverkar den visuella kontakten mellan grannar och att det i sig skulle vara tillräckligt för att skapa socialt liv, frågeställningen är mer komplex än så och det finns fler faktorer att ta hänsyn till.

En annan utgångspunkt och del av frågeställningen är förståelsen över varför människan använder sin utemiljö. Varför vistas vi överhuvudtaget utomhus och på bostadsgården?

Gehl²⁴⁴ skriver att uteaktiviteter till en stor del består av nödvändiga aktiviteter, av det som måste göras. Berglund och Jergeby²⁴⁵ förstärker argumentet genom citatet *”Att vistas utomhus utan ett nyttomotiv är generellt sett ovanligt bland vuxna”*.

Vi måste helt enkelt passera gården på vägen till något annat. Människor vill ha något att göra, något att uppleva eller något vackert att titta på, något att sitta vid eller något att leka med. Men en stor del handlar även om att människor söker andra människor, de vill se andra och själva bli sedda, samtidigt som de många gånger vill behålla en viss anonymitet.

Goda villkor i det fysiska rummet ökar alla former av aktivitet. Attraktiva miljöer, där det finns något att göra och uppleva ökar särskilt de valfria och sociala aktiviteterna, det kan också leda till att de boende ”dröjer sig kvar”, när de är på väg att utföra andra ärenden.

Olika människor har olika behov, en del kräver väldigt liten social kontakt med andra medan en del kräver betydligt mer. En del söker kontakt under utevistelsen, medan andra undviker den och hellre umgås med redan familjära personer. Det är viktigt att ta hänsyn till allas behov, både barns och vuxnas, och de som använder gården eller tittar på den från sin balkong. Utformningen måste ske på ett naturligt och inbjudande sätt, som lockar de boende att vistas utomhus. Det ska vara en plats där alla kan vistas; utan att betraktas

²⁴⁴ Gehl, 2003.

²⁴⁵ Berglund och Jergeby, 1998, sid. 42.

som avvikande och utan att bli ifrågasatt med frågor som *”Vad gör du här?”*.

Det finns flera författare som anser att det inte går att bortse ifrån det materiella när det kommer till förståelsen av det sociala. Gehl²⁴⁶ framhäver att människan påverkas av både sociala och fysiska faktorer, gårdsutveckling påverkar inte bara en plats karaktär, utan också aktiviteter som pågår där. Madanipour²⁴⁷ argumenterar till och med för att finns en fara att särskilja den sociala miljön från den fysiska eftersom de beroende av varandra.

Den fysiska utformningen är nära förankrad med användning, användning skapar möjlighet att mötas, en möjlighet som brukare av platsen sedan gör vad de vill med.

För att förstå frågeställningen på vilket sätt gårdsutveckling kan eller inte kan främja socialt liv, måste det också finnas en förståelse till vad i den fysiska miljön som kan, eller inte kan inverka på det sociala.

Sociala aktiviteter uppkommer mer eller mindre av sig själv. I litteraturstudien framgick att människan är en social varelse, att se andra människor som vistas ute på gården är i sig en dragningskraft. Därför handlar gårdsutveckling för att främja socialt liv till en stor del om att locka ut människor på sin bostadsgård, vad behöver de boende för att trivas?

Klimat, väderlek, tillgänglighet, trygghet, intimitet, rymlighet, zonering, funktioner, användningsområde, form och innehåll, är exempel på faktorer att ta hänsyn vid förnyelse för att locka de boende ut på gården.

En del saker är lättare att kontrollera än andra, det är viktigt med behagliga sittplatser för alla väderlekar, skydd mot väder och vind och platser i både sol och skugga. Med små medel går det att skapa

²⁴⁶ Gehl, 2003; Gehl, 2008.

²⁴⁷ Madanipour, 2005.

förutsättningar att vara på gården även stekheta sommardagar och vindiga oktobermorgnar.

Fysiska barriärer kan också hindra boende från att gå ut, lutningar, kuperad terräng, och markmaterialet kan göra det svårt att ta sig runt i närområdet, men även psykiska barriärer som sociala fobier kan eller känslan av "otrygghet" kan hindra boende från att ta sig ut. Eriksen²⁴⁸ hävdar att trygghet baserar sig på individuella erfarenheter och bedömningar av omgivningen. Belysning, vegetation och antal människor som vistas utomhus är faktorer som kan påverka den upplevda tryggheten²⁴⁹.

De boende behöver platser för rekreation, samt gemensamma ytor för att umgås med andra, de behöver platser för lek och platser för avskildhet. Med hjälp av zoner, kan den visuella kontakten kontrolleras, det kan skapas små rum i stora gårdsrum och platser för både lek, avskildhet och möten. Träd, buskar, planteringar, pergolor och bersåer kan skapa rumslighet samtidigt som det ger ett skönhetsvärde.

Gehl anser att storskaliga ytor utan innehåll, likt miljonprogrammet, leder till alltför stora avstånd som i sin tur leder till mindre kontakt mellan människor²⁵⁰. Å andra sidan menar Kristensson att det krävs utrymme för att utveckla relationer och sociala kontakter mellan människor²⁵¹. Vad som är ett "lagom" avstånd är svårt att avgöra och skiljer sig åt för olika platser.

Rymliga gårdar utan innehåll saknar många gånger visuella kvaliteter, vilket leder till att de känns "öde" och "obehagliga" vilket möjligen är det egentliga problemet snarare än storskaligheten. Rymlighet skapar möjlighet för olika typer av aktiviteter att kunna utvecklas och behövs för att skapa attraktiva platser där människor lockas att stanna kvar.

²⁴⁸ Eriksen, 2006.

²⁴⁹ Urban Utveckling, *Trygghet och säkerhet*, 2015-12-02.

²⁵⁰ Gehl, 2003, sid. 63-65.

²⁵¹ Kristensson, 2007.

Små utrymmen skapar en känsla av samhörighet och hemkänsla, som i sin tur leder till social tillit och gemenskap. Med hjälp av social zonering kan det skapas små ytor även på stora bostadsgårdar, som visar på offentlig och privat mark. Intimitet och rymlighet behöver därmed inte utesluta varandra. Rymliga gårdar är dock lättast att förändra, medan alltför små ytor kan ta bort valmöjligheten.

Jansson et al²⁵² påstår att människor föredrar naturlika, flerskiktade och artrika miljöer. Vidén och Lundahl²⁵³ framhäver på liknande sätt att människor föredrar halvöppna rum, organiska former och vatten framför öppna rum med strikta geometriska former och byggd miljö.

Det bör konstateras att det inte är *gårdsutveckling i sig* som leder till ett ökat socialt liv. Flera författare²⁵⁴ har lyft fram att tidigare förnyelseprojekt som genomförts många gånger varit kostsamma och inte alltid lett till förbättringar. Möjligen var det viktigare att tvätta bort ett dåligt rykte än att ta till vara och utveckla potential som redans fanns på platserna. Förändringar som skulle bli till förbättringar blev ibland bara till förändringar.

Att "främja det sociala livet" handlar möjligen om att skapa flexibilitet och valmöjligheter på bostadsgården, snarare än att tvinga de boende till relationer och aktiviteter som de inte har något intresse av att delta i. Planerarens och landskapsarkitektens uppgift är inte att skapa socialt liv på bostadsgården, utan att skapa *förutsättningar* för detta, sedan är det upp till de boende själva.

En lyckad förnyelseprocess anpassat efter förutsättningarna av en plats kan leda till ett ökat välmående, ökad social tillit och en känsla av trygghet. Människan mår bra av att vistas utomhus och det stärker folkhälsan i allmänhet, vilket kan sägas vara särskilt viktigt i ett dagens stressfulla samhälle.

²⁵² Jansson et al, 2012, sid. 5.

²⁵³ Vidén och Lundahl, 1992, sid. 4.

²⁵⁴ Berglund och Jergeby, 1998; Kristensson, 1994; Schlyter, 1994.

Hur kan bostadsgården då utformas för att locka till möten och social aktivitet? Vad efterfrågar de boende?

Hur bostadsgården kan utformas för att locka till möten och social aktivitet framgår i gestaltungsförslagen för en sluten gård respektive öppen gräsyta i kapitlet *Gårdsbeskrivning, gårdsanalys och gårdsutveckling*.

Att få svar på om förslaget faktiskt leder till ökad social aktivitet skulle dock kräva att getsaltningsförslaget förverkligas samt återbesök i området med nya observationer och intervjuer för att få reda på om något förändras. Det går inte att förutspå sociala mönster; hur de boende väljer att använda gården är upp till dem själva. Däremot kan det möjligen konstateras att förutsättningarna för att locka till möten och social aktivitet skulle förbättras med förslaget.

Vad de boende efterfrågar framgår under *Observationer och kommentarer från boende* i kapitlet *Gårdsbeskrivning, gårdsanalys och gårdsutveckling*.

Intervjumallen som utarbetats inför besöken till Charlottesborg har bestått av ingående frågor som bjudit in till relativt långa samtal, beroende på vem som deltagit, vilket lett till att ett färre antal personer intervjuats. Således har färre personer fått säga sitt om mycket istället för många om lite.

Generellt är attityden positiv, och de flesta trivs väldigt bra på Charlottesborg. Många av de boende framhåller att det finns mycket "asfalt" och "betong" i området. Ett flertal nämner att det saknas blommor, växtlighet och vatten i området och att där ser "tråkigt" ut. Många barn- och ungdomar saknar något att göra, medan de vuxna och äldre tycker att gårdarna inte är för dem.

Metoddiskussion

Litteraturstudien har utgjort den största delen av detta arbete, den gav mig underlag och förståelse för miljonprogrammets utemiljö och historia, människans behov i utemiljöer och aspekter att ta hänsyn till vid planering för socialt liv.

Målet med litteraturstudie och fallstudie var att diskutera tillvägagångssätt att främja det sociala livet i den bostadsnära utemiljön, samt att belysa brukarna perspektiv och betydelse. Både i den teoretiska bakgrunden samt i resultatet från fallstudie *Bostadsområdet Charlottesborg* har detta visats och konkretiserats. Målet var även att undersöka förutsättningar för förnyelse med det sociala livet i fokus, vilket kan vara grund för framtida åtgärder även i andra förnyelseprojekt av miljonprogrammet.

Förståelse för miljonprogrammets historia, som Charlottesborg är en del utav, och vilka ideal området och bostadsgårdarna byggdes efter har understött arbetet för det sociala livet, samt hur det sociala och fysiska samverkar och påverkar varannat. Med hänsyn därtill gick det att koppla till människans behov i den sociala utemiljön och vad som lockar till utomhusaktivitet för att sedan dra paralleller till fallstudien och platsspecifika bostadsgårdar.

En viktig aspekt att ta hänsyn till när det kommer till litteraturstudien är att det fanns lite material att hämta om området Charlottesborg i Kristianstad. Det har varit svårt att överhuvudtaget kunna se till förändringar och spår från historien när det kommer till utemiljön, utöver vad de boende och gruppen Challan Boys har berättat.

Jag tycker att litteraturstudien har varit ett bra komplement till fallstudien. Att besöka Charlottesborg för att utföra inventeringar, observationer och intervjuer gav en djupare förståelse för det sociala livet. Observationer gav en uppfattning om hur de boende rörde sig i

området och vilka aktiviteter som pågick för stunden, vilket inte alltid framgick i samtal med de boende.

Det bör tas i beaktning att flertalet av platsbesöken på Charlottesborg har gjorts under vinterhalvåret, vilket troligtvis innebar att färre människor rört sig i området till skillnad från om besöken hade gjorts under vår- och sommarmånaderna. Uppsatsen förstärker detta konstaterande genom att framhäva att väder och klimat är ett grundläggande villkor för att människor överhuvudtaget ska vilja vistas utomhus (Se *Aspekter vid förnyelse för att främja socialt liv*).

Litteraturstudien har tillsammans med fallstudien gjort det möjligt att utveckla två enklare gestaltningsförslag för Charlottesborg. Att först läsa om olika aspekter att ta hänsyn till vid en förnyelseprocess som berör det sociala livet för att sedan titta närmare vad det innebär i praktiken och hur det kan ge sig till uttryck i ett faktiskt förslag gav en djupare förståelse för processen.

Vidare studier

Under arbetets gång har det dykt upp många intressanta funderingar utöver mina egna frågeställningar.

Arbetets gestaltningsförslag är på en konceptuell nivå för att ge inspirations på vad som kan göras med enklare medel med två olika typer av bostadsgårdar som exempel och utgångspunkt. Arbetet behandlar inte ekonomiska aspekter. Hur realistiskt är förslaget? Vad skulle det kosta?

En annan intressant aspekt skulle vara att undersöka socialt liv på redan genomförda förnyelseprojekt. Vad har hänt sedan dess? Har det sociala livet förbättras?

En annan viktig aspekt som inte behandlas i detta arbete är jämställdhet i de offentliga rummen. Vilka är det som använder de gemensamma ytorna mest? Och vilka åtgärder kan leda till en mer jämställd design?

Under platsbesöken på Charlottesborg har de boende kommit med många önskemål och förslag på förnyelse. Hur skulle boendeflytande kunna fungera i praktiken vid ett förnyelseprojekt?

Avslutande kommentarer

Människan påverkas av både fysiska och sociala faktorer. Personliga skildringar av den fysiska miljön baseras bl.a. på val av material, former, färger och rumslighet.

Planering och gestaltning kan påverka en plats karaktär samt omfattning av aktiviteter. Om den fysiska kvaliteten förändras är det inte bara platsens karaktär i sig, utan även själva livet på platsen, vilket skapar förutsättningar för att stärka alla former av social aktivitet. Det finns således ett tydligt samband mellan det fysiska rummet och det sociala livet som förekommer där.

En god bostadsmiljö som bidrar till ett rikt socialt liv gynnar även gemenskapen bland de boende och därmed även den sociala tilliten. Att känna igen sina grannar skapar en känsla av trygghet i grannskapet och stärker även det sociala kapitalet.

Den gemensamma närmiljön är en del i alla människors vardagsliv, det är en plats att mötas, att se andra människor och att själv bli sedd. Det är viktigt att ta hänsyn till allas behov, både barns och vuxnas, och de som använder gården eller tittar på den från sin balkong. Socialt liv uppkommer mer eller mindre av sig själv, gårdsutveckling för att främja socialt liv handlar möjligen om att locka ut de boende på gården, om att skapa flexibilitet och valmöjligheter samt attraktiva och trivsamma gårdar.

Detta examensarbete har lärt mig att det inte finns några garantier att gårdsutveckling eller att gestaltungsförslaget i detta arbete skulle leda till socialt liv, däremot kan det inspirera och ge idéer om vilka kvalitéer och möjligheter många av miljonprogrammets gårdar besitter. Landskapsarkitektens uppgift är inte att skapa socialt liv, utan att skapa förutsättningar för detta, sedan är de upp till de boende, det går inte att förutspå sociala mönster.

Referenser

Berglund, Ulla och Jergeby, Ulla (1998). *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.

Björklund, Eva (1981) *Utomhus*. Stockholm: Bostadsstyrelsen. Serien: "God bostad".

Blank, Ylva (2006). Byggnadsminnet som ännu inte finns. Artikelsamling: *Artiklar från Byggnadskultur*. Årg. 06, nr 1. Tillgänglig via: <http://www.byggnadskultur.se/byggnadskultur/arkitekturhistoria/byggnadsminnet-som-%C3%A4nnu-inte-finns>, [2016-03-21].

Boendeutredningen (1974). *Solidarisk bostadspolitik: Betänkande av boende- och bostadsfinansieringsutredningarna*. Stockholm: Sveriges Riksdag. (Statens offentliga utredningar 1974:17).

Boverket (2008). *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden*. Tillgänglig via: http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2008/gardsutveckling_i_miljonprogramsomraden.pdf, [2016-01-22].

Carling, Maria (2007). Jakten på trygghet gör oss otrygga. *Svenska Dagbladet*, 12 februari. Tillgänglig via: <http://www.svd.se/jakten-pa-trygghet-gor-oss-otrygga>, [2016-02-03].

Dom kallas rasister (2010) [video]. Tillgänglig via: <https://www.youtube.com/watch?v=8IQ3ZaOSRgI>, [2016-04-29].

Eniro. *Charlottesborg*. Tillgänglig via: <http://kartor.eniro.se/?q=Charlottesborg>, [2016-02-10].

Eriksen, Thomas H. (2006). Innledning: Tryggheten og dens motstandere. I: Eriksen, Thomas H. (red), *Trygghet*. Oslo: Universitetsforlaget, sid. 11-31.

Faskunger, Johan (2007). *Den byggda miljöns påverkan på fysisk aktivitet*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut. Tillgänglig via <http://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationer/Den-byggda-miljons-paverkan-pa-fysisk-aktivitet/>, [2016-01-25].

Florgård, Clas och Forsberg, Oskar (2006). Residents' use of remnant natural vegetation in the residential area of Järvafältet, Stockholm. *Urban Forestry & Urban Greening*, vol 5, nr2, sid. 83-92. Tillgänglig via: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1618866706000458>, [2016-01-21].

Förordningen om miljöförbättringsbidrag (1975). Stockholm. (SFS 1975:129).

Gans, Herbert J. (1961). Planning and Social Life: Friendship and Neighbor Relations in Suburban Communities. *Journal of the American Institute of Planners*, vol 27, nr 2, sid. 134-140. Tillgänglig via: <http://dx.doi.org/10.1080/01944366108978443>, [2015-12-14].

Gehl, Ingrid (1971). *Bo-miljø*. 2. uppl. Köpenhamn: Teknisk Forlag (SBI – Rapport, 1971).

Gehl, Jan (1972). *Livet mellem husene: Udeaktiviteter og udemiljøer*. 6. uppl. Köpenhamn: Arkitektens Forlag.

Gehl, Jan (2008). *Cities for People*. Washington: Island Press.

Grahn, Patrik (1986). Grönplanering för människor. *Stad & Land*, 1986, nr 44, sid. 1-230.

Hall, Edward T. (1969). *The Hidden Dimensions: Man's Use of Space in Public and Private*. London: The Bodley Head.

Hitta. *Charlottesborg*. Tillgänglig via:

<http://www.hitta.se/kartan!~56.01934.14.12858.14z/tr!i=B6EjltGt/search!i=2000655729!q=Charlottesborg!t=single!st=plc/lifestyle!l=56.01934.14.12858>, [2016-04-29].

Jansson, M., Fors, H., Kristensson, E., Gunnarsson, A., Lindgren, T., Wiström, B., Norlin, M. (2012). *Trygghet i bostadsområdets gröna utemiljöer – en kunskapssammanställning*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig via: <http://pub.epsilon.slu.se/10644/> (2016-01-21).

Kamali, Masoud (2005). Ett europeiskt dilemma: Strukturell/institutionell diskriminering. I: Reyes, Paulina de los och Masoud, Kamali (red), *Bortom Vi och Dom: Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritzes. (Statens offentliga utredningar 2005:41). Tillgänglig via: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2005/06/sou-200541/>, [2016-04-27].

Kristensson, Eva (1997). *Gröna kvaliteter och socialt samspel - En studie av hur några bostadsgårdar används av sina invånare*. Lund: Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds universitet.

Kristensson, Eva (1994). *Fem förbättrade gårdar – En studie av 1980-talets miljöförbättringsprojekt*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.

Kristensson, Eva (2007). *Bostadsgården – vardagsrum, lekplats, mötesplats och utsikt*. Tillgänglig via: <http://www.formas.se/sv/Forskning/Formas-Publikationer/Rapporter/Bostadsgarden/>, [2014-04-29].

Kristianstads kommun (2008). *Parkplan för Kristianstad tätort*. Kristianstad: Kristianstads kommun. Tillgänglig via: <https://www.kristianstad.se/upload/Forvaltningarna/C4%20Teknik/Parker/Parplan%20f%C3%B6r%20Kristianstads%20t%C3%A4rtort.pdf>, [2016-02-03].

Küller, Rikard (2005). Miljöpsykologi uppkomst och utveckling i Sverige. I: Johansson, Maria och Küller (red). *Svensk miljöpsykologi*, Lund: Studentlitteratur, 17-29.

Kulturmiljölag (1988). Stockholm. (SFS 1988:950).

Larsson, Ulrika (2014). *Ta till vara, utveckla och förnya miljonprogrammets bostadsgårdar: En fallstudie över bostadsområdena Charlottesborg, Gamlegården och Österäng i Kristianstads kommun*. Sveriges lantbruksuniversitet: Alnarp. Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning/Landskapsarkitektprogrammet. Tillgänglig via: <http://stud.epsilon.slu.se/6917/>, [2016-03-14].

Länsstyrelsen Skåne. *Byggnadsminnen*. Tillgänglig via: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsminnen-och-kyrkliga-kulturminnen/byggnadsminnen/Pages/Byggnadsminnen.aspx?keyword=Kulturminne>, [2016-03-21].

Madanipour, Ali (2005). Public spaces of European cities. *Nordisk arkitekturforskning*, nr1, sid. 7-16. Tillgänglig via: <http://arkitekturforskning.net/na/article/view/192>, [2016-01-25].

Nationalencyklopedin, *segregation*. Tillgänglig via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/segregation>, [2016-03-04].

Nationalencyklopedin, *säkerhet*. Tillgänglig via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/säkerhet>, [2015-12-02].

Nationalencyklopedin, *trygg*. Tillgänglig via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/trygg>, [2015-12-02].

Patel, Runa och Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Polismyndigheten/Nationella operativa avdelningen (2015). *Utsatta områden: sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser*. Stockholm: Underrätelseenheten. Dnr: HD 5800 - 61/2015. Tillgänglig via: <https://polisen.se/Aktuellt/Rapporter-och-publikationer/Ovriga-rapporter/Publicerat-ovriga-rapporter/Utsatta-omraden/>, [2016-04-29].

Polismyndigheten (2005). *Bo Tryggt 05 – C.1 Program*. Stockholm: Forsknings- och utvecklingsenheten. Tillgänglig via: <http://www.botryggt.se/> [2016-09-19].

Putnam, Robert D. (2000). *Den ensamme bowlaren*. 2. uppl. Stockholm: SNS Förlag.

SAISP Kristianstad (1981). *Att bo på Charlottesborg och Österäng*. Kristianstad: Kristianstads kommun.

Schlyter, Thomas (1994). *Utemiljöförbättringar - En studie av 1980-talets miljöförbättringsprojekt*. Stockholm: Byggforskningsrådet.

Skånetrafiken. *Sök resa*. Tillgänglig via: <https://www.skanetrafiken.se/sok-resa/>, Kristianstad Charlottesborg / Kristianstad Söderportskolan. [2016-02-10].

Svenska Bostäder (2015-08-25). *Miljösatsningar i miljonprogram*. Tillgänglig via: <https://www.svenskabostader.se/sv/Vi-bygger/Vi-bygger-miljovanligt/Miljorustning-i-miljonprogrammen/>, [2015-12-04].

Sörenson, Niclas (2016). Utepekade platser överraskar inte. *Kristianstadsbladet*, 11 februari. Tillgänglig via: <http://www.kristianstadsbladet.se/kristianstad/utepekade-platser-overraskar-inte/>, [2016-04-29].

Urban, Susanne (2014). Områdesutveckling mot fattigdom. *PLAN*, nr3, sid. 35-39. Tillgänglig via: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A735984&dswid=-9412>, [2016-02-15].

Urban utveckling. *Trygghet och säkerhet*. Tillgänglig via: <http://www.urbanutveckling.se/ordlista/stu/trygghet-och-sakerhet>, [2015-12-02].

Vidén, Sonja och Lundahl, Gunilla (1992). *Miljonprogrammets bostäder Bevara - Förnya - Förbättra*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.

Vidén, Sonja (2012). Rekordårens bostäder – en viktig resurs för hållbar utveckling. I: Johansson, Birgitta (red), *Miljonprogrammet – utveckla eller avveckla?*. Stockholm: Forskningsrådet Formas, sid. 62-72. Tillgänglig via: <http://www.formas.se/Forskning/Formas-Publikationer/Pocketbocker-Formas-fokuserar/Miljonprogrammet/>, [2015-12-02].

Öresjö, Eva (2000). Låt oss slippa grindsamhällen! Om social tillit i ett hållbart samhälle. I: Nyström, Louise (red), *Stadsdelen vardagsrum – ytterstadens offentliga platser och liv*. Kalmar: Stadsmiljörådet, sid. 135-142.

Östberg, Kjell och Andersson, Jenny (2013). *Sveriges historia 1965-2012*. Mölnlycke: Nordstedt.

Icke publicerat material

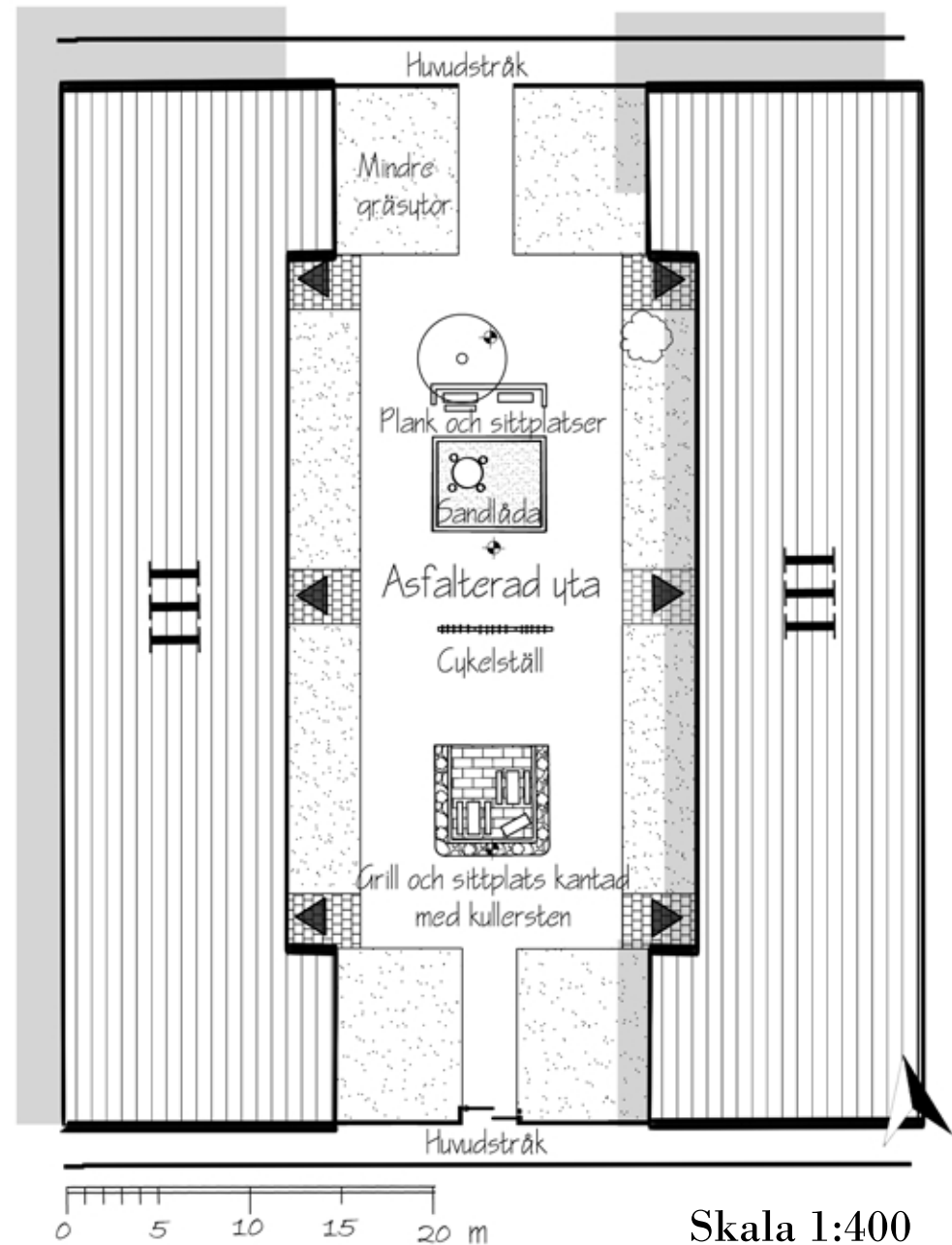
Ahlroth, Caisa, Departementssekreterare, Regeringskansliet Stockholm, e-postkommunikation, 2016-03-18.

Brown, D. Robert, professor i landskapsarkitektur på University of Guelph, Kanada, föreläsning, 2014-10-15.

Siivola, Anne, Marknadsområdeschef, HSB Kristianstad, e-postkommunikation, 2016-02-23.

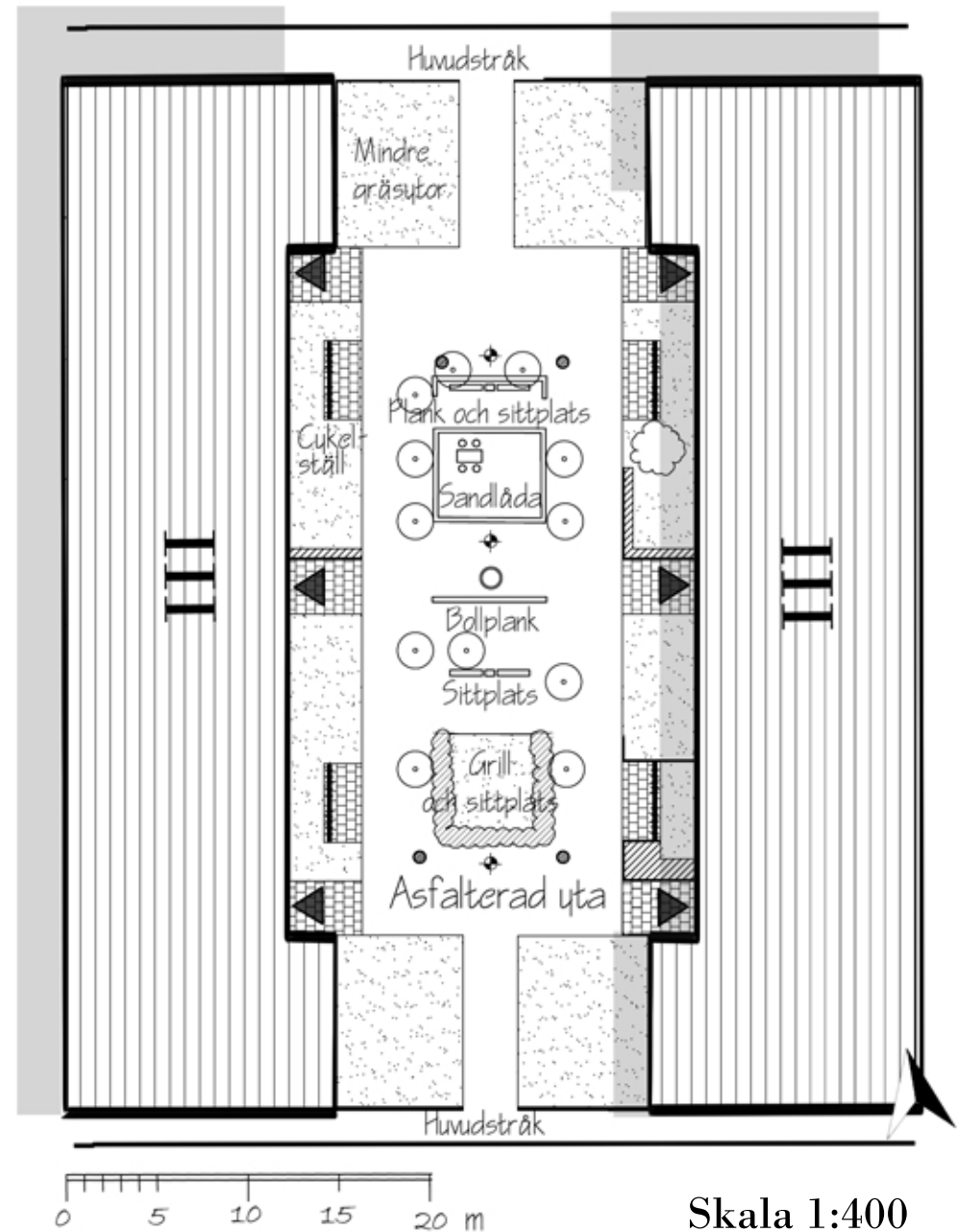
Bilaga 1 (1/6)

Bostadsgården Linden

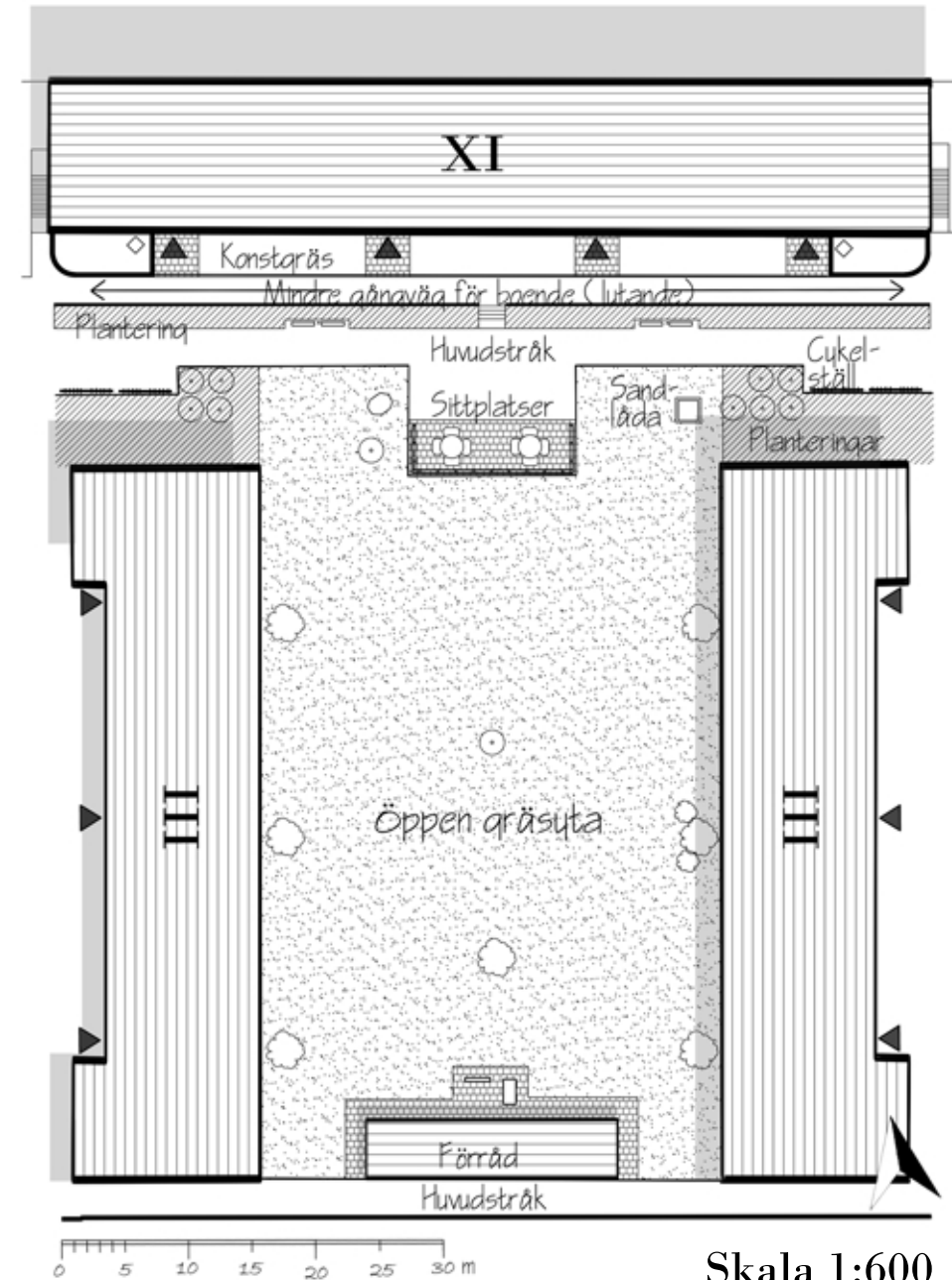
Bilaga 2 (2/6)

Bostadsgården Sparvhöken

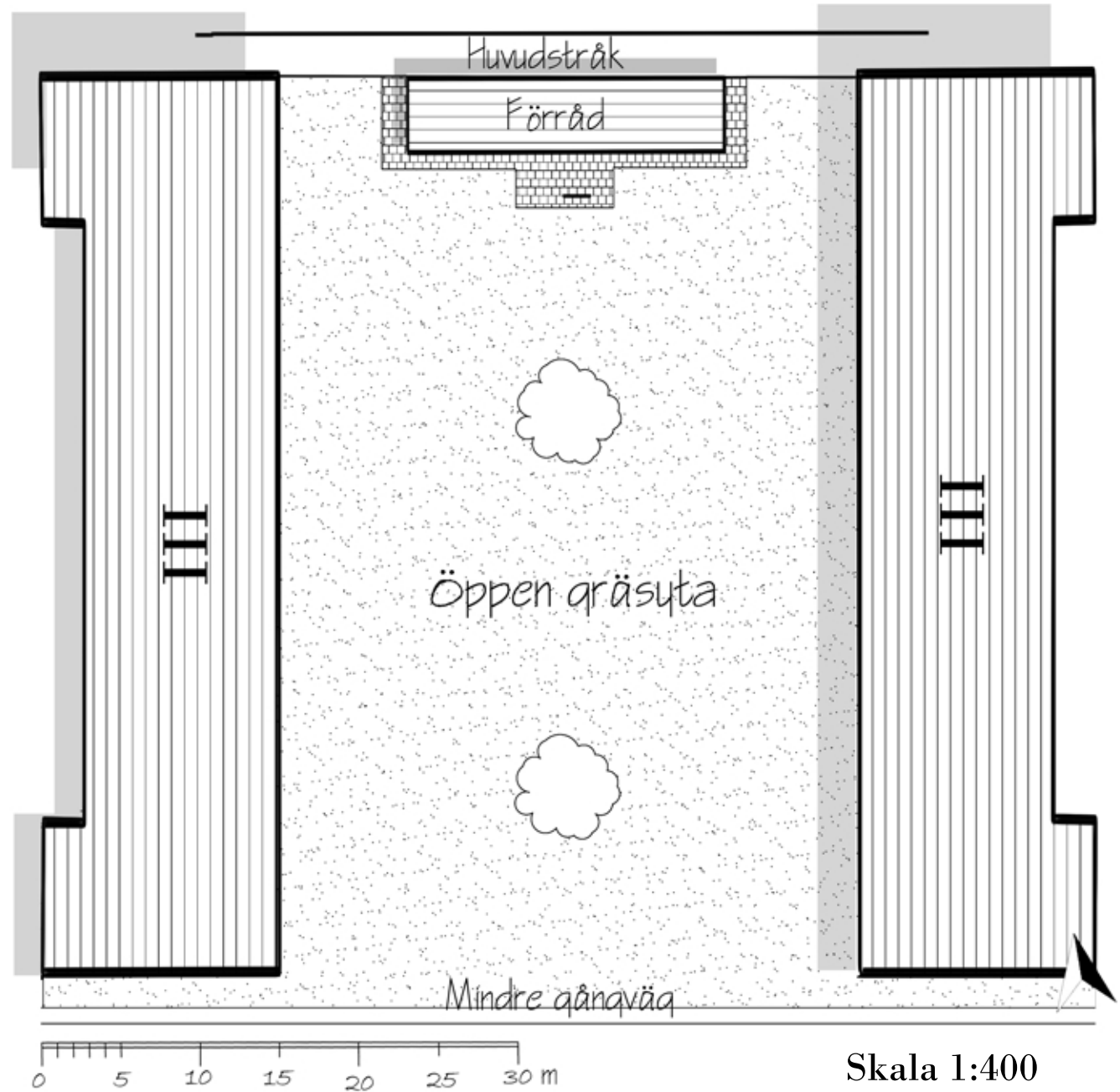
Bilaga 3 (3/6)

Bostadsgården Kungsörnen

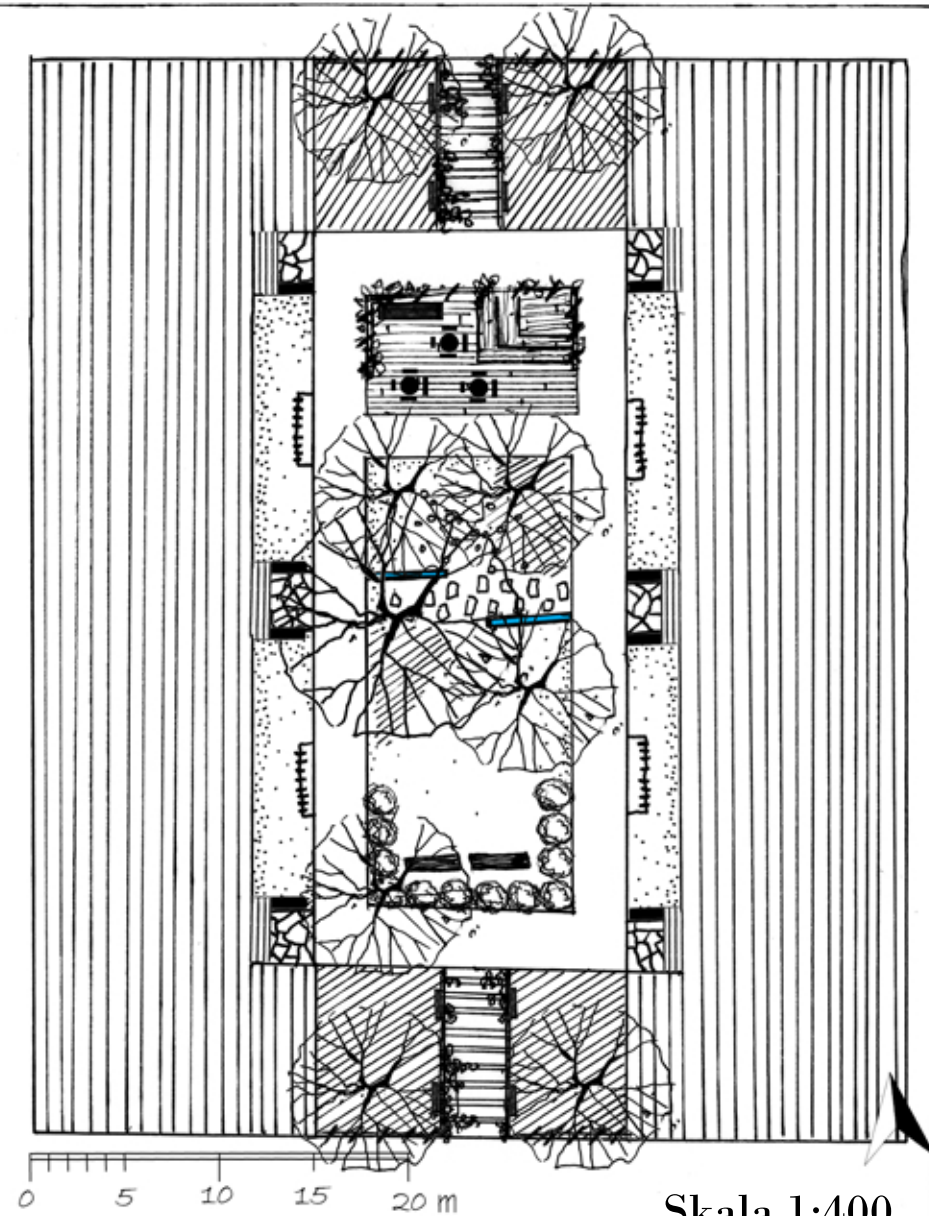
Bilaga 4 (4/6)

Grönytan vid Linden

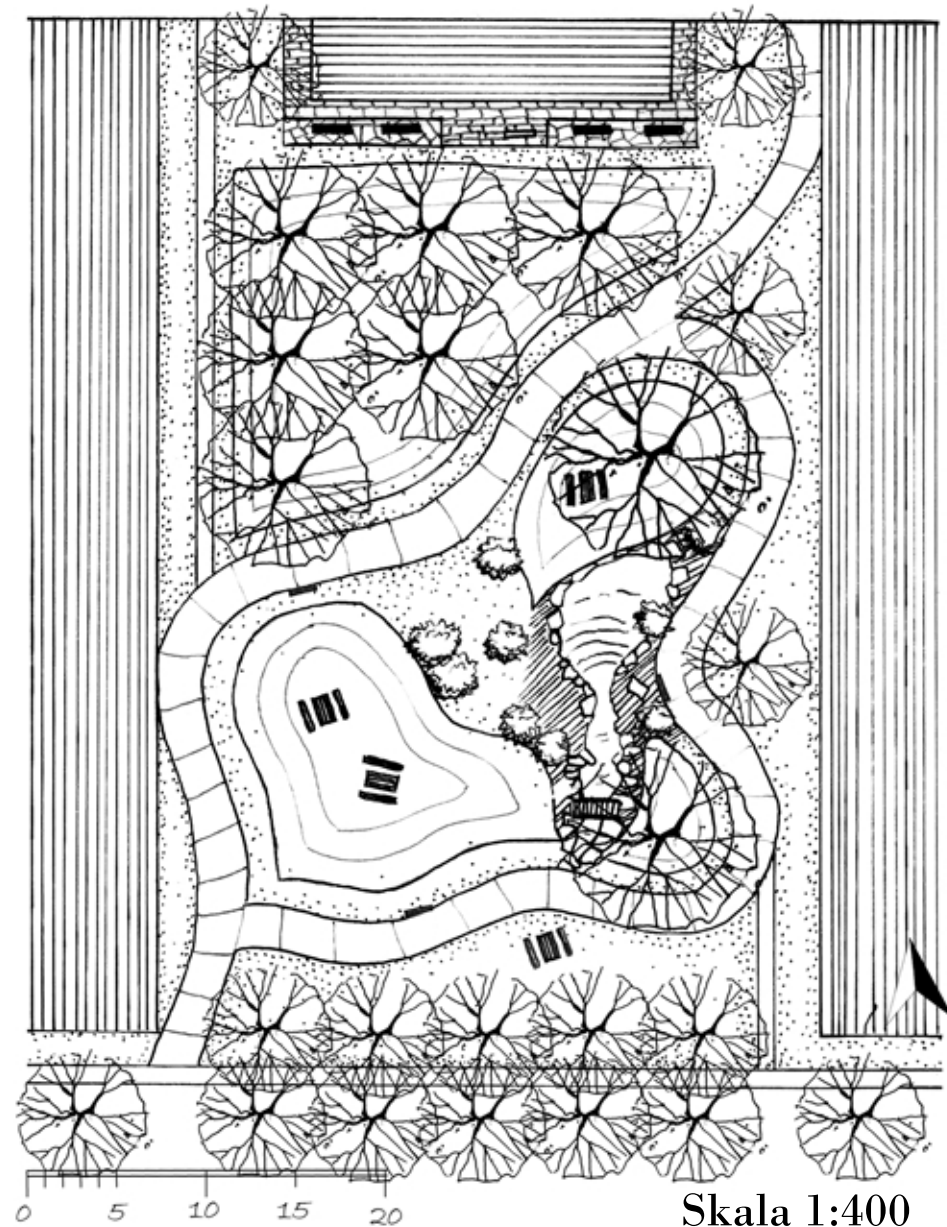
Bilaga 5 (5/6)

Gestaltungsförslag - Intim trädgårdskänsla

Bilaga 6 (6/6)

Gestaltningsförslag - Halvöppen parkkaraktär

Gårdsutveckling för att främja det sociala livet
Development of residential yards to promote social life

Master Project in Landscape Architecture, 30 hp
SLU Alnarp 2016
Ulrika Larsson